افغانان د شپږ شپېتم کال په
پسرلي کې له روسانو سره د جنګ په حال کې

محمدحسن کاکړ

۱۳۹۹

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه:

کتاب: افغانان د شپږ شپېتم کال په پسرلي کې له روسانو سره د جنګ په حال کې

لیکوال: پوهاند محمد حسن کاکړ

ایډیټ او چاپچاري: سمیع الله زیار

کمپوز: مصطفی فتی

خپرندویه: کاکړ تاریخ بنسټ - کابل

جلد: 1000

چاپ کال: ۱۴۰۱ هـ.ش

فهرست

لومړی فصل 10
اوسنۍ سياسي اوضاع 10
مقدمه 10
د ښار سياسي اوضاع 11
ګورباچوف او د حکومت په چلند کي نسبي نرموالی 12
په ګوند کي دننني اختلافات 14
د خلقيانو ډلګي او پلينومونه 15
پرچمي ډلګی 16
د حکومت د ملي پخلاينې نوی سياست 19
د ملي پخلاينې د سياست اصلي غايه 22
د ملي پخلاينې سياست او وسله وال مجاهدين 23
د ملي پخلاينې سياست د تحقق په لور نوي اقدامات 24
د سياسي بنديانو ازادول 25
د حکومت ديني سياست او تبليغات 26
د خصوصي متشبثينو خوښ ساتل 31
د ملي پخلاينې د سياست ناکامي 32
د حکومت د حاکميت ساحه 33
د مجاهدينو د حاکميت ساحه او قوماندانان 34
اطرافي مشران 40
د ملي پخلاينې سياست او مهاجرين 43
دوهم فصل 45
اقتصادي اوضاع او د هغي اجتماعي 45

تاثيرات 45

د زراعتي توليداتو لږوالی 46

اوسنی انفلېشن يا بې سارې قيمتي 47

د قيمتۍ علتونه 48

د اجتماعي نابرابرۍ زياتوالی 50

د فوځي منسوبينو امتيازات 53

د خادستانو امتيازات 53

د خادستانو غير قانوني عوايد 55

خادستان او ښاريان 56

د خادستانو شمېر 59

اختلاس او قاچاق 61

دولتي ملكي ماموران 62

قيمتي او شغلي ډلي 64

د قيمتۍ نورې ناوړه اغېزې 67

د ښځو حال 69

الف – عنعني حال 70

ب – ښځې او اماني اصلاحات 71

ج – ښځې او ظاهر شاهي اصلاحات 71

د- د ښځو حال د غوايي له كودتا نه وروسته 72

په ښځو باندې د قيمتۍ او جنګ ناوړه اغېزې 74

دريم فصل 77

د هيواد د كشالي په باب بحثونه 77

مقدمه: 77

د صناعت پخوانی حال:.. 78
د بدترۍ په لور انقلابي بدلون:.. 79
سیاسي بې ثباتي: 80
بهرنی مداخلي اوسیاسي بې ثباتي:.. 81
متضادي اډیالوژیکاني او سیاسي بې ثباتي:..................................... 85
ماټریالیزم، د ټکر یو عمده ټکی.. 86
انټرنیشنلیزم، د ټکر بل عمده ټکی.. 87
ټوټالیټیریزم، د ټکر بل عمده ټکی... 92
د مقاومت غورځنګ او سیاسي بې ثباتي... 95
د مقاومت د غورځنګ په باب د جهان لومړنۍ بې تفاوتي..................... 96
د شوروي محاسبه د خپل یرغل په باب... 98
د ملي مقاومت منطق او اشکال.. 99
د مقاومت د غورځنګ په باب د جهان توجه.................................... 101
ډیپلوماټیکي کوښښونه 103
له افغانستان نه د شوروي وېره.. 105
د شوروي د یرغل منطق 106
د شوروي د یرغل اصلي هدف... 108
افغانستان د اسلامي نړۍ یو نه بېلېدونکی جز 111
افغانان د کمونیزم په ضد 113
افغانان او ملي دفاع 114
د افغانانو د مقاومت غورځنګ د مرستې وړ غورځنګ........................ 115
ژوند او آزادي 116

سریزه

د ۱۳۶۵ کال په کب کې کله چې زه په زندان کې د پنځو کلونو تېرولو څخه وروسته آزاد شوم، د يادښتونو په ليکلو مې پيل وکړ. ملګري او دوستان چې زما ستړي مه شي ته راتلل، زما لپاره د نويو او روانو مطالبو عمده منابع شول. هسې خو زه هم په خپله د دې تږی وم چې د وطن له پېښو نه خبر شم او د دغو دوستانو مرکو زه نور هم پسې وتخنولم او يادښتونه مې ورځ په ورځ زيات شول. په اول کې مې دغه يادښتونه د آينده لپاره ثبتول، وروسته په دې فکر کې شوم چې يوه رساله ترېنه جوړه کړم. د (۱۳۶۶ هـ.ش) کال په پسرلي کې سره له دې چې د کور او ژوند د بيا تنظيمولو چارې را په غاړه شوې، او له مکرويانو نه؛ چېرته چې زما فاميل زما د بندي توب په موده کې له خپلې يوې خپلوانې سره اوسېده؛ بېرته خپلې مېنې ته په خوشحال مېنه کې وکوچېدم او له دې امله ډېر وخت مې په دغسې چارو تېر شو. بيا هم دا رساله مې په درې مياشتو کې ختمه کړه.

دغه رساله د يو کتاب په شان داسې منسجمه نه ده چې به په يو غټ مرکزي ټکي څرخيږي؛ خو کوښښ شوی چې په دغو څه باندې دريو مياشتو کې د وطن د عمومي حالاتو يو لنډ تصوير وي. رساله په واقع کې د کابل د رژيم د توتاليټيرين سيستم شرح او له هغه نه د را پيدا شويو مسايلو بيان دی. د رسالې د ليکلو په وخت کې د کابل د رژيم واکمنو کوښښ کاوه چې د خپل سياسي سيستم لومړنۍ ډېره زېږه مطلقه بڼه واړوي او دومره يې نرمه کړي چې د منلو وړ وګرځي. کمونستان د فاشيستانو په خلاف هغومره افراطي نه دي چې د بايلنې او مطلقې ناکامۍ په وخت کې هم په خپله لاره ټينګ ولاړ وي. دوی په دغسې وخت کې خپله لاره اړوي، خو له خپل اصلي مطلب نه اوړي. له دې امله له دوی سره مقابله کول هغومره آسان نه دي، لکه چې عموماً فکر کېږي. په هر حال په دغو دريو مياشتو کې چې دغه رساله ليکل کېدله، د افغان مجاهد مقاومت د فشار په وجه نجيب الله د خپل دولتي سيستم هغه اړخونه ورو ورو په خاص تکتيک سره اړول، کوم چې روسي مشاورانو د ببرک کارمل په وخت کې تنظيم کړي وو. نجيب الله په دغو چلندونو باندې د «ملي روغې جوړې سياست» نوم اېښی و.

د کتاب لومړی فصل په عمده ډول د دغه چلند څنګه والی بیانوي او د هغو په مقابل کې د مجاهدینو او مقاومینو او ولس عکس العمل څرګندوي. په دوهم فصل کې د جنګ په شرایطو کې د موجودې بې سارې ګرانی، او هم د حکومت د امتیازي پالیسیو په رڼا کې د ولس د بېلو بېلو صنفي او شغلي ډلو په ژوند باندې نظر اچول شوی دی. دلته څرګنده شوې چې د هغې ادعا په خلاف چې کمونستان یې د برابرۍ په باب کوي، دوی یا لږ تر لږه د کابل کمونستان په عمل کې د قدرت او ثروت له مخې د انسانانو په ژوندانه کې څرګند توپیرونه راولي. د دغه فصل یو بل غټ ټکی د دوی هغه چلندونه او پروګرامونه دي چې په هغو سره کوښښ کوي د خپلې خوښې یوه نوې ډله یا طبقه هسکه کړي. په دریم فصل کې کوښښ شوی په هغو ټکرونو بحث وشي چې په مخکنیو دریو لسیزو کې په افغاني جامعې کې یې تاوتریخوالی شدید کړی دی. د همدغو ټکرونو شدت او جمع خارجي وسله وال دخالت دی چې افغانان یې په تېرو نهو کالونو کې بېسارو ستونزو سره مخامخ کړي دي. ټوله لیکنه زیاتره د جامعې د بېلو بېلو اړخونو سوسیولوجیکي تحلیل دی، نه تاریخي څرګندونه.

د دغې سریزې په پای کې لازمه ګڼم له دوستانو نه د زړه له کومې مننه وکړم، خو باید ووایم چې ما ته ممکنه نه ده د ټولو نومونه یاد کړم. د دوی شمېر زښت ډېر دی.

لومړی هغه ډله دوستان دي چې زما د بند پر ضد یې تر خپلې وسې پورې فعالیتونه کړي دي. په پوهنتون کې ډېرو استادانو او محصلانو په پټه او برالا د انتقاد او همدردۍ آوازونه اوچت کړي وو. ځینو زما د خلاصون لپاره حتی لیکل شوي تضمینونه هم ورکړي وو. د په اصطلاح «ملي روغې جوړې سیاست» په اعلام سره ډېرو زما د خلاصون په باب هلې ځلې وکړې. زما د بند په اول سر کې زما د خپل لغمان ولایت سپین ږیرو او مشرانو چې شمېر یې تر دېرشو هم زیات و، زما د اتیا کلن خسر ښاغلي عبدالعزیز په مشرۍ دوه ځله په ګډه د کابل د رژیم لویان ولېدل، او له هغوی سره یې په داسې حال کې چې د غرور او وقار نه ډک چلند کاوه، زما د خلاصون په باب مرکې وکړې. که څېرې زما خلاصون په رښتیا د کابل

رژیم په لاس وای، یقین دی چې زه به یې خلاص کړی وای، تر څو دغه سپین روبي یې احسانمن وای.

په خارجي ملکونو کې ډېرو پوهاندانو او د انساني حقوقو فعالینو یې یا یې زه شخصاً او یا یې زما د انګریزي آثارو له لارې پېژندلم؛ او هم د نشراتي موسسو متصدیانو په تېره ښاغلي نبي مصداق زما د خلاصون په باب د کابل په حکومت د لیکونو په استولو او د خپرونو په کولو سره ډېر فشار راوړ. د دې ټولو د بشر د حقوقو د کمېسیون او عفوبین الملل او د بین المللي لیکوالو د پن د کلب تر څنګه په پرلپسې ډول آن زما تر خلاصون پورې دومره لیکونه د کابل رژیم حکومتي او ګوندي لویانو ته واستول چې هغوی یې په رښتیا اندېښمن کړي وو. د عفوبین الملل له خوا فشار په خاص ډول زیات و چې زه یې د «وجدان بندي» اعلان کړی وم.

په پای کې زه له ټولو هغو افغاني ورونو او خویندو او په خاص ډول له ډاکټر شاهرخ ګران نه مننه کوم چې د افغاني قوي دود له مخې یې زما د خلاصون په مناسبت د شیریني په نامه له ماسره ډېرې مالي مرستې کړې دي. دغو مرستو زه په دې قادر کړم چې د دغې لیکنې په وخت کې له مالي تنګسې نه یو څه آرام اوسم.

م.ح.ک.

بر تهکال – پېښور

د جون۶، ۱۹۸۸/ جوزا ۱۶، ۱۳۶۷

بسم الله الرحمن الرحيم

لومړی فصل

اوسنی سیاسي اوضاع

مقدمه

له یوې میاشتې کم پنځه کاله بند نه وروسته د شنبې په ورځ د حوت په لسمه (۱۳۶۵ هـ.ش) (مارچ ۱، ۱۹۸۷) زه د پلچرخي له زندان نه بې له کوم قید او شرط نه په ظاهر کې د روغې جوړې د فوق العاده کمېسیون په سپارښتنه د انقلابي شورا له خوا؛ خو په واقع کې د باندنیو د فشارونو په وجه آزاد شوم.

ما باندې یې ډېر تورونه لګولي وو؛ زه یې په عین حال کې څو دغسې سیاسي ګوندونو ته منسوب کړی وم چې سره اور او اوبه وو. یو بل تور دا و چې ما د حکومت د ړنګولو لپاره کوښښ کاوه. زه یې لویدیځ ته د تمایل لرلو په وجه هم نیولی وم؛ خو زه یې په اصل کې د دې لپاره نیولی وم چې زه په افغانستان کې د شوروي قواوو له موجودیت او په دې ډول د حکومت له سیاست سره مخالف وم. ما په هېواد کې د دغو قواوو موجودیت، په هره نامه چې و، د خپلو وطنوالو او هم د سیمې والو د ناکراریو او بدبختیو ستر عامل ګاڼه، او ګڼم یې. ځکه چې د یو مدني انسان په توګه دا زما قانوني حق و، د خاد عاملینو د هغه د ذکر نه ډډه کوله او دغسې بې اساسه تورونه یې په ما لګول چې ما پرې قید کړي. په هر حال، زما د بند په سر د پوهنتون په سویه، تر څه حده په ملي سویه او هم په نړېوالو حقوقي حلقو کې، په تېره د بشر د حقوقو د کمېسیون او د هغه د ځانګړي استازي ډاکتر فیلیکس ارمه کورا له خوا، او هم د بین المللي عفو سازمان، عملي موسسو او باندنیو نشراتي موسساتو له خوا د اعتراض آوازونه یو وخت بل وخت جګ شول، تر څو په پای کې زه د همدوی د فشار له امله بې له دې چې زما خلاصون د عفو په کوم فرمان کې راغلی وي، یا مې د اته کلن قید موده پوره کړې وي، ازاد شوم. زه دلته له دغو ټولو ښاغلیو او په عین حال کې له خپلې

مېرمنې، مريم نه د زړه له کومې مننه کوم. وروستۍ زما د بند په ټوله موده کې، حتی زما د صريح هدايت په خلاف زما د خلاصون لپاره ډېرې ناکامې هلې ځلې وکړې او په هر حال د کورنۍ د ضعيف مالي توان سره يې هم زه په زندان کې د خوړو او دوا له ډېرې ښه وساتلم او هم يې د کور او اولادونو په تنظيم او تربيې کې د قدر وړ وړتيا وښودله.

د ښار سياسي اوضاع

د کابل په ښار کې دغو ځېزونو سمدلاسه زما پام ځانته واړوه، يو دا چې ګوندي او دولتي پېژندل شوي کسان په سرکونو کې نه لېدل کېدل. دوی د نوې لوړې حکمراني طبقې په توګه له عادي خلکو نه جلا او په ګړنديو موټرونو کې چې شمېر يې تر پنځو کالو دمخه په څرګند ډول ډېر شوی دی، ګرځي. ځيني يې لا په ګولۍ پروفو موټرونو کې ګرځي چې د هر يوه بيه د نورو په قول اوولس ميليونو افغانيو ته رسيږي. په دې ډول دغو کمونستانو د ممتازو او اشرافو خصوصيت غوره کړی دی. اجتماعي برابري چې تر ډېره حده د افغاني جامعې خاصه وه، اوس په ښار کې ښېخي له مينځه تللې. دغه حال په خاص ډول د مکروريانو په اوسېدونکو کې چې نږدې ټول يې د لوړ ليکو ګونديان، حکومتي ماموران، او روسان تشکيلوي او د ښار د نورو برخو په اوسېدونکو کې په څرګند ډول ليدل کېږي. د مکروريانو اوسېدونکي نږدې ټول نوي عصري ممتازان او د ښار د نورو برخو خلک په عمومي ډول عوام، غريبان او کارګران دي.

بله دا چې له ځينو خلکو سره چې سړی په ښار کې مخامخ شي، دوی د پخوا په خلاف، د ليدو په وخت کې سترګې اړوي او ښکته ګوري. دغسې کسان د اورېدو په قرار د خاد جاسوسان دي. د جاسوسانو شمېر اوس په ښار کې تر هر بل وخت نه زيات ښکاري او خبير کسان وايي چې په ښار کې به داسې ځای نه وي چې دوی به هلته نه وی. شريف او درانده کسان د وېرې او هم د دې لپاره چې نارام نه وي؛ کافي ګانو، هوټلونو، سينماګانو او داسې نورو ځايونو ته نه ورځي او په ښارونو او کوڅو کې خلک د پخوا په خلاف له دېنه ډډه کوي، چې د سياست په باب خوله خلاصه کړي. خلک په ښار کې چوپه خوله اخوا دېخوا ګرځي، مګر دا چې آشنايان ووينې او روغبړ ورسره وکړي. کوم څوک چې يو ځای بل ځای ناځاپه د شکايت

ناري سورې پورته کړي، نور عکس العمل نه ښکاره کوي. خلک پوهېږي چې دغسې کسان جاسوسان دي او خولې لټوي؛ خو ددې په خلاف د کابل په ښار کې بل مهم خصوصيت په کورونو کې دننه يا په نورو مصئونو ځايونو کې د سياست په باب ګړېدل او تبصرې کول دي. پخوانی احتياط اوس د جاسوسانو د ډېروالي سره سره تر ډېره حده البته نه په پوره ډول، له مينځ نه تللی او په ځغرده ويل کېدای شي چې د کابل سياسي فضا د پنځو کالو دمخه په پرتله بدله شوې. دا تر ټولو مهم بدلون دی چې تر اوسه ما حس کړی دی. پنځه کاله دمخه د اختناق ډېرې بدې شپې ورځې وې. د خاد له خوا نيول نيولو ډېر شدت لاره. زندانونه له انسانانو نه ډک وو، په کوم ځای او کومو انسانانو باندې چې حکومت قبضه لرله، نه د چا سر مصئون و، نه د چا مال، حتی ډېر ځله داسې شوي چې د خلکو ناموسونه هم د خاد د عاملينو له خوا په زور او دسيسو سره بې عفته شوي دي. لږ تر لږه په ښار کې ترور حکومت کاوه. د ښار په هره برخه کې د سرتېرو (عسکرو) د نيولو لپاره لټون په شدت روان و.

کندک کندک عسکر به د دغه کار لپاره ګمارل کېدل. د ليکونکي کور چې د ښار په څنډه يعني د خوشحال مېنې په دوهمه برخه کې واقع دی، څو ځله لټول شوی و. په لومړي وخت کې په ښار کې دننه حتی روسي عسکرو هم کورونه لټول، تر څو بيا له دغه کار څخه د ښاريانو د سخت مخالفت په اثر ډډه وشوه. د ښاريانو دغه ټينګ دريځ له روسانو او په واقع کې له دغه انساني ضد چلند سره د خلکو غوڅ مخالفت څرګند کړ. په هر حال له دوو مياشتو را په دېخوا د کابل حکومت د ملي روغې جوړې اعلان کړی، او تش په نامه يو اړخيز اوربند يې جاری کړی، په ښار کې د خلکو او کورونو لټول بس شوي دي. خو اصلي خبره چې دغه نسبي ازاده فضا يې مينځ ته راوستې، د افغانانو مقاومت دی چې روسان او د کابل حکومت يې په پای کې په دې متقاعد کړی چې د قوې په استعمال سره بری ممکن نه دی.

ګورباچوف او د حکومت په چلند کې نسبي نرموالی

دغه حقيقت هغه وخت د دوی له خوا وپېژندل شو چې ګورباچف د چرنينکو له مړيني وروسته د ۱۹۸۵ په مارچ کې د شوروي د يوازني سياسي ګوند عمومي منشي، يعني اعلی واکمن يا لوی تزار وګرځېده. داسې ښکاري چې

ګورباچف چې د شوروي د نوي مخ راپورته کېدونکي تعليم يافته او عصري توقع لرونکي نسل نماينده وي، غواړي دننه په هېواد کې ټولنيز او اقتصادي اصلاحات راوړي او ټولنه دموکراتيزي کړي، يعنې د دموکراسۍ په اصولو يې وچلوي. په دې ډول د پخوا په خلاف اوس هلته دا هڅه قوي ښکاري چې د شوروي باندنی سياست بايد له پراختيا غوښتنې نه لږ تر لږه د اوس لپاره واړوي چې ډېر لګښت غواړي او د ننني سمونو ته متوجه شي. د همدغې هڅې له برکته د افغانستان په باب د شوروي اتحاد دريځ د برېژنېف د سياست په پرتله توپير پيدا کړی او اوس خبره دې ته رسېدلې چې شوروي اتحاد ځرګنده کړې چې غواړي خپل فوځ چې شمېر يې د مطبوعاتي خبرونو له مخې د يولک او پنځوس زرو په شاوخوا کې دی، او تر اوسه يې پنځوس زره عساکر په افغانستان کې تلف شوي دي، يوه ورځ له افغانستان نه وباسي او د کابل حکومت يې د نجيب الله په مشرۍ چې دی يې د بدنام او مخ تورن ببرک کارمل له ګوښه کولو نه وروسته واکمن کړی دی، دېته هڅولی دی چې ملي پخلاينې سياست غوره او اعلان کړي، او ان د يو ائتلافي حکومت د جوړولو تر سرحده پورې هڅه وکړي. د دغه نوې تګ لارې له امله د افغانستان فضا تر ډېره حده نرمه شوې او په دغې فضا کې د حکومت او روسيې پخواني پېژندل شوي مخالفين په خصوصي غونډو کې له هر چا او حتی له ګونديانو سره هم په ځغرده انتقادونه کوي. څوک د ملي پخلاينې د سياست پلوي دي او څوک يې مخالفت کوي، او ډېر افغانان په ځغرده وايي چې د افغانستان د ټولو اساسي کشالو اصلي منبع په دغه وطن کې د شوروي قواوو موجوديت دی. دوی ټينګار لري چې تر څو دغه فوځ بې له کوم قيد او شرط نه وتلی نه وي، ملي روغه جوړه د هغو دردوونکو پېښو په نظر کې نيولو سره چې په تېرو اتو کالونو کې په وطن کې پېښې شوې دي، نه معنی لري، او نه معنی لرلی شي، يعنې د باندنيو قواوو د موجوديت په حال کې، د ملي پخلاينې د بريالي کېدو امکان نشته. ګونديان او هغه کسان چې حکومت په يوه او بله نامه ځانته جذب کړي او په ظاهر کې د ګوند غړي نه دي، په دې فکر دي چې ملي پخلاينه او د شوروي فوځ بېرته ستنېدل، يو په بل پورې تړلي دي او چې څومره ملي روغه جوړه زر عملي کېږي او په ولس کې ريښې ځغلوي، په هماغه اندازه د باندينې فوځ ستنېدل زر کېږي. په دغه ښار کې سره له دې چې د حکومت په لاس کې دی او د

امنيتي، ګوندي، اجتماعي او جاسوسي ارګانونو له لارې يې څارې، بيا هم د حکومت له موافقينو د مخالفينو شمېر ډېر دى، سره له دې چې ډېر شمېر افغانان اوس هم له احتياط نه غلي دي. دغسي کسان چې شمېر يې ډېر ښکاري، په دې فکر دي چې د ملي روغې جوړې سياست يوازې يو تاکتيکي يعني غير صميمي او موقتي اقدام دى او نه ښايي چې دې ونېول شي او واقعي پرېکړه د جنګ جبهه کوي.

دوى په دې فکر دي چې حکومت د خپلو تېرو چلندونو په ناکامۍ سره اوس په ظاهر کې خپل غيرګوندي ګونديان دمخه کړي چې خلک وغولوي او خپل ملاتړي يې کړي او په دې ډول په ولس کې د ځان لپاره ريښه پيدا کړي. سربېره پر دې دوى استدلال کوي چې که حکومت په رښتيا يو ځل په ولس کې ريښه ومونده او د حکومت کولو توان يې يا په ځانګړي ډول يا په ائتلاف سره ومومي، څوک به تضمين وکړي چې شوروي به خپل فوځ وباسي. له دې امله د حکومت دغه سياست باندې عمومي باور هېڅ نشته، او عموم يې هسي دروغ بولي او څنګه چې حکومت تر اوسه د ملي مسايلو په بار ښکرور دروغ ويلي او اوس هم پرې صرفه نه کوي، د ملي روغې جوړې په باب د حکومت نارې سورې هسې بابيزه برېښي او حتى د خپلو ګونديانو ډېر شمېر يې هم هغه غيرعملي او غير موثر ګڼي.

په ګوند کې دنني اختلافات

ډېر شمېر ګونديان هم د ملي روغې جوړې له چلند سره مخالف دي او همکاري ورسره نه لري. په دې باب خبره دومره جدي شوې چې اوازه ده چې نجيب الله د شوروي حکومت ته شکايت کړى دى چې خپل ګونديان يې د روغې جوړې د سياست په سر له هغه سره همکاري نه کوي.

که دغه آوازه رښتيا نه وي، د ګونديانو تر منځ مخالفت کې خو هېڅ شک نشته. لومړى د خلق او پرچم د ډلو مخالفت دى چې بيا دا بېل اوږد بحث غواړي. دلته دغومره ويل بس ښکاري چې دغه دواړه ډلې د غړيو د ترکيب په لحاظ په اصل کې دوه بېل ګوندونه وو، دوى د خپل ګوند له تاسيس څخه له (۱۹۶۵م) نه وروسته سره بېل وو او په (۱۹۷۷م) کې د شوروي په فشار سره متحد شول. څنګه چې دا يو فرمايشي او ميکانيکي اتحاد و، د

غوايي له کودتا نه څو مياشتي وروسته بيا تجزيه شو او پرچمي ډله يې د حاکمو خلقيانو له خوا وځپل شوه؛ خو دغه مخالفت د (۱۹۷۹م) په ډسمبر کې چې د شوروي فوځ له خوا د خلقيانو حکومت د حفيظ الله امين په سروالي په ډېرې بې رحمۍ سره نسکور شو او په ځای يې پرچميان د تورمخي او بدنام کارمل په سروالي حاکمان وګرځول شول، په تربګنۍ او دښمنۍ بدله شوه. دغه دښمني د امينيانو او کارمليانو تر منځ په خاص ډول جدي ده.

د خلقيانو ډلګي او پلينومونه

په دې حال کې د دغو دواړو ډلو دريځ د ټولو موضوعاتو په باب، د ملي روغې جوړې د سياست په شمول، نه يوازې دا چې يو نه دی، بلکې مغاير دی. البته مخالفت په عمومي ډول څرګند نه، بلکې د شوروي له وېرې د پردې لاندې دی، سره له دې چې له لوړو امينيانو نه پرته نور ټول خلقيان له پرچميانو سره په حکومت کولو کې شريک دي. په دې وخت کې چې حکومت د ملي روغې جوړې سياست جدي نيولی، ويل کېږي چې خلقيانو، يا لږ تر لږه تره کي خېلو خلقيانو، د سيدمحمد ګلاب زوی په مشرۍ ځانله ګوندي پلينومونه يعني عمومي غونډې جوړې کړې او حتی د همدغو آوازو له مخې، ځانله يې ګوندي کانګره هم په پټه دايره کړې. د دغې کانګرې په پرېکړو کې، دوه مهمي يې را دي چې په يوې سره يې ځان له پرچم نه بېل کړی او په بلې سره يې له حکومت نه غوښتي چې د حکومت د روغې جوړې له سياست سره د دوی همکاري هغه وخت اهميت او اغيزه لرلی شي چې حکومت خلقي بنديان چې شمېر يې تر سلو نه اوړي، خوشې کړي او د دوی ونډه په حکومت کې ډېره کړي. حکومت د حوت په ډېرشمه يوولس تنه خلقي بنديان د ډاکټر شاولي په شمول چې هغه ته د اميني خلقيانو د مشر په حيث اهميت ورکول کېږي، له بند نه ازاد کړل. د حکومت په دغه اقدام سره دغه فکر ريښه پيدا کړه چې نجيب الله د ډېرو عواملو له مخې غواړي ځان خلقي جناح ته نږدې کړي او د خپل سياست د برياليتوب په مقصد د هغوی همکاري لږ تر لږه د ګوند په دننه کې ځان ته جلب کړي، ځکه چې دوی په ګوند، په تېره په څارندوی او اردو کې په شمېر کې ډېر دي او د څارندوی رول د حکومت د سياست په عملي کولو کې چې د ګلاب زوی په تنظيم او زيار سره د يو بېل او ګذاريز قوت په حيث ټولو ته څرګند

دی، مخصوصاً زيات دی. د تره کي خپلو خلقيانو او اميني خلقيانو نه وروسته د ډاکټر زرغون ډله راځي چې په اول سر کې د خلقي دموکراسۍ په سر له هغو نورو سره مخالفه شوه او مشر يې ډاکټر زرغون د امين په سروالي کې له مينځه يووړل شو او ډلې يې وروسته په حکومت کولو کې له پرچميانو او تره کيانو په مثاب.

پرچمي ډلګۍ

له خلقيانو سره اختلاف د نجيب الله د مشکل يوه برخه ده. بله غټه برخه يې په پرچميانو کې هغه اختلافات دي چې په خاص ډول د کارمل له ګوښه کېدو سره پيدا او جدي شوي دي. اوس پرچميان د يوه مرکزي مشر په شاوخوا چې هغوی يې د عمومي منشي په نامه يادوي، او دغه شخص نجيب الله د اخترمحمد خان زوی په خټه احمدزی غلزی پښتون دی، نه ټولېږي. د پولټبيوريو يا سياسي دفتر نږدې هر غړی ځانله ډلګۍ لري. کمونستي ايډيالوجي دوی ټول يوازې په يوه عمومي چوکاټ کې دننه کړي دي او نورې ملاحظې لکه شخصي، ژبنی، سيمه ايزې او داسې نورې ځيني کسان د يوه نسبتاً قوي، مجرب او ډيناميک شخص په شاوخوا ټول کړي او په دې ډول په ګوند کې ډلې او په ډلوکي ډلګۍ مينځ ته راغلي دي. ډاکټر نجيب الله يعني عمومي منشي يوازې په رسمي توګه، نه په واقعي توګه د ټول ګوند مشر دی. دده غټه متکا شوروي ده، البته دا ډېر غټ امتياز دی چې دی يې د نورو لويانو په مقابل کې لري. د ده په مقابل کې د پرچميانو ډېر غټ ډلګی کارمليان يا د کارمل پيروان دي چې مخالفت يې د (۱۳۶۵هـ.ش) کال له پيل نه د کارمل له نسکورېدو او عمومي منشي توب نه د نجيب له هسکېدو نه شروع شوی او هغه وخت يې مشخصه بڼه غوره کړه چې کارمليانو چې په هغو کې د کابل د ښځو شمېر ښه ځرګند او ډېر و، په بازارونو کې په مظاهرو پيل وکړ او د نجيب الله او شوروي پر ضد يې شعارونه ورکړل. البته مظاهره چيان په قوي سره زر تيت شول او يو څو يې ووژل؛ خو دغې پېښې په پرچميانو کې درز ښه ژور او حقيقي کړ. په دغې پېښې سره بې له شک نه د کارمل په اشاره شوې وه، هغه په خپل لاس د خپل انتحار سند لاس ليک کړی چې عملي کېدل يې په وخت پورې تړلی برېښي. د کارمل

مهم مرستیالان ورور یې محمود بریالی او اناهیتا راتب زاد[1] تر اوسه هم په خپلو وظایفو پاتې دي؛ خو له پخواني برم او اهمیت نه په څرګند ډول لوېدلي دي او یو شمېر کارملیان له ګوندي مقامونو اېسته کړل شوي او د ګوند په نولسم او شلم پلینوم یا عمومي غونډو کې مرکزي کمېټې ته یو شمېر نوې څېرې راوستل شوي دي چې دغه ډلګي یې تر پخوا ډېر ضعیف کړي دي، خو څنګه چې دوی زیاتره ښاریان دي او په پروپاګند او آوازو خپرولو کې لوی لاس لري او کارمل د ګوند یو موسس غړی دی او د خپلې حکومتي او ګوندي واکمنۍ په دوره کې یې په خاص ډول خپل پلویان لوړو مقامونو ته رسولي او رنګ رنګ فایدې یې ور په برخه کړي، دوی اوس هم په پرچمي جناح کې تر ټولو غټه ډلګي شمېرل کېږي. ویل کېږي چې دوی په دې وختو کې پټې غونډې کړي او خپله وفاداري یې یوازې کارمل ته مقیده کړې او د ګوند د رسمي سیاست یعنې ملي پخلاینې له سیاست سره یې خپل مخالفت څرګند کړی. دوی که په ظاهر کې له خپل ولي نعمت یعني شوروي اتحاد نه شکمن شوي، په واقع کې په هغو د پخوا په څېر ټینګ ولاړ دي او بې د شوروي ملاتړ نه یې په افغاني ټولنه کې ژوند ممکن نه دی. دا چې کارملیان د ملي پخلاینې له سیاست سره مخالف دي، په واقع کې یې معنی دا ده چې باید شوروي قواوې د تل لپاره په افغانستان کې پاتې وي، تر څو دوی د یوې ډلې په توګه نه یوازې ژوندي پاتې شي، بلکې حکومت هم وکولی شي. په دې حساب د دوی سیاست د افغان د ملي حاکمیت منافي دی خو کوم هغه وحشت او استبداد چې د دوی له خوا شوی او دا چې دوی په ټولنې کې بې ریښې انسانان دي او د خپل ولي نعمت یعني شوروي اتحاد له نظر نه غورځېدلي دي او په اردو او څارندوی کې د دوی رول ختم دی، که څه هم خاد د دوی د قوت ستر مرکز دی، او اصلاً نسبتاً بد اخلاقه شخصي ګټه او حکومتي موقف مېین بې پاسه ابن الوقتان او شارلتانان دي، که دننه په ګوند کې ډېر پلویان لري، د دوی ډله ییز اغېزمن رول هغه هم د شوروي د قواوو په غیاب کې بالکل ختم دی او آینده یې تیاره معلومېږي.

[1] اناهیتا د جوزا په شلمه په یوه ګوندي پلینوم کې متقاعده شوه، بیا وروسته هم دا او هم محمود بریالی له ګوندي واحدونو او مقامونو څخه ګوښه کړل شول.

د یادونې وړ بل پرچمي ډلګی د سلطان علي کشتمند دی. دغه ډلګی په ظاهر کې د نجیب الله مشرتابه ته تابع دی او د ملي پخلاینې سیاست په مخ بیایي؛ خو کشتمند ځانله بېل حساب لري. د ده پلویان ځینو وړو ملیتونو ته منسوب دي او ستمیان یې په لیکو کې ورننوتلي دي. دوی تر هر بل ډلګي نه زیات شوروي ته وفادار دي. د دغه ټکي په باب دلته دومره ویل په کار دي چې که کارمل د خپل یوه زوی نوم وستوک ایښی چې په روسیې کې ختیځ ته وایي، یا یې د خپل حکومت په وخت کې خپله یوه لور د سیاسي ملاحظو له مخې یوه اپریدي ته ورکړې، کشتمند خپله یوه لور یوه روسي ته په مسکو کې نکاح کړې. دا موضوع چې د اسلام او افغاني عنعنې مخالفه ده، ممکن په نورو ځایو کې شخصي او بې اهمیته وبلله شي؛ خو افغانانو ته د زغملو وړ نه ده. په افغاني حکمرانانو کې دا یو مشهور دود دی چې په خپله د باندنیو نه ښځې کوي، خپلې لونې هغه ته نه ورکوي. پښتانه په خاص ډول په دې ټینګ ولاړ دي، کشتمند به په دې خبر نه وي چې حتی دننه په شوروي اتحاد کې همدغه اوس هم ازبکان، تاجکان او ترکمانان نه دي حاضر چې خپلې لونې روسانو ته ورکړي، په داسې حال کې چې خپل تعلیم کړي یې له هغو نه ښځې کوي او دوی دغسې تاجکان په دغسې سپک نامه یادوي چې دلته یې له یادونې نه ډډه کېږي. البته کشتمند بل منطق لري او هغه دا چې دی غواړي په هر قیمت چې وي د شوروي ملاتړ له ځان سره ولري، تر څو د هغه په برکت حکومت وکولی شي. دی تر اوسه هم له دغه ملاتړ نه پوره بهره من دی، ځکه دا یې اتم کال دی چې صدراعظم دی او د ده پیروان په څرګند ډول له حکومتي قوت نه په استفادې سره پښتني ضد کارونه کوي او خپل ډلګی پیاوړی کوي. کشتمند د شوروي اتحاد په مرسته اقلیتونو ته مالي مرستې ورکوي. دغسې مرستې هغو ته هم ورکول کېږي چې د مجاهدینو په صفو کې ورننوتي دي او یا په خپله ځانونه د مستقلو ګروپونو په نامه معرفي کوي. سربېره پر دې په کابل کې د «زحمتکښو هزاره ګانو مرکزي شورا» په نامه یوه شورا مینځ ته راوستل شوې. دغسې شورا چې لګښت یې د حکومت په غاړه دی، بل هېڅ ملیت نه لري. سربېره پر دې د کابلي شویو هزاره ګانو څخه یو غنډ وسله وال شوی و چې هغوی په پکتیا کې په یوې جګړې کې له مینځه لاړل. کشتمند په اردو او څارندوی

کي کوم رول نه لري. سربېره پر دې چې دی د نورو په قول ګدي[2] دی، په ټولنه کې څه چې حتی په خپله امامي هزاره ګانو او نورو شیعه ګانو ته هم بې اهمیته دی. د ده د تفرقه اچولو هلي ځلې، هغه هم په داسې وخت کې چې افغانستان له کلي مسایلو سره مخامخ دی، ډېرې پاروني کړې. په غالب احتمال د ده ډلګی به د شوروي فوځ په وتلو سره په هغه سرنوشت واوړي چې څه باندې سل کاله د مخه د افغان – انګلیس له دوهم جنګ نه وروسته د انګریزي فوځ په وتلو د محمد ولي (لاتي) یا «کوګناري زیو» په برخه شوی و.

تر دې هم نور واړه ډلګي د نوراحمد نور،غلام دستګیر پنجشیري او عبدالوکیل چې په نظر کې ونیول شي، د پرچمي د ډلي دننني حال او ورسره جوخت د نجیب الله مشکلات او د ملي پخلاینې د سیاست سرنوشت چې څه وخت د شوروي فوځ له افغانستان نه وځي، په نظر کې ښه مجسم کېدلی شي. یو ګوند چې په اضطراري او د جنګ په حال کې دغسې ټوټه ټوټه وي، که څه هم ټولي ټوټي یې د کمونستي مشترکي ایډیالوجی په چوکاټ کې دننه وي او له یوې ټوټي سره یې هم د ولس ملاتړ نه وي او هغه ګوند چې په خارجي قوت ولاړ وي او د دغه قوت د عسکرو د وتلو خبرې رواني وي او په مقابل کې د ملي مقاومت ډلې په عصري وسلو سمبال وي او ګذاریز قوت یې په حکومت باندې په پرله پسې ډول حواله کېږي؛ چېرته کولی شي چې د روغې جوړې سیاست له ګوندي او حکومتي کارمنو نه غیر په ملي سویه په مخ بوځي او د بري درشل ته یې ورسوي.

د حکومت د ملي پخلاینې نوی سیاست

نجیب الله تېر کال د جدي په ۲۵ (جنوري ۱۵ – ۱۹۸۷) د ملي پخلاینې سیاست اعلان کړ. ده د دغه نوي سیاست په څرګندولو سره دا هم په نظر کې لرله چې مخالف وسله وال مجاهد ګوندونه چې نرم او معتدل ګڼل کېږي، له ده سره مفاهمې ته حاضر شي. دغه ګوندونه د افغانستان ملي اسلامي

---

2 ګدي هغه هزاره ته ویل کېږي چې د دري ژبې له ښکته کورنی سره یې خپښې کړي وي او خپل نسب یې له لاسه ورکړی وي.

محاذ د پیر سید احمد ګېلاني په مشرۍ، د افغانستان د ملي نجات جبهه د استاد صبغت الله مجددي په مشري او د افغانستان حرکت انقلاب اسلامي د مولوي محمد نبي محمدي په مشرۍ دي چې دمخه د درې ګونو اتحاد په نامه یادېدل. دوه کاله دمخه د (۱۹۸۵م) کال د مې په میاشتې دغو ګوندونو له نورو څلورو اسلامي مجاهدو ګوندونو سره اتحاد وکړ او هغه د افغانستان د مجاهدینو اسلامي اتحاد یا په لنډه توګه د اوه ګوني اتحاد په نامه یاد شو. هغه نور څلور اسلامي مجاهد حزبونه دا دي: د افغانستان اسلامي حزب د انجینر ګلبدین حکمتیار په مشرۍ، د افغانستان اسلامي جمعیت د پوهاند برهان الدین رباني په مشرۍ، د افغانستان د ازادۍ لپاره اسلامي اتحاد د استاد عبدالرسول سیاف په مشرۍ او د افغانستان اسلامي حزب د مولوي محمد یونس خالص په مشرۍ دي. د اوه ګوني اتحاد ګوندونه په ټول ملک کې خواره او دومره نومیالي او قوي دي چې دلته د هغو په باب تفصیل ضرورت نه لیدل کېږي. یوازې دغومره به وویل شي چې دوی په افغانستان کې د غیراسلامي حکومت نفوذ نه مني او د افغان د مسلمان ولس د ذهنیت او ارادې په پیروۍ سره په ملک کې د اسلامي جمهوریت په تاسیسولو سره د اسلامي اصولو جاري کول غواړي. دوی د کابل حکومت یوازې د شوروي لاس پوڅی او غیراسلامي بولي، نو ځکه یې په ټینګه ردوي، په دې حساب د حکومت د ملي روغې جوړې سیاست دوی ته هم د منلو وړ نه دی او په دغه ټکي باندې ټول ګوندونه سره یو دي. لکه څنګه چې د دوی مشرانو له مطبوعاتي مرکو نه چې له باندنیو راډیوګانو نه د حوت په نیمایي دوو هفتو کې خپرې شوي، څرګندیږي چې د دوی هر مشر په دې ټینګ دی چې باندینی پوځ دې بې له کوم قید او شرط نه له ملک نه ووځي او د هغه سروال دې د ملت له خوا غوره شي چې هغه به مسلمان او افغان وي.

خو د ملي حکومت تر جوړېدو دمخه د موقتي انتقالي دورې د حکومت سروال په سر د دغو ګوندونو د مشرانو تر مینځ اختلاف موجود دی. د هغو درېیو اعتدالي ګوندونو مشران په دې فکر دي چې دغه سروال په حاضر وخت کې له مخلوع پاچا محمدظاهرخان نه غیر بل څوک کېدلی نه شي، ځکه چې دی د دوی په فکر هغه یوازینی افغان دی چې د افغانستان د ملت لپاره د منلو وړ دی او خلک پرې ټولیږي او ارامیږي او له جنګ نه لاس

اخلي چې دا په حاضر وخت کې د ملت لپاره تر ټولو اساسي او مهمه خبره ده؛ خو د هغو نورو ګوندونو مشران ظاهرخان ردوي او د رد غټ دليل يې دا دی چې همدغه پاچا د هېواد ورونه د شورويانو په مخ خلاص کړل او داخلي کمونستانو ته يې د ملت د ارادې او غوښتنې په خلاف يوازې د شوروي له وېرې د فعاليت لار خلاصه کړه او په دې ډول يې د دغې اوسنۍ ملي فاجعې لپاره تر دې حده زمينه برابره کړه چې تر څو په پای کې يوه واړه ګوند د شوروي په ملاتړ د ټول ملت د ارادې په خلاف په حکومت قبضه وکړه او د کمونستي اصولو په پياده کولو بوخت شو. د دوی دوه نور انتقادونه دا دي چې پخواني پاچا تر اوسه پورې په افغانستان باندې د شوروي تېری نه دی غندلی او د جهاد په تحريک کې يې عملي برخه نه ده اخېستې. دوی ټول د نجيب الله د روغې جوړې سياست د افغان ولس په مقابل کې دسيسه بولي او وايي چې څنګه چې د شوروي فوځ په تېرو اتو کالونو کې و نه شو کولی افغانان په زور لاندې کړي، دغه نوی چلند يې يوازې د موقتي تاکتيکي چال په حيث غوره کړی دی.

داسې شواهد شته چې د شوروي او کابل حکومتونو دواړو له هماغه پيل نه د دې هيله نه لرله چې دغه نوی سياست به د وسله والو مخالفينو له خوا ومنل شي. د ولس او مخالفينو په مقابل کې چې د حکومت او شوروي فوځ تر اوسه نهايت زشت چلند دلته په موقتي ډول له نظر څخه وغورځول شي، د وسله والو مجاهدو ډلو له خوا له حکومت سره د روغې جوړې او ائتلاف کول د هغوی له تسليمۍ نه غير بله معنی لرلی نه شي. په يوه ډېر صاف ساده حساب سره دغه راز ائتلاف په حقيقت کې په دې تماميږي چې يو څو يا شايد هم نيمايي وزارتونه به د مخالفينو په نصيب شي، پيروان به يې بې وسلې شوي وي، په داسې حال کې چې حکومتي وسله والې قواوې، لکه د ملي دفاع وزارت، سرحدي مليشيا، د خاد قواوې، څارندوی او د انقلاب د مدافعينو ډلې او نور وسله وال تنظيمونه به ټولې يا په عمده ډول د حکومت په لاس کې وي چې شاته به يې عدلي محاکم، د ځوانانو تنظيم، د ښځو تنظيم او د کارګرو اتحاديې ولاړې وي چې دا ټول د رسمي ګوند تر تاثير لاندې دي او د ټولو شاته به د شوروي قواوې موجودي وي.

د ملي پخلاينې د سياست اصلي غايه

د روسانو او کابل حکومت اصلي مقصد د روغې جوړې له سياست څخه دا دی چې حکومت په هغه سره په ټولنه کې رېښې وځغلوي، يعنې په هغو خلکو کې چې په کليو او بانډو کې اوسي او اوس هغه ټول په څرګند يا پټ ډول د مجاهدينو په قبضه کې دي، ځانله ځای پيدا کړي. نوې لاره يې هماغه د تش په نامه د روغې کمېسيونونه دي چې زيات شمېر مخصوصاً په دولتي ارګانونو او تصدي ګانو او عرفاني موسسو او حتی يو څو يې په ولايتي ښارونو کې هم جوړ شوي دي چې د ټولو په سر کې د کابل د لوړ فوق العاده کميسيون په اصطلاح د ملي جبهې د مشر عبدالرحيم هاتف په سروالي مينځ ته راغلی دی. کوښښ کېږي چې په ظاهر کې غير متعهد او بېطرف اشخاص چې په خپل محل کې نوم او نفوذ لري، په غسي کمېسيونونو کې جلب شي. حکومت ادعا کوي چې دغو کمېسيونونو ته يې په ډېرو برخو کې مثلاً د افرادو تر مينځ، د قومونو تر مينځ د شخړو او لانجو په فيصله کولو، د بنديانو په ازادولو او داسې نورو ټولنيزو او اداري چارو کې واک ورکړی دی. سربېره پر دې حکومت د همدې کمېسيونونو له لارې د شوروي اتحاد بلاعوضه د خوراکي موادو مرستې لکه اوړه، وريجې، بوره، صابون، غوړي او نور؛ او په همدې ډول طبي مرستې خلکو ته وړيا ورکوي. حکومت ته دا پته لګېدلې ده چې کوم هغه افغانان چې دغو «کميسيونونو ته يا دغسې نورو اجتماعي تنظيمونو ته لکه هغه تش په نامه محلي، ايالتي او مرکزي شورا ګانو ته چې د په اصطلاح دولتي ارګانونو لپاره د ولس له خوا د حکومت په قول «په ازاد او دموکراتيک» ډول انتخابېږي د مخالفو مجاهدو ګوندونو له خوا په بده سترګه کتل کېږي او له دغسې کسانو څخه ځيني لا ترور شوي هم دي. د حکومت سنجش دا دی چې دغسې کسان به ورو ورو له مجاهدينو نه جلا شي او د حکومت ليکې به پياوړې کېږي او حکومت به وکولی شي په دغه طرز او نورو وسايلو سره خپل نفوذ په ولس کې خپور کړي تر څو يوه ورځ د دغسې خلکو له بانفوذو لويانو او د پخوانيو حکومتونو له يو شمېر بيوروکراټانو او هم د يو شمېر وړو چپي ډلګيو د لويانو له مشرانو نه يو راز ائتلافي حکومت جوړ کړي. حکومت لا دمخه د حاجي محمد څمکني د انقلابي شورا د رئيسه هيئت سرپرست، عبدالرحيم هاتف د ملي جبهې سروال او يو شمېر نورو

پخوانیو وزیرانو په هسک کولو سره په دغسي کار پیل کړی دی. د شوروي او کابل حکومت د محاسبي له مخي به د دغي ټولي پروسي په بریالي بشپړېدو سره تر دې حده په پېنو درېدلی شي چي هغه به د شوروي فوځ د تدریجي بېرته ستنېدو سره هم د داسي یو قدرت په شان ګرځېدلی وي چي یا به په یوازې ځان یا له نورو قوتونو او اشخاصو سره په ائتلاف حکومت وکولی شي. نو دغه محاسبه د حکومت د روغي جوړې د سیاست په بریالي کېدو پوري تړلې ده. اوس نو دا پوښتنه کېږي چي دغه سیاست به کله بري ته رسېږي؟

د ملي پخلاینې سیاست او وسله وال مجاهدین

د ملي پخلایې سیاست تر اوسه بریالی شوی نه دی او شواهد ښیي چي د بریالي کېدو امکان یې په آینده کې هم لږ تر لږه اوس نه ښکاري. حکومت له چا سره روغه جوړ کوي؟ له اولس او وسله والو مخالفینو سره. وسله وال مخالفین په ټول ملک کي یو عظیم متشکل او په عصري وسلو سمبال قدرت دی چي له روسانو او حکومت سره یې د مقاومت وسپنیزه اراده او وړتیا ټولو ته ثابته کړې او که مبالغه و نه شي، د ټول ملک په سلو کي اتیا برخې یې په شریکي توګه په لاس کي دي. دوی د ډېرو دلایلو له مخي چي له یادولو نه یې دلته ډډه کېږي، د دې توان لري چي د روسانو د عظیم قدرت په نظر کي نیولو سره دننه په افغانستان کي د لسونو او لسونو کالو لپاره د هغو په مقابل کي د ملي مقاومت بیرغ رپانده وساتي، په داسي حال کي چي دغسي قدرت د کابل له رژیم سره نه لېدل کېږي. په واقع کي مجاهدینو همدا اوس هم روسان او حکومت په افغانستان کي په ګونډو کړې. دوی له حکومت سره د روغي جوړې سیاست په کلکه رد کړی او لکه څنګه چي یې دمخه یادونه وشوه، وایي چي روسي فوځ دې بې له کوم قید او شرط نه یوازې د لوجستکي ضرورت په پام کي نیولو سره ووځي؛ نو تر هغه ځایه چي په وسله والو مجاهدینو پورې اړه لري، د روغي جوړې سیاست لا دمخه ناکام دی او د کامیابېدو نښاني یې په آینده کي هم نه معلومېږي.

په دې حال کي عجیبه نه بریښي چي حکومت د روغي جوړې سیاست په ډېر جدي ډول ولس ته متوجه کړی دی. ولس یا ټولنه البته یو مبهمه کلیمه ده. د موضوع په ارتباط دلته دومره ویل کېږي چي ولس د اجتماعي ډلګیو

يو نامعين او سيال ترکيب دی. د غوايي تر کودتا نه دمخه سياسي ګوندونه موجود او فعال وو؛ خو هغه ټول، مخصوصاً د سردار داود خان په وخت کې د جزا قانون د تدوين نه وروسته غيرقانوني او پټ وو، تر ضربې لاندې ونيول شول، د اګسا کام او خاد له لارې يې د هغو پېژندل شوي غړي يا ووژل، يا بنديان کړل، يا يې فرار ته مجبول کړل او يا يې وروسته له دې چې په توبه کولو مجبور کړل؛ په خپل يوازني رسمي ګوند کې ننويستل. يوازې هغه اسلامي ګوندونه چې يادونه يې دمخه وشوه، له وطن نه د باندې د کابل رژيم په ضد ولاړ او تر پخوا لا فعال او پياوړي شول.

د نجيب الله په وخت کې يو شمېر چپي او د دوی په اصطلاح دموکراتيک ډلګي له رسمي ګوند سره يو ځای شول چې په هغه کې د ظاهر افق ډلګی تر نورو مهم دی. په بل عبارت دننه په اوسنی افغاني ټولنه کې له رسمي ګوند او حکومت او يو شمېر نورو اجتماعي او صنفي رسمي تنظيمونو نه غير نور څرګند او ښکاره تنظيمونه نشته او جامعه د افرادو له واحدونو څخه جوړه ده، نه د پخوا په شان د تنظيمونو، هغه هم د سياسي تنظيمونو له واحدونو څخه. د حکومت کوښښ په ځانګړې توګه د روغې جوړې د سياست له اعلان نه وروسته په دې کې دی چې د دغو افرادو ګونده او مهم کسان جلب کړي او پاتې ولس تر خپل نفوذ او تابعيت لاندې راولي.

د ملي پخلاينې سياست د تحقق په لور نوي اقدامات

حکومت د همدغه منظور لپاره يو لړ کارونه کړي چې دمخه يې يادونه وشوه. په هغو سربېره د يادوني وړ نور کارونه چې يې کړي، د هغه فرمان ايستل دي چې د هغه په موجب حکومت هغه کورونه او ملکيتونه خپلو مالکينو ته بېرته ورکوي چې له خارج نه ستنېږي. د مخ توري کارمل د حکومت په دوره کې د هر هغه چا ملکيت ضبطېده چې خارج ته به يې د سر او ځان له وېرې کډه کوله. دغسې ملکيتونه په تېره د هستوګنې کورونه د کابل په ښار کې ډېر دي چې زياتره يې خاد نيولي دي. بل غټ اقدام چې حکومت يې په نظر کې لري، د داسې فرمان ايستل دي چې د هغه په موجب به د ځمکو اصلي او نهايي نصاب له دېرشو جريبو ځمکو نه سلو جريبو ته

لوړ شي[3]. تر اوسه د ځمکو د اصلاحاتو مهم ټکي دا وو چې يو مالک به له باغونو نه پرته کولی شوه، يوازې دېرش جريبه ځمکه ولري او مازاد به يې بزګرو ته د کورني په سر شپږ جريبه ځمکه ورکول کېده. نوی فرمان به چې د باوري منبع په خوله زر ووځي د مځکو شوي اصلاحات چې لا دمخه په خپله د بزګرو او مجاهدينو له خوا ناکام شوي او د نارامیو يو عمده عامل ګڼل کېږي، ډېر ګډوډ کړي او زياتي اداري او حتی نوی ټولنيزې ستونزې به رامينځ ته کړي.

د سياسي بنديانو ازادول

د ولس د جلبولو په منظور بل کار چې حکومت د نوې روغي جوړې د چلند د غوره کولو په وخت کې کړی، د بنديانو تدريجي خوشې کېدل دي. د بنديانو په باب به ځانله يوه ليکنه وشي. دلته دغومره ليکل په کار دي چې تر اوسه (د حوت ۳۰) له بنديانو نه ممکن په سلو کې شل آزاد شوي وي، په داسي حال کې چې ممکن د بنديانو عمومي شمېر په ټول ملک کې چې د (۱۳۶۱هـ.ش) کال په پای کې په يوه وخت کې د پنځوسو زرو په شاوخوا کې وو، اوس دېرش زرو ته ښکته شوي وي. په هر حال له دغو اوسنيو ازاد شويو بنديانو ممکن په سلو کې شپېته خادستان او ګونديان وي. دا چې حکومت دې ته عمومي عفوه وايي، اعتبار نه لري. يوازې هغه وخت دې ته عمومي عفوه ويل کېدلی شي چې ټول بنديان آزاد کړل شي او يوازې هغه وخت له دې ناحيي نه په ولس کې روغ نيتي راتلی شي چې حکومت اعدام بند کړي، هېڅ فرد بې له ثقه شواهدو نه بندي نه کړي، له تورنو سره قانوني چلند وشي او له غير انساني او نهايت سختو جزاوو له ورکولو نه د اقرار د ترلاسه کولو په منظور ډډه وشي؛ او هغه قانون چې د بنديانو په باب په محبسونو کې د مجازاتو د تطبيق په باب په (۱۳۶۲هـ.ش) کال کې ايستل شوی، تطبيق شي، په داسي حال کې چې د دغه قانون هېڅ يوه ماده چې د بندي په ګټه ده، تر اوسه نه ده عملي شوې؛ خو دا هغه څه دي چې

---

[3] دغه فرمان د جوزا په ۱۷ ووت. د هغه په اساس د ځمکي د مالکيت نهايي نصاب سل جريبه اعلی ځمکه يا د هغه معادل شوه، کومې هغه ځمکي چې پخوا بزګرو ته ورکړل شوي د هغوی به وي او ځمکي به د مال په حيث د شرع له مخي وراثانو ته د انتقال وړ وي.

دغه حکومت یې د خپلې سابقې، ماهیت او دننه په ګوند کې د مخالفت په وجه لږ تر لږه په نږدې آینده کې نه شي کولی؛ خو حکومت اوازې خپرې کړې چې په زندانونو کې به یو بندي هم پاتې نه شي. داسې ښکاري چې حکومت یوازې هغه بندیان جوپه جوپه خلاصوي چې عسکر یې کړي او د جنګ جبهو ته یې واستوي.

د حکومت دیني سیاست او تبلیغات

حکومت د ولس د تېر ایستلو او په خلکو کې د اعتماد د پیدا کولو په هڅه د ادیانو د ساتنې او د محافظې ناري سورې په ډېر شدت سره شروع کړې دي. د غوایي د کودتا نه تر دې دمه د ادیانو او دیندارو افغانانو په باب ډېر څه چې زیاتره یې دردونکي دي؛ خو دلته به په دې باب یوازې د کلي حکمونو په یادولو اکتفا وشي.

د خلقیانو د حکومت په دوره کې چې دوی ته حکومت په ډېره آسانۍ لاس ته ورغلی و، اسلام سمدلاسه د کارل مارکس د فکر له مخې په عمل کې «د تریاکو په شان تحذیرکوونکی عامل وګڼل شو».

حکومتي او رسمي میټینګونه او غونډې چې د عنعنې له مخې په افغانستان کې د کلام الله مجید د مبارکو ایاتونو په لوستلو پیل کېدلې، په ملي او انټرنیشنلیستي یعنې کمونیستي ترانو او آهنګونو سره شروع کېدلې او پای ته رسېدلې. د ګوند د واکمنو په نظر دا د فکري او کلتوري انقلاب شروع وه. په رسمي او ګوندي خپرونو کې د ماتریالیزم په بنسټ مبنا لیکونو ته زوره ورکړه شوه. معکوساً مقدس او مذهبي اماکن سمدلاسه د حکومت له نظره ولوېدل. په دې برسېره حتی د هغو مسلمانانو ژوند له خطر سره مخامخ کېدو چې دیني مناسک او مراسم به یې په ځای کول او ذکرونه او عبادتونه به یې کول. ډېر روحانیون له همدې امله بندیان او له مینځ نه یوړل شول. یوازې دا نه و، یو شمېر ږیري والا چې روحانیونو ته منسوب نه وو، بلکې د رواج له مخې یې ږېرې پرې اینښې او غیر سیاسي عادي مسلمانان وو، هم له مینځه یوړل شول. د یوې باروې منبع په قول د روحانیونو له مینځه وړل د روسي مشاورانو په هدایت کېده، سربېره پر دې ۸۶ تنه هغه سیاسي بندیان چې «د اخوانیانو» په نامه د داود خان په دوره کې د محاکمو

له خوا د حبس په بېلو بېلو مودو محکوم شوي وو، هم په ډله ییز ډول د (۱۳۵۸هـ.ش) کال د جوزا په اتمه او دېرشمه اعدام شول، په داسي حال کې چې حکومت د هماغې دورې جنایي بندیان په ډېر نمایشي ډول يو کال دمخه ازاد کړي وو. حکومت په دې ډول په عمل کې د روحانیونو او اسلام په ضد بې له دې چې په رسمي ډول یې اعلان کړي وي، په دوام لرونکي مقابلې لاس پورې کړ او د ترکیې د اتاتورک داستان یې دلته شروع کړ. په افغانستان کې بل هېڅ حکومت په هېڅ وخت کې تر دې حده له اسلام او مسلمانانو سره مخالفت نه و کړي. د حکومت او روحانیانو تر مینځ مخالفت تر آخري ممکن حد پورې رسېدلی و؛ خو د حکومت دغه مخالفان لا تنظیم شوي نه وو او ډله ییز ګذاریز دریځ یې غوره کړی نه چې د (۱۳۵۸هـ.ش) کال په جدي کې شوروي خلقي حکومت د فوځ په زور نسکور کړ او په ځای یې پرچمي حکومت ودروه. د افغانستان مسلمانان او روحانیون له نوې فاجعې سره مخامخ شول. د شوروي فوځ برید د افغان مقاومت لپاره سمدلاسه دوه نور بعدونه اضافه کړل: د داخلي ملحد حکومت سره له مقابلې نه علاوه، له خارجي فوځ او له کفر سره مبارزه. دغسي جنګ له ۶۱ کالونو نه وروسته بیا په افغانستان کې حتمي شو او اوس د عادي ولسي مسلمانو افغانانو په نظر کې یو نوی ملحد کافر یرغلګر روس په ښېره کې څرګند شو چې د بېرحمۍ او الحاد او کمونیزم قصې یې لا دمخه د مهاجرو بخارایانو له لارې په ټول افغانستان کې خپرې شوې وې او له هغو نه یې سخته کرکه لرله. د همدغه حقیقت په پیژندلو سره و چې پرچمي حکومت او بې له شکه روسي مشاورانو سمدلاسه په هماغه اول سر کې د خلقي حکومت د سیاست په خلاف نوی تېرایستونکی مذهبي سیاست غوره کړ او حکومت ځان د مسلمانانو او اسلام حامي اعلان کړ. د دغه سیاست په بنا یې د (۱۳۵۸هـ.ش) کال د حوت دریم ستر پاڅون چې په مخکې شپه کې یې په کندهار او کابل کې د الله اکبر نارې د مسلمانو ښاریانو له خوا اسمان ته پورته شوې وې، او لیکونکي هم په کې برخه اخیستې وه، او په زرګونو مسلمانانو د ښار په بېلابېلو برخو کې د حکومتي او روسي عساکرو د ګذارونو په مقابل کې د اسلام شنه بیرغونه رپانده ساتل او د ځان پروای یې نه کوله. نوي حکومت خپل مذهبي سیاست ته نوره په ظاهر کې اسلامي بڼه ورکړه او د پراخو او شدیدو تبلیغاتو نه سربېره یې په یو لړ مشخصو کړنو لاس پورې کړ. په

شمېر مذهبي ټولنې یې جوړې کړې چې په هغو کې د اسلامي شئونو ریاست و، کوم چې بیا وروسته په وزارت بدل شو. په دې لړ کې ډېر تازه اقدام د اسلامي مطالعاتو د مرکز پرانستل دي چې د اسلامي موضوعاتو لپاره د څېړنو موسسه بللی کېږي. حکومت د لومړي ځل لپاره مکې ته د حاجیانو او کربلا ته د زایرینو سفرونه تمویل کړل، یو شمېر نوي جوماتونه یې جوړ او ځیني پخواني جوماتونه یې ترمیم کړل. په همدې ډول د ښار ټولو جوماتونو لپاره ضروري شیان تهیه شول او د جوماتونو او تیکه خانو امامانو او خطیبانو په شمېر او معاش کې څرګند ډېروالی راوستل شو. په دې ډول بېخي ډېر شمېر مذهبي عالمان چې یو شمېر یې د ویناوو له مخې ګوندیان او مارکسستان دي، د دولت مستخدمان شوي دي. په همدې ډول حکومت په ډېرې زړورتیا سره د شیعه ګانو (هم د ولسي امامیانو او هم اسماعلیانو لپاره) نوې تکیاني جوړې کړې او پخوانی یې ورته ترمیم کړې او د هغوی د مذهبي امامانو لپاره یې معاشونه مقررل کړل. حکومت دغسې ورته اسانتیاوې حتی د هندوانو او سیکانو د مذهبي اماکنو یا درمسالونو لپاره هم برابرې کړې. سربېره پر دې ګوندي مشرانو یې په لومړي سر کې یوازې په دغه اقرار اکتفا کوله چې دوی د مسلمانانو زامن دي، په دې تازه وختو کې یې څرګنده کړه چې دوی په خپله مسلمانان دي. دوی په دې ډول له دغې مقولې نه په استفادې سره چې وایي «شرع ظاهره ګوري» په ظاهر کې اسلامي عبادتونه په ځای کوي او د مسلمانانو پېښې کوي اوغواړي پاک زړي مسلمانان وغولوي. دا سمه ده چې وویل شي، لکه څنګه چې حکومت یې په پرلپسې ډول د تبلیغ په توګه د خلکو مخې ته وړاندې کوي چې «دغومره پیسې دغه حکومت د مذهبي تاسیساتو په جوړولو، ترمیمولو او مذهبي عالمانو ته د معاش په ورکول لګولي، نورو حکومتونو شاید په یوه پېړۍ کې هم نه وي لګولي» خو له دې سره جوخت باید وویل شي چې یو خو دا د موضوع یوه برخه ده او بله دا چې حکومت په دغې برخې کې هم صمیمي نه دی او دغه کار یې یوازې د تاکتیک له مخې د لنډې مودې لپاره غوره کړی دی. په مذهبي ډګر کې د موضوع بله خوا دا ده چې افغاني ټولنه له پنځه دېرش زرو سیکانو او هندوانو نه پرته اسلامي جامعه ده او د اسلامي اساساتو او عنعنې او د افغانانو د څرګندې توقع په خلاف د روسانو له خوا ملحد کمونستان پرې واکمن ګرځول شوي دي، حال دا چې د اسلام

او مسلمانانو په تقاضا د دغي جامعي سروال (مشر) باید مسلمان وي، لکه ځنګه چې په تېرو دیارلسو پېړیو کې چې د اسلام د دغه ملک رسمي دین و، حال همدغسي دی. دا هم باید هېره نه شي چې دغه کمونستي حکومت په کابل کې په خپلې ګوندي اجتماعي موسسې کې خپلو کادرونو او فعالینو ته د مادیت او الحاد درسونه ورکوي چې هغوی بیا د ګوند نور غړي په ګوندي حوزو کې مادیون او ملحدان ګرځوي. د ګوند غړي نږدې ټول مادیون او ملحدان دي. سربېره پر دې دغه حکومت (او خلقي حکومت هم) په معارف کې په پراخه توګه د دیالکتیکي مادیت او تاریخي مادیت له روحیي سره سم ارزښتونه او فکرونه ځای کړي او تدریسوي یې. په دې برخه کې د یادوني وړ بل غټ ټکی د شوروي اتحاد او نورو سوسیالستي هېوادونو ته د تحصیل په غرض د ځوانانو استول دي. هلته د تحصیل ځانګه چې هر څه وي، د هغوی د زده کړې په نصاب کې د دیالکتیکي مادیت او تاریخي مادیت او نور سوشلستي مضمونونه چې مرکزي ټکی یې د خدای له موجودیت څخه انکار دی، شامل دي. د دغو ځوانانو زیاتره، نه ټول، به ملحدان وي، او شاید د غوایي له کودتا نه تر اوسه تر شلو زرو نه زیات ماشومان او ځوانان دغو ملکونو ته د تحصیل لپاره استول شوي وي. دننه په هېواد کې د ځوانانواو ښځو سازمانونه که څه هم ټول غړي یې د ګوند غړی ندي هم د الحاد په روحیي سره روزل کېږي. په دې ډول دا هم د حکومت او هم د شورویانو منظر پروګرام دی چې افغان تعلیم یافته نسل مادیون او کمونستان کړي، یا لږ تر لږه یې په دغو ارزښتونو سره وروزي او په دې ډول په خپله محاسبې سره د آینده حکومتونو اورګانونه هغه ته او د دوی په اصطلاح «مترقي کسانو» ته په لاس ورکړي او اسلام په افغانستان کې په اساسي ډول تخریب کړي. په همدې لړ کې حکومت د اسلام د تخریب په منظور د خپل کمونستي کولو پروګرام تر څنګه د هندویزم په پیاوړي کولو پسې پېنې لوڅې کړې دي چې د هند حکومت له ځان نه خوښ کړي. په بل عبارت اوس تر هر بل وخت نه زیات اسلام په افغانستان کې له دغو ناحیو څخه په خطر کې دی.

سربېره پر دې هغه څوک چې حکومت د دین په ډګر کې کړي، لکه چې دمخه یې په تفصیل سره یادونه وشوه، تاکتیکي او د لنډې مودې لپاره دي.

هر هغه ځوک چې د روسي کمونيزم، د روسانو د سياسي سلوک او په منځنۍ آسيا کې د روسانو د استعماري تاريخ په باب معلومات لري، په دې ښه پوهيږي چې روسي کمونستان او په واقع کې ټول کمونستان خپل هدف ته د رسېدلو په منظور له هر ممکن تاکتيک او وسيلې نه کار اخلي. په بل عبارت، د دوی لپاره هدف چې دوی يې د ځمکې په سر د کمونستي ټولنې جوړېدنه بولي، په ټولو حالاتو کې ثابت او نه اوړېدونکی دی او يوازې هغه ته د رسېدلو لارې چارې تغييرمنونکي او بدلېدونکي دي. دا چې په واقعيت کې د دوی د دغه فکر په ځای د دوی واقعي هدف د ټولنې د سياسي واک په خپل لاس کې ساتل او انحصارول دي، په دې باب دلته څه نه ويل کېږي. دلته همدومره ويل بس دي چې خلقي حکومت چې د قدرت په نښې مست وو، دين او اسلام په عمل کې شاته وغورځول؛ خو څه وخت چې دغه چلند ناکام شو او د کمونستانو واک له خطر سره مخامخ شو، پرچمي کمونستانو هغه سياست بېخي واړوه او ننداري يې جوړې کړې او په دې ډول يې په جدي ډول پيل وکړ چې موجود مذهبي عالمان د پيسو او دولتي مقامونو له لارې تنظيم او د ځان تابع وګرځوي او د هغو په وسيله خپله واکمني په ځای کړي. څه وخت چې د دوی واکمنی ټينګه شي، يعني هغه چې د دين، مذهبي عالمانو او ورحانيونو لپاره د دوی اساسي ضرورت له مينځه لاړ شي، بيا به حجتيان وي، نه ځمکنيان او نه د اوقافو او نه اسلامي شئونو وزارت او داسي نور مذهبي تاسيسات. او يا به دوی ټول موجود وي؛ خو هغه ټول به د کمونيزم او انقلاب په خدمت کې وي. ممکنه نه ده چې هغه څه چې اوس يې حکومت له دين، مذهبي عالمانو او روحانيونو سره کوي، د تل لپاره وکړي. د دغي وينا د تائيد لپاره دې بخارا په نظر کې ونيول شي. بخارا د کمونستانو له حاکميت نه دمخه خورا ډېر جوماتونه لرل، ډېرې مدرسې يې لرلې، ډېر مذهبي عالمان او روحانيون يې لرل، مسلمانان يې لرل، په شرقي مسلماني نړۍ کې بخارا د اسلام ستر مرکز و، بخارا د بخارا شريفې په نامه يادېده. اوس ورته وګورئ، هلته په ټول ملک کې يوازې څو جوماتونه هغه هم د رسمي ننداري لپاره خلاص دي او خلک يې دومره د ديني کتابونو په ارمان دي چې کوم هغه ازبک او تاجک عسکر چې په اول سر کې له روسي عسکرو سره افعانستان ته راغلي وو، په قرآن شريف او وظيفاتو

پسي په اصطلاح مړه وو. ډېرو یې په ډېرې تلوسې سره هغه پیدا کړل او په پټه یې له ځان سره یوړل.

په مجموع کې د حکومت هغه ډېرې هلې ځلې چې د اسلام او مذهبي عالمانو، روحانیونو په هکله یې کړې او هغه رول او اهمیت یې چې د مذهبي عالمانو او روحانیونو ته ور په برخه کړی، په هغو سره یې یو لږ شمېر مسلمانان جلب کړي او ځرګند دیني مخالفت یې د خپل حاکمیت په ساحه کې یا له مینځه وړی یا کم کړی؛ خو د حکومت دغه چلند وسله والو مجاهدینو باندې هېڅ تاثیر نه دی کړی. برخلاف په هغو کې یې د کفر او کمونیزم په ضد احساسات لا هم شدید کړي دي. دغه حقیقت د اسلامي ګوندونو له ډېروالي او له کمونیستانو سره د هغو د ائتلاف د نه کولو او د ملي پخلاینې چلند له ردولو ځخه ښکاري. تر دې هم مهمه دا چې د غوایي له کودتا نه وروسته په ټول هېواد او حتی په ټولې سیمې کې اسلامي او په عمومي ډول مذهبي احساسات ډېر شدید شوي، مسلمان او حتی سیکان او هندوان هم تر پخوا زیات دیني مناسک اجرا کوي. تصوفي ذکرونو ته هم توجه زیاته شوې او ویل کېږي چې تصوف د جنګي جبهو په ځینو مجاهدینو کې هم ښه نفوذ کړی دی. دا او داسې نورې نښانې چې په نظر کې ونیولی شي، سړی دې نتیجې ته رسېدلی شي چې د شوروي د فوځ له وتلو وروسته به نه یوازې په ولسي خلکو کې، بلکې په دولتي مامورانو باندې هم مذهبي ځپې ښې خورې شي. نه یوازې کمونیستان، له هرې ډلې چې وي، بلکې له سرلوڅې او په عصري جامو کې ملبس مسلمان افغانان به هم له سخت حال سره مخامخ شي، لکه ځنګه چې په وړه پیمانه د سرزوري امان الله خان له نسکورېدو نه وروسته همدغسې وشول.

د خصوصي متشبثینو خوبش ساتل

د حکومت د ملي پخلاینې د سیاست له مخ کې ببولو سره جوخت د خصوصي متشبثینو او ملي پانګوالو تشویق ته هم توجه کړې. کوښش کوي چې دوی ته هم د مذهبي عالمانو او روحانیونو په شان امتیازات ورکړل شي، یا لږ تر لږه دوی د خپلې پانګې له مصئونیت نه ډاډه اوسي چې هغه بې له وېرې نه په کار واچوي او د باندې یې وانه ستوي. د کال په سر کې یې د همدې مقصد لپاره د لومړي ځل لپاره د خصوصي متشبثینو سرتاسري ننداره ییز

کنفرانس جوړ کړ. دوی ته د داود خان د وخت په شان اوس کرېډیتونه ورکول کېږي او په صنایعو کې پانګې اچوونکو ته دغه امتیاز بیا ور په برخه شوی چې دوی لومړی پنځه کاله له ټکس ورکولو نه معاف شوي دي. نور څه له دوی سره تر اوسه نه دي شوي؛ خو حکومت په الفاظو کې دوی ډېر هڅوي چې خپل تولیدات د هېواد په کچه زیات کړي تر څو له جنګ او په واقع کې له کودتا نه را پیدا شوي خنډونه چې د ملي صنایعو په زیانمن کېدو او د سوداګرۍ په رکود او مخصوصاً د ملي پانګې په فرار سره پیدا شوي وو، له منځه لړې شي. کافي ده وویل شي چې حکومت په اقتصادي او په تېره صنعتي ډګر کې هغسې اقتصادي چلند غوره کړی چې لومړی په شوروي روسیه کې د جنګ له کمونیزم نه وروسته د نپ یا « نوي اقتصادي سیاست» په بڼه کې غوره شوی و، تر څو هغه وراني او زیانونه له منځه لاړ شي چې د صناعت او سوداګرۍ په برخه کې له کودتا نه وروسته مخصوصاً د خلقي حکومت په دوره کې پیدا شوي وو. طبیعي ده چې دغسې کمونستي ګوند هم په صناعتي او اقتصادي ډګر کې دغسې پانګه والي چلند په موقتي ډول غوره کوي، تر څو تولیدات زیات شي او همدا چې تولیدات په کافي اندازه ډېر او متنوع شول او حکومت هم په ځای ټینګ شو، د اقتصاد دري واړه عمده اړخونه یعني تولیدات، مبادلات او توزیع به ټول دولتي او حکومتي یعني سوشلستي کوي، لکه څنګه چې په شوروي کې په (۱۹۲۹م) کې نپ ترک شو او اقتصاد پلانیزی کړل شو؛ خو اوس حکومت د خپلې ایډیالوژۍ په خلاف چې د هغه له مخې سوداګران، کامپراډوران یعني دلالان بولي او پانګه والا او صانعان د خواري کښو کارګرو زبېښناک ګر او ښکېلاک ګر ګڼي او خپل ځان معکوساً د زحمت کښو افغان کارګرو ټینګ ملاتړ او د پانګه والو او صانعانو مخالف بولي، کوښښ کوي چې په خپلې اصطلاح خپل دغه مخالف ښکېلاک ګر او زبېښناکګر لا هم قوي کړي او د خپلې خوښې د روغې جوړې د چلند حامیان یې وګرځوي.

د ملي پخلاینې د سیاست ناکامي

سره له دې ټولو هلوځلو د روغې جوړې چلند لکه څنګه چې یې دمخه یادونه وشوه، په عمومي ډول بې تاثیره او د یو لړ شواهدو له مخې ناکام دی چې دلته په لنډ ډول د هغو یادونه کېږي. د ناکامۍ غټ دلیل دا دی چې حکومت،

حکومت نه دی، یعني نه په ټول هېواد حاکم دی او نه ټول افغانان او یا د افغانانو زیاتره برخه د هغه ملاتړه نه ده.

د حکومت د حاکمیت ساحه

حکومت یوازې په ښارونو او ښارونو ته په ورڅېرمه او په هغو پورې په تړلو ناحیو، ایالتي مرکزونو او ځینو ولسوالیو او د یو څو علاقه داریو په مرکزونو باندې حاکم دی. لویې لارې یعني موټر تلونکي سرکونه هم په عمومي ډول او نه هر وخت د حکومت او شوروي عسکرو تر تاثیر لاندې دي. په ښارونو پورې د تړلو ناحیو پراخوالی او نه پراخوالی په هغو نظامي او ملیشیایي پوستو پورې اړه لري چې هلته مېشته وي، ځیني دغسې ناحیې یو څه پراخې او ځیني نورې یې تنګې او د نه شته په حکم کې دي. د مثال په ډول چاریکار چې د پروان ولایت مرکز او کابل ته نژدې هم پروت دی، دغسې ناحیه هېڅ نه لري، یعني یوازې د چاریکارو ښار او د سالنګ – کابل لوریه لار یې په قبضه کې ده، په داسې حال کې چې د جلال آباد د ښار ښاري ناحیه ښه پراخه ده. د کابل ښار که هم د حکومت مرکز او حکومت د هغه په کنټرول سره د ټول هېواد د حکومت ادعا لري، هم پراخه ساحه نه لري. سره له دې چې کابل اوس د پرچمي حکومت په دوره کې تر بل هر وخت نه د ثور په میاشت کې پراخه ساحه لري، یعني لویدیځه خوا یې تر میدان ښار پورې غځېدلې، جنوبي پوله یې تر تنګې للندره پورې رسېږي، ختیځ یې لته بند دی «که څه هم په دې ورځو کې هلته د حکومت په قول د سپین غر ساختماني شرکت دیارلس تنه کارمنان د مجاهدینو د ګولیو قرباني شوي دي».

په دې ډول د کابل د ښار او نژدې اطراف (شش کروهي) امنیتي حال په عمومي ډول په دې وختو کې ښه دی او هغه هغو درو دفاعي ملاوستنو له امله ده چې په هغو کې ډېرې نظامي پوستې پرتې دي، البته دغه پوستې په ځای ولاړې او مېخ دي. د دغې په خلاف د کندهار ښار هېڅ اطرافي ساحه چې د حکومت په قبضه کې وي، نه لري او د مجاهدینو سفونه آن تر ښاره پورې اوږده غځېدلي دي او په خپله ښار له دوو بجو نه وروسته د حکومتیانو د پاره مامون نه دی. ویل کېږي چې هلته به داسې ورځ نه وي چې له ګوندیانو حکومتیانو او یا د دوی له پلویانو څخه څوک نه وي ترور شوی.

له دې امله حکومت اوس کوښښ کوي چې زوړ ښار په بولډوزرونو سره وران کړي او امنیتي پوستې په کې ځای په ځای کړي او بیا ممکن منظمې ودانۍ په کې ابادې کړي. د هرات د ښار وضع هم لږ و ډېره د کندهار په څېر ده؛ خو هېڅ ښار هغومره نه دی خراب شوی لکه د کندهار ښار چې خراب شوی دی. په هر حال په ښاري ناحیو یا سیمو کې حکومتي پوستې پرتې دي او دغه پوستې په عمومي ډول په خپلو ځایونو کې میخ دي او دغه پوستې یوازې هغه وخت یو ځای بل ځای په توپونو ولي چې په دوی د مجاهدینو له خوا ګذارونه وشي. حکومت ډېر زیار وباسي چې د خپلو دغسې امنیتي پوستو شمېر ډېر کړي او په دې ډول په خلکو او اطراف کې خپل نفوذ او حاکمیت خپور کړي؛ خو له بلې خوا د مجاهدینو کوښښ په دې کې دی چې دغسې امنیتي پوستې یا په زور له مینځه یوسي او یا په کې په مختلفو تاکتیکونو سره نفوذ وکړي او بې له نښتې نه یې د ځان کړي. د پوستو جوړول او ورانول یوه پروسه ګرځېدلې او حکومت سره له ټولو جدي کوښښونو پرمختګ نه شي کولی. په عمومي ډول د امنیتي پوستو او مجاهدینو تر مینځ یو راز مفاهمه او په عین مخالفت او جنګ کې د ناچارۍ ژوند موجود دی. ځیني دغه پوستې د مجاهدینو لپاره د وسلو یوه منبع هم شمېرله کېږي. په کومو ناحیو کې چې امنیتي پوستې موجودې هم دي، معنی یې دا نه ده چې د هغه ځایو خلک به حکومت ته مراجعه کوي. نه، نه یې کوي. یوازې د ښارونو خلک حکومت ته د چارو د اجرا، اضافي مالیاتو د تادیې او داسې نورو چارو د اجرا لپاره مراجعه کوي.

د مجاهدینو د حاکمیت ساحه او قوماندانان

حکومت چې له ښارونو او ښاري ناحیو او سیمو نه هغه خوا د کوم مقصد لپاره ځي، باید په کافي اندازه په نظامي او امنیتي قواوو سمبال وي. دا ځکه چې اطراف یعني کلي، باندې، ښارګوټي، پراخې او تنګې درې او هوارې پراخې سیمې ټولې د مجاهدینو په لاس کې دي؛ خو د هغوی دغه قبضه په عمومي ډول په چریکي او ګوریلایي ډول ده. حکومت کولی شي چې هلته هم نظامي قوه واستوي؛ خو دا کار هسې شکل لري لکه چې یوه بل ملک ته قوه استوي او پرې تېری کوي. ځینو سیمو ته هېڅ قوه نه شي استولی. د مثال په ډول د ځدرانو سیمه چې د قومي تنظیم له مخې په خپله د محل د

قوم په لاس کې ده او د قومي شوراګانو له لارې اداره کېږي، د (۱۳۵۸هـ.ش) کال له ثور نه راهیسې د حکومت له کنټرول نه بېخي ازاده ده او حکومت چې یو څو ځله د هغو په مقابل کې فوځ استولی، پوره ناکام پاتې دی. هزاره جات هم لږ و ډېر همدغسې دی؛ خو حکومت له هغو سره منظمه مقابله نه ده کړې او دې ډول هزاره ګانو ته په دغه اوږده او افغان وژونکي جنګ کې د نورو قومونو په پرتله ډېر انساني تلفات نه دي اوښتي.

نو اطرافي سیمې د مجاهدو جبهه لرونکو ګوندونو د قوماندانانو په لاس کې دي او دوی واړه خورا سیال وسله وال ډلګي لري چې ډلګي یې له یو څو مجاهدینو څخه جوړ دي. مجاهدین په عمومي ډول په خپله وې چې په خپلو کلیو باندې په تېره په خپلو کورنیو او محکو خاصه پاملرنه لري. دوی هم د خپلو سیمو په ټوپوګرافۍ ښه بلد دي او هم د خپل وطن په ننګ او ناموس باندې په ټینګه ولاړ دي او د زړه پیوند ورسره لري چې له هغوی نه د ایمان او قوي ارادې په زور د ځان په قیمت دفاع کوي. په ځینو سیمو کې دغه مجاهدین کرکېله کوي او د شپې وسله واله مجاهده، یعنې د دري ژبو په وینا «روز ملنګ و شب پلنګ» دي؛ خو له دې سره جوخت دغه مجاهدین یا لږ تر لږه د هغوی ځیني د محل په تربګنیو، دښمنیو او جارو جنجال کې تر دې حده نغښتي دي چې د هغوی تر تاثیر لاندې کېږي چې یا په خپلو منځو کې یا له ولسي بې وسه خلکو او یا د نورو ګوندونو له مجاهدینو سره د مختلفو موضوعاتو په سر نښلي او حتی مړي کوي او په دې ډول د ملي مقاومت غورځنګ ته په خپله صدمه رسوي او خپل او د مجاهدینو ګوند اعتبار د ولس د خلک په نزد کموي. په هرحال، څنګه چې دوی په خپله د سیمې خلک دي او له هغو سره په کلیو او باندو کې یوځای ژوند کوي او په عضوي ډول ورپورې تړلي دي او ټول د ګډ دښمن پر ضد یا په ګډه یا په جلا ډول جنګېږي، د مقاومت دغه جاري غورځنګ، اسلامي، ملي، ولسي، ځایي او بېخکی او رښتینی دی. د اطرافي سیمو اداره د مجاهدینو د قوماندانانو په لاس کې ده. دوی قوماندانان او په واقع کې ټول مجاهدین په عسکري اصولو او انضباط سره تنظیم شوي، یعنې هم عادي مجاهد افراد او هم صاحب منصبان لري. قوماندانان د خپلو ډلګیو له لارې له ځمکه والو نه د عشر په نامه مالیات په جنس ټولوي او په نقده یې په نورو خرڅوي.

دوی له محلي سوداګرو څخه ټکس اخلي او د افرادو او کورنیو تر مینځ شخړې او دعوې دنګلي چې تر پخوا په کراتو لرې شوي، فیصله کوي او په دغسې مواردو کې په دواړو خواوو باندې درانه جرمونه ږدي؛ خو داسې هم ډېر شوي چې له هماغه یوه ځمکه وال یا د هغه له بزګر نه د دوو مجاهدو ګوندونو عاملینو مالیات ټول کړي او سربېره پر دې د دغو ځمکه والو کورنیو له غړو نه چې خپله سیمه یې پرې ایښې او له حکومت سره په ښارونو کې په نظامي او ملکي ساحو کې کار کوي، د دوی په اصلي محل کې د دوی له بزګرو څخه د فیصدۍ په نامه نقدې پیسې تر لاسه کوي. البته دا هغه کسان دي چې په خپل اصلي محل کې د ځمکو خاوندان دي. په ځینو محلاتو کې قوماندانانو د رسمي ګوند د غړو ځمکې تصرف کړي او هغه یې بزګرو ته په بزګري ورکړي دي. دوی په همدې ډول په ځینو محلاتو کې له خلکو نه د ځان لپاره د اوړي او ژمي لپاره کالي هم اخلي. له ښارونو څخه پرته په ټول هېواد کې حال لږ و ډېر همدغسې دی. د لغمان په ولایت کې د مجاهدینو قوماندانان هغوی ته احوال استوي او دوکانداران د رسیدونو په مقابل کې مالیات ورکوي. په دې ډول دوی، دوه ځایه مالیات ورکوي.

مجاهدین وخت ناوخت په کلیو ننوځي او له ځمکه والو او بزګرانو څخه ناری (ډوډۍ) خوري، په دې کې شک نشته چې دوی ته ناری عموماً د زړه له اخلاصه ورکول کېږي. داسې کېسې ډېرې اورېدل شوي چې ښځو خپلې ګاڼې خرڅې کړي او مجاهدینو ته چې ځانونه یې د دین او وطن په مقابل کې هره شېبه قربانۍ ته چمتو کړي او په هر حال کې کړاو نه ډک ژوند تېروي؛ د زړه له کومې ډوډۍ ورکوي؛ خو داسې هم اورېدل شوي چې ځینو مجاهدینو په دغه برخه کې د جهاد اصول نه دي مراعات کړي او په او بل نامه او حتی په ځینو وختو کې یې په غیر مجاز ډول له خلکو نه د ځان لپاره شته ترلاسه کړي دي.

د دغو ځایي قوماندانانو د حکومت کولو بل قوي شاهد دا دی چې دوی د رسمي ګوند د غړیو سربېره د هغو حکومتي، ملکي او نظامي منصبدارانو د تنخوا یوه وړه برخه هم د دوی په اصلي محل کې د دوی له خپلو خپلوانو نه ترلاسه کوي، که څه هم دغه ماموران او افسران په کابل کې دي او اطرافي مېنو ته هېڅ نه ځي؛ خو هلته جایدادونه لري. د قوماندانانو مالي

آمران د تادیاتو په مقابل کې رسیدونه ورکوي او خوندي يې ساتي ترڅو د یو ګوند عواید معلوم او د مالي آمرانو په جمع قيد وي؛ خو څنګه چې عايدات نامنظم او ناټاکلي دي، د ناوړه او شخصي استفادې لپاره ور خلاص دی، په دې معنی چې مالي آمران ډېر عواید ترلاسه کوي او د لږو رسید نه ورکوي. دا چې دغه عواید چېرته ځي، په یقیني ډول معلومه نه ده. قوماندانان او د هغوی لاس لاندې مجاهدین سره له دې چې د جهاد د ملا تير حيثيت او قوماندانان يې نظامي رتبې لري، د خپلو مربوطو حزبونو د عاملينو په شان چې ګوندي کارونه په مخ بيايي، معاش نه لري. ذهنيت دا دی چې دا د خدای لپاره جهاد دی او په دغه جهاد کې هر مسلمان مکلف دی، د خپل توان په اندازه یا په مالي مرستو یا د ځان په قيمت برخه واخلي؛ خو د واقعي ژوند تقاضا دا ده چې د جهاد د لا موثریت او بري په غرض د يوه محل عواید باید د مجاهدينو د ژوندانه اړتياوې پوره کړي. مګر د مجاهدينو د عوايدو لويه منبع هغه غنيمتونه دي چې دوی يې له دښمن يعنې د کابل د رژيم او شوروي قواوو او په همدې ډول د دوی له کاروانونو نه چې خوراکي مواد نقلوي، ترلاسه کوي؛ خو د غنايمو دغه چانس په ټولو ولايتونو کې منظم، یقیني او سره برابر نه دی او څنګه چې جنګ ډېر اوږد شوی، د مجاهدينو او د هغوی د کورنيو د ژوند تامين يو مشکل ګرځېدلی دی او له دې امله په ځينو محلاتو کې ولسي خلک تر فشار لاندې دي. په هر حال، عواید چې په هر ډول ویشل کېږي، بې له شکه د محل قوماندانان د هغو په برخه کې ډېر واک لري. څرګنده ده چې د قوماندانانو واک او اختيار د هغوی په شخصيت، د هغوی په ګوند او د هغوی تر لاس لاندې مجاهدو په شمېر او ولس ته د هغوی په ګرانښت پورې اړه لري. په عمومي ډول دوی تعليم یافته ګان او ځوانان دي چې په هغو کې د شخصيت او ولس ته ګران او نامتو قوماندانان لږ نه دي. په دوی کې احمدشاه مسعود د پنجشیر، مولوي جلال الدين حقاني د پکتيا د ځدرانو، عبدالحق جبارخيل د پغمان او تورن اسماعيل خان د هرات نه يوازې په خپل وطن کې، بلکې په سيمې او هر تر څه حده په جهان کې نوم ايستلی دی. د مکتب پخوانی معلم مرحوم عبدالقادر مشهور په ذبيح الله د مزار د مجاهدينو موثر آمر و چې د جهاد په تنظيم کې يې بې سارې لياقت ښودلی و. ټولو وسله والو مجاهدينو او په سر کې دغو ښاغليو قوماندانانو د جهاد په دغه اوږده او له سختو ستونزو ډک تحريک کې د غازي

محمداکبرخان، غازي ایوب خان او غازي محمد جان خان او هم اسطوره یي رستم د قهرماني کېسې یو ځل بیا تازه کړې او په خپلو قهرمانیو سره یې د روس غوندې بې رحم ستر جهاني قدرت چې نا محدوده منابع په لاس لري، په خپل وطن کې په ګونډو کړی او جنرالان یې چې د یو شمېر هغو جنرالانو په شمول چې د نړۍ په دوهم جنګ کې بریالي وو، دلته زړه خوړين او مغلوب کړي دي. دغو ښاغلیو مجاهدینو به د روس د یرغل د پوره په شا وهلو سره د نړۍ په دغه ګوټ کې د پنځو پېړیو د پراختیا غوښتني او ملکونو نیوني مخه نیولې او په دې ډول به یې نه یوازې خپلو وطنوالو، بلکې انسانانو ته نه هېرېدونکې ستر خدمتونه هم کړي. اوس د دې پوره درک کېدلی شي چې د افغان اسلافو واقعاً د جهان ستر فاتحان د لوی سکندر په شمول په خپل وطن کې په ګونډو کړي وو. په همدې ډول اوس هر څوک په دې یقین کولی شي چې د دوی نېکونو په نولسمې پېړۍ کې د وخت یو لوی استعماري طاقت یعني انګلیس هم په خپل وطن کې مات کړی و؛ نو پوره په ځای ده چې آزادي پال افغانان په خپلو دغو مجاهدو قوماندانانو هغسې وویاړي، لکه چې په خپلو تېرو قهرمانانو فخر کوي. لیکونکی خو د زړه له کومې په دې ویاړي چې افغان او د افغانستان دی. دا څرګنده نه ده چې دغه محلي قوماندانان تر کومه حده د خپلو ګوندونو د مشرانو هدایتونه مني او څنګه چې دوی د جنګ د جبهو مستقیم قوماندانان دي او څنګه چې دوی د حکومتي او شوروي په عصري وسلو سمبالو او موټریزي قواوو په مقابل کې د چا خبره هره شېبه تیار دي او څنګه چې دوی ته په عین حال کې د خپلو سیمو اداره ور په غاړه ده او څنګه چې د دوی ګوندي مشران له دوی نه لرې په پېښور کې دي، دوی باید خود مختاره محلي نظامي حکمرانان وبلل شي. د دوی دغسې خودمختاري له دې نه هم څرګندېدلی شي چې د مختلفو سیمو په بېلوبېلو ګوندونو پورې مربوط قوماندانان یو وخت بل وخت په خپلو منځو کې وسله والې مقابلې کوي. لکه په دې وختو کې چې د غوربند او پنجشیر د قوماندانانو تر مینځ جدي نښتې شوي، سره له دې چې دوه کاله کېږي په پېښور کې د اسلامي ګوندونو ترمینځ د اووه ګوني اتحاد په نامه اتحاد هم راغلی دی.

د کابل حکومت په بېلوبېلو شکلونو کوښښ کړی چې دغسې مخالفتونو ته لمن ووهي. دغه بې اتفاقي بې له شکه د ملي مقاومت د غورځنګ یو ستر ضعف بلل کېږي چې مقابل لوري ته یې امېد ورکړی دی. ویل کېږي چې که په دوی کې دغه بې اتفاقي نه وای او د بېلوبېلو ګوندونو سره سره دوی لږ تر لږه په نظامي ساحه کې، مخصوصاً روسانو سره د ښښتې په وخت کې یو وای او په ګډه یې په هغوی یرغلونه کولی، روسان به ډېر دمخه له شکست سره مخامخ او له ملک نه وتلي وای. دلته په لږ تغییر سره د خوشحال خان خټک د یوه فرد راوړل موزون ښکاري:

افغانان په توره ښه دي تر روسانو

اتفاق ورځخه نشته ډېر ارمان

سره له دې هم د مقاومت د غورځنګ رښتینی قوت په دې کې دی چې په یوې سیمې کې د بېلوبېلو قوماندانانو او د دوی د بې اتفاقیو او د بې شمېرو او قوي عملیاتو با وجود، حکومتي او شوروي قواوې تر اوسه نه دي بریالی شوي چې اطراف د ښار تابع کړي. حکومت د خپلو او شوروي لښکرو په زور په هغو عصري وسلو سره چې یې لري، هرې سیمې ته چې وغواړي تللی شي؛ خو د درندو تلفاتو په منلو سره ممکن په ډېر زور سره یوه سیمه د څه وخت لپاره لاندې کړي، مجاهدین شاته وتمبوي؛ خو تر اوسه په دې نه دي بریالي شوي چې هېڅ نیول شوې سیمه د مجاهدینو ګوریلایي او ناڅاپي پرله پسې عملیاتو په مقابل کې حتی د لږ وخت لپاره هم وساتي. د ځدرانو سیمه او پنجشیر د دغه حال څرګند او د مجاهدینو لپاره د ویاړ ډکو قهرمانیو څخه ګرځېدلي دي، لکه چې جان آغا د اتیاومي قطعې قوماندان (د ببرک کارمل تروورزی) ان د (۱۳۶۰هـ.ش) کال په میزان کې چې د لوګر مجاهدینو تر هغو پورې ۲۵۰۰۰ میله کلاشینکوفونه له حکومتي عسکرو نه ترلاسه کړي و، سید جعفر نومي افغان ته ویلي و «دغه ملت څوک نه شي لاندې کولی». د جان آغا دغه «څوک» بې له شکه شوروي دی.

ځنګه چې جبهه لرونکي مجاهد ګوندونه په شمېر کې ډېر دي، ویل کېدلی شي چې نن ورځ په افغانستان کې حکومتونه ډېر دي او یو واحد حکومت چې په ټول هېواد حاکم وي نشته. د کابل حکومت د دغسې حکومتونو په

ډله کې يوازې يو حکومت دی؛ د هغه ستر خصوصيت په دې کې دی چې هغه يو ښاري او له شوروي نه په افغانانو باندې يو تپل شوی حکومت دی. د کابل حکومت څکه د ټول افغانستان د نمايندګۍ ادعا کوي چې مرکز او ښارونه يې په لاس کې دي او له هغه سره جوخت ډله ييز مفاهماتي عصري تبليغي وسايل په قبضه کې لري او د شوروي بې شمېره مشاورينو په هدايت يو شمېر بيوروکراتان او ميرزايان چې سروالان يې د وزيرانو په نامه يادېږي، د ښارونو په چارو کې ورسره مرسته کوي او د دوی ټولو شاته د شوروي د حکومت هر اړخيز، ټينګ او بې دريغه ملاتړ او د هغه تر يو لکو نه زياتې لښکرې پرتې دي چې حکومت يې په خپل قوت په ځای درولی دی. که د شوروي دغه نظامي قوه نه وي، دغه حکومت به پخوا له دې چې وسله مجاهدين يې ړنګ کړي، لومړی به د ښاري ټنګ والاوو او ښاريانو له خوا ړنګ شوی وي. دغه وينا به يو څه په مبالغې بنا وي؛ خو په دې کې هېڅ شک نشته چې حکومت لکه څنګه چې دمخه وويل شول، هېڅ اجتماعي او ملي بنسټ نه لري او کاواک دی. که څه هم د رسمي ګوند ډېر شمېر غړي په تېره خلقيان د اطراف دي؛ خو اطراف له ګونديانو نه پاک دی، دوی يوازې په ښارونو کې او په ښارونو کې هم په خاصو محفوظو برخو کې، مثلا په کابل کې په مکروريانو او وزير اکبرخان مېنې کې په داسې حال کې چې زياتره يې په وړو توپنکچو مجهز دي، ژوند کوي.

اطرافي مشران

حکومت د اطرافو يو شمېر څمکه وال، سپين ږيري، قومي مشران او مذهبي عالمان او روحانيون او پخواني بيوروکراتان او پخواني نظامي افسران په ايالتي مرکزونو او په کابل کې د سولې او روغې جوړې په کميسيونونو کې ټول کړي دي. دوی معمولاً هغه کسان دي چې د کورنۍ غړي مثلاً زامن يا ورېرونه يې ګونديان او حکومتي کارمنان شوي او يا په خپله دولتي معاش خواره او يا د آزاد کسب خاوندان دي او په کابل او نورو ښارونو کې په کلونو کلونو اوسېدلي دي. دوی د څمکو د اصلاحاتو په وجه د خپلو څمکو يوه برخه له لاسه ورکړې او د ډېرو نورو عواملو په وجه هم هغه د پخواني نفوذ او قدرت خاوندان نه دي. حکومت په دې برخه کې هم د خپلې مارکسستي ايډيالوژي او هم د وطن د اجتماعي واقعيتونو په تضاد کې ګير

او په بد حال کې ښکاري. خلقي حکومت چې څومره وکولی شول، هغومره اطرافي مشران، مذهبي عالمان او روحانيون چې په خپل فکر يې د خواري کښو بزګرو طبقې دښمنان وو، د فيوډالانو او مرتجعينو په نامه له مينځه يوړل. دوی هېڅ په دې فکر کې نه وو چې د وطن ځمکه وال، هغه هم د شلمې پېړۍ په دوهمه نيمايي کې د اروپا د منځنيو پېړيو فيوډالان نه دي چې په کروندګرو انسانانو باندې واکمني ولري، يعنې د هغو د کار قوه د ځان په ګټه استعمال کړي او د وژلو تر سرحده پورې په هغو زورزياتي وکړي او له ښځو او لوڼو نه يې ناوړه استفاده وکړي. په افغانستان کې هېڅ وخت په تېره د اميرعبدالرحمن خان له واکمنۍ وروسته دومره پراخې ځمکې مخصوصاً په سين لرونکو غرونه چارپېرو درو کې نه وې او ورسره غوڅه واکمني د هېڅ يوه ځانګړي ملاک په برخه نه وه چې فيوډالي مناسبات ترېنه جوړ کړي او په نتيجه کې د ځمکه والو او کروندګرو ترمينځ شديد طبقاتي مناسبات مينځ ته راغلي وای او يو د بل د سر دښمن شوي وای او حکومت د يوه په خپلولو سره هغه بل لاندې کړی وای او د ځمکو دغسې اصلاحات يې په بري سره سرته رسولي وای، لکه چې خلقي حکومت شروع کړل. د دې په خلاف په وطن کې د تېرو سلو کالونو په بهير کې په خاص ډول څومره چې د ولسي خلکو او حکومتي عمالو ترمينځ تضاد شديد شوی و، هېڅکله د بزګرو او ځمکه والو په ضد د مخالفت ډله ييز صنفي احساس او شعور نه و موجود. دغه حقيقت د ثور له کودتا نه وروسته تر بل هر وخت نه زيات څرګند شو چې يو شمېر بې ځمکو بزګرو اصلاً د ځمکه والو ځمکې وانه خېستلی شوې او له هغه څخه چې وايي خېستلی، يو شمېر يې په داسې حال کې چې د ځمکې د اصلاحاتو سندونه يې په جېبونو کې لرل. په هر حال، څه وخت چې پرچمي حکومت واکمن وګرځول شو، د مشرانو په مقابل کې يې له وحشت نه ډک چلند نرم کړ او د لومړي ځل لپاره يې په (۱۳۶۲هـ.ش) کې له دغسې کسانو نه د اجتماعي شخصيتونو په نامه يو کنفرانس داير کړ او بيا يې د (۱۳۶۴هـ.ش) کال په سر کې د لويانو او قومي مشرانو لويه جرګه هم جوړه کړه، خو دا ټول په نامه او د ننداري لپاره وو. حکومت په دغو جرګو کې د خپلې خوښې قومي مشران له ښارونو او ولايتي مرکزونو ناڅاپه او په بې خبره ډول ټول کړل او د جرګې په تالارونو کې يې کښېنول، غوړ نارې يې پرې وخوړل او خپلې جوړې شوې لېکنې

يې پرې واورولې او خپلې پرېکړې يې پرې ومنلې. د ځمکو د اصلاحاتو په لومړۍ دوره کې يعني د خلقي حکومت په دوره کې چې مشران د فيوډالانو په عنوان د ايډيالوژۍ له مخې ځوک وژل کېدل او ځوک کنځل کېدل، له هغه وروسته په پرچمي دوره کې د وطن پالو ملي شخصيتونو په نامه ستايل کېدل او دې حالت ته «عنعنه د انقلاب په خدمت کې» وويل شوه.

په هر حال په دواړو دورو کې محلي مشران ضعيف شول او له کارنده اعتبار او قوت نه ولوېدل. دا حال مخصوصاً د هغو په برخه شو چې له ولس نه لرې ښارونو کې اوسېدل او دوی په شمېر کې څه لږ نه وو. تر هغه لا مهمه دا ده چې د شريکې په اوسنې جنګ کې اصلاً د دغسې مشرانو رول ختم دی او د دوی پخواني او عنعنوي ځای هماغو نويو نظامي حکمرانانو يا قوماندانانو نيولی چې شرح يې دمخه وشوه. په دې حال کې ځنګه چې دغو مشرانو خپل عنعنوي نفوذ او رول او قوت له لاسه ورکړی، يوازې د قاصدۍ او منځګړيتوب رول ورپاتې دی او دغسې پروني مشران نن‌ني ابن الوقتان او قاصدان ګرځېدلي دي. دوی به يا د دوی اکثريت به د جنګ مخالف او د سولې روغې پلويان وي؛ خو هېڅ د دې توان نه لري چې د مجاهدينو په ځېر سوله او روغه د شوروي قواوو په وتلو پورې مربوط اعلان کړي او په هر حال يو ټينګ دريځ غوره کړي، که څه هم په خصوصي مرکو کې دوی له ځو ګيلو سره سره د مجاهدينو په خوا دي. په هر حال دوی به د ولس او حکومت تر مينځ د قاصدۍ او يو راز منځګړيتوب په کار کې رښتيني وي، خو په وطن کې جاري جنګي عمليات د دوی هلې ځلې په هر شکل او مقدار چې وي، د اوبو د پاسه نقش کوي؛ ځکه چې د حکومت يو اړخيزه اوربند سره سره جنګ په ټول هېواد کې د پخوا په شان روان دی او په دې وختو کې د کندهار، هرات، پکتيا او کنړ په ځينو برخو کې حتی تر پخوا نه کله کله ډېر شديد وي. په دې حال کې د کليو، بانډو او ښارګوټو ورانی او د ولسي خلکو مرګ او ژوبله او مهاجرت هم زيات شوی. د حوت په ۲۳مه د لغمان داليشنګ ښارګوټی تر شديدې بمبارۍ لاندې ونيول شو. له هغه وروسته په شوروي تاجکستان کې د افغاني مجاهدينو د دوو عملياتو د انتقام په بدل کې د کندوز ولايت امام صاحب او ورځېرمه

کلي يې په يوه وخت کې د څلوېښتو شوري الوتکو له خوا تر سختې بمبارۍ لاندې ونېول شول چې ورانی او تاوان يې بې حده زيات دی. د جنګي عملياتو کمی نشته، خو دا دوه يې په دې شپو ورځو کې ځرګند مثالونه دي. له دې سره جوخت خارج ته له افغانستان نه مهاجرت زيات شوی او کم شوی نه دی.

د ملي پخلاينې سياست او مهاجرين

له کومې ورځې چې د روغې جوړې چلند غوره شوی، ډېر افغانان په هجرت کولو مجبور شوي او تر هغو لږ مهاجرين بېرته وطن ته ستانه شوي دي، که څه هم حکومت ادعا کوي چې تر اوسه (د ثور ۱۴) څلوېښت زره مهاجر هېواد ته ستانه شوي دي. د روغې جوړې د چلند له اعلان نه وروسته کومې هغه بمبارۍ چې حکومت له سرحد نه هغه خوا د افغاني مهاجرو په کمپونو کړي او د هغو په نتيجه کې تر دوه سوو نه زيات مهاجر افغانان تلف شوي دي، د دغه سياست له بريالي کېدو سره په هېڅ وجه مرسته نه کوي. له دغو بمباريو نه شايد د حکومت يا په صحيح عبارت د شوروي د حکومت هدف په پاکستان باندې فشار راوړل وي چې دننه په پاکستان کې د افغاني مهاجرينو او ځايي خلکو تر مينځ ورانی راولي او په دې ډول د پاکستان حکومت لپاره مشکلات خلق او ډېر کړي، تر څو دغه حکومت د ژنيو په راتلونکو خبرو کې خپل چلند نرم کړي او د مجاهدو ګوندونو له ملاتړ نه لاس واخلي. څنګه چې دا موضوع په بين المللي اړيکو پورې اړه لري، د هغه په باب بحث، مونږ له موضوع نه لري کوي. دلته کافي ده دومره وويل شي چې دغو بمباري ګانو سربېره پر دې چې د الوتکو په نسکورولو سره بين المللي فضا خړه کړي، مهاجرين او مجاهدين يې پر خپل هغه هوډ نور هم ټينګ کړي چې دوی د روغې جوړې د چلند له اعلان نه دوه ورځې وروسته د جدي په ۲۷مه په پېښور کې په داسې يوه لويه غونډه کې کړی و چې په زرګونو زرګونو مهاجرين په کې غونډ شوي وو او هغو ته د مجاهدو مشرانو ويناوې کړې وې او هلته عمومي پرېکړه وشوه چې تر هغو چې شوروي قواوې له افغانستان نه نه وي وتلي، دوی وطن ته نه ستنېږي او د هغوی په ضد جهاد به د بري تر پړاو پورې په مخ بيايي. په بل عبارت د کابل حکومت د روغې جوړې د ولس په ډېرې غټې برخې

کې چې دربېمه يې تشکيلوي او د مهاجرو په څېر په پاکستان، ايران، هندوستان او يو شمېر اروپايي او امريکايي ملکونو کې ژوند کوي، هم پوره ناکام دی. د «پوره ناکام» افاده د پورته مطلب لپاره په عمدي او مسئول ډول غوره شوی. څرګنده ده چې حکومت ادعا کوي، لکه چې دمخه يې يادونه شوې، تر اوسه څلوېښت زره مهاجر وطن ته ستانه شوي دي، د باوري منابعو په قول دغه شمېر جعلي دي. دا هم سمه نه ده چې وويل شي، لکه څنګه چې حکومت وايي چې د پاکستان حکومت د امرېکې د حکومت په هدايت د مهاجرو مانع و نه ګرځي، ټول مهاجر به وطن ته ساته شي. په دې کې شک نشته چې يو شمېر مهاجر به له بهر نه ستانه شوي وي، لکه څنګه چې د جدي د پنځه وېشتمې نېټې نه د مخه هم مهاجر د بېلوبېلو عواملو په وجه وطن ته ستنېدل چې په هغو کې په بهر کې د مهاجرت ژوند په اصل کې له ستونزو او کړاو نه خالي نه دی او په خپل ټاټوبي کې ژوند کول د هر چا لپاره په تېره ولسي او اطرافي افغانانو لپاره يوه نه تعريف کېدونکې جاذبه لري. غټه خبره دا ده چې د دغو بېرته ستنو شويو مهاجرو شمېر د هغو نويو مهاجرو له شمېر نه لږ دی چې په دغې مودې کې پاکستان او ايران ته تللي دي. سربېره پر دې د پنځو ميليونو مهاجرو له جملې نه چې تر اوسه په بهرنيو هېوادونو کې اوسي، د يو څو لسو زرو کډوالو ستنېدل، هغه هم که ربښتيا وي، چندان مهم نه بلل کېږي؛ نو دا سمه ده چې وويل شي چې تر هغه حده چې د کابل د حکومت د روغې جوړې چلند په مهاجرو پورې اړه لري، هغه پوره ناکام دی. په دې باب به دا سمه وي چې د حکومت هغه بله ادعا تر يوه حده، نه په ټوله معنی ومنل شي چې دننه په وطن کې يو شمېر وسله وال افغانان د روغې جوړې د چلند له اعلان نه وروسته له غرو رغونه له خپلو کورنيو سره ښکته شوي او حکومت ته تسليم شوي دي. د دغسې کسانو شمېر په اصل کې دومره ډېر نه دی چې د ملاحظې او اهميت وړ وي. سربېره پر دې، حکومت ته د دغسې خلکو تسليمېدل د ډېرو نورو عواملو په وجه او په هغو کې په خاص ډول د رژيم دستوري کسان دي چې د تسليمېدو ننداره وربانډې جوړه کړي او يا د خوړو د اساسي څېزونو ګرانوالي په وجه دی چې په ځينو برخو مثلاً فارياب کې د دغو څېزونو کمښت نږدې د قحطۍ سرحد ته رسېدلی و. په بل عبارت دلته د دستوري

کسانو تسلیمېدل او د خوړو د شیانو لړوالی او ګراني د حکومت د روغي جوړې له چلند سره مرسته کړې ده.

دوهم فصل

اقتصادي اوضاع او د هغې اجتماعي تاثیرات

مقدمه

یو تریخ حقیقت، خو د جنګ په حال کې عادي حقیقت دا دی چې زیات شمېر اطرافي افغانان له خپلو کورنیو سره مجبور شوي دي چې خپلې سیمې پرېږدي، له ملک نه د باندې لاړ شي یا کابل ته مخه وکړي او یا نورو ښارونو او نږدې سیمو ته پناه یوسي. او څنګه چې په اطرافي سیمو کې اساساً د کروندګرو شمېر ډېر دی، (د کروندګرو تناسب ممکن په سلو کې د اویا په شاوخوا کې وي) او څنګه چې دوی د ځمکه والو، سوداګرو او نورو

نسبتاً شتمنو په شان ذخيره نه لري او د «پيدا کړه او ژوند کوه» په حال کې دي، طبيعي ده چې د مهاجرو ډېر شمېر به همدغه کسان يعني کروندګر وي. په بل عبارت اطرافي سيمو د کرکېلې او زراعتي توليد انسانان په ډېر شمېر له لاسه ورکړي دي او زراعت سخته صدمه لېدلې ده.

د زراعتي توليداتو لږوالی

زراعتي محصولات تر هر وخت نه زيات اوس څو چنده لږ شوي او دومره لږ شوي چې هغه د پاتې افغانانو (ممکن اوس دننه په وطن کې د لسو ميليونو په شاوخوا کې انسانان وي) لپار بس نه دي. سربېره پر دې د حکومت د نظامي او امنيتي پوستو متصديانو مخصوصاً د شوروي عسکرو له لاسه کروندګري په ځينو سيمو او محلاتو کې د سر په قيمت تمامېږي. په ځينو سيمو کې زراعتي او حتی تيار فصلونه په ټانکونو او نورو ماشينونو سره په عمدي ډول له مينځه وړل شوي او يا اور ور اچول شوی دی، تر څو د مقاومت غورځنګ ضعيف شي. نتيجه دا شوې چې په ځينو سيمو کې ډېرې پراخې ځمکې شاړې مېرې يا جبې شوي کاريزونه او کانالونه وچ شوي او زراعتي سيستم او په تېره د اوبو لګولو سيستم په ځينو سيمو کې لږ او په ځينو سيمو کې په پوره ډول له مينځه تللی دی او زراعت ته چې ژوند پرې بنا دی، بېخي ډېر تاوان رسېدلی دی. دا چې کشتمند وخت په وخت په خپلو رسمي رپوټونو کې د زراعتي محصولاتو او حتی رنګ رنګ ترکاريو په باب دقيقې او د رضايت وړ احصايې ورکوي، دی بس د خپل ځان او نورو غولول غواړي. دلته دا هم د يادونې وړ ښکاري چې مازاد زراعتي حاصلات، د پخوا په خلاف، ښارونو ته چې تر پخوا څو چنده لوی شوي (د کابل نفوس څه باندې ديارلس لکه شوي) د ترانسپورتي ستونزو او په ځينو حالاتو او وختونو کې د مجاهدينو د مخالفت له امله د ښار او اطراف ترمينځ د خوړو په شيانو کې مقداري توپير تر بل هر وخت نه ډېر څرګند دی او حتی په اطراف کې هم د اوړو کمښت دی او له ښارونو نه ورته وړل کېږي. يو ډاکټر وايي چې ده پوره يوه مياشت د غور ولايت په چغچران کې غوښه په سترګو نه ده لېدلې. په هر حال د پورته عواملو او يو لړ نورو عواملو په وجه چې په هغو کې د زياتو پيسو چاپول په لومړۍ درجه کې راځي؛ قيمتي او ګراني په وطن کې پيدا شوې ده.

اوسنی انفلېشن یا بې ساري قیمتي

د وطن دغه موجوده قیمتي ساری نه لري او عمومي شوې ده. که د حکومت له لارې د شوروي نه د ژوندانه لومړني اساسي شیانو لکه اوړه، صابون، بوره، تېل باب او داسي نور ډېر مواد و نه رسیږي او که له پاکستان نه غنم، اوړه، وریجي د څارویو غوښي او دغسي نور ډېر انواع او هغه هم په ډېر مقدار هر ورځ را ونه رسیږي، دغه موجوده قیمتي به په قحطي واوړي.

د کال (۱۳۶۵هـ.ش) د حوت په میاشت کې د پسرلي د زیاتي او پرله پسي وریا نه د مخه په اطراف کې هم قیمتي ډېره شوې وه. شاید فاریاب او مزار یې یو افراطي مثال وي چې هلته د هغه ځای یو من اوړه (د کابل دوه منه) یوولس سوو افغانیو ته رسېدلي وو. له هغه وروسته په ظاهره کې د بارانونو له امله د غلې نرخ ښکته شو، سره له دې اوس په کابل کې وریجي من په شپږ سوه، د خوسي غوښه کیلو په ۲۰۰ او د پسه غوښه په ۳۰۰ افغانی ده. یو من پیاز ۳۰۰ افغانیو ته هم رسیدلي وو او وروسته ارزان شول. د خارجي مصنوعاتو او متاعو د قیمت اندازه له دې نه اټکل کېدلی شي چې اوس د یوه امریکایي ډالر بیه ۱۶۰ افغانی ده.[4] په داسي حال کې چې د ثور تر کودتا نه دمخه حتی ۳۷ افغانیو ته ښکته شوې وه. خودکار قلمونه چې دانه یې د غوایي تر کودتا نه دمه یوه او دوه افغانۍ وه، اوس له لسو نه تر شلو افغانیو پورې دی. د اغوستلو د کالیو بیه دې همدغسي قیاسولی شي. یوازې ښه شتمن نوي کالي او نوي ټکران رانیسي چې یو نوی کمیس له ۷۰۰ نه تر ۱۰۰۰ افغانیو پورې بیه لري. عامه او متوسط خلک په عمومي ډول په امریکایي لیلامي کالیو ځانونه پټوي. د دغه کالیو ساحه ښه پراخه ده، عمده انواع یې وړین جاکټونه، مصنوعي ترکیبي جامې، وړین کالي، دریشي ګانې، د کور پردې، بوټان او داسي نور دي. که دغه کالي نه وای او په نهایت کې زیات مقدار او ارزانه بیه نه وای موجود، د افغانانو حال به خصوصاً په ژمي کې نهایت مشکل وای. د خدمتي او غیر فني کارونو اجوره هم بېساري انفلیشن او هم د انساني قوې د لړوالي په نتیجه کې په

---

[4] د همدغه کال (۱۹۸۷) د ډسمبر په ۱۵مه د یو ډالر بیه ۱۸۵ افغانی شوې وه.

اصطلاح اسمان ته لوړه شوې. يو غريبکار اوس د ورځې په درې سوه افغانيو اجورې قانع نه دی، په داسې حال کې چې شل کاله د مخه د يوه اجوره کار ورځنی اجوره ۳۵ افغانۍ وه. په دې برخه کې د (۱۳۵۸هـ.ش) او اوس ترمينځ هم ډېر توپير ليدل کيږي. په (۱۳۵۸هـ.ش) کال کې د يو مزدورکار ورځنۍ اجوره اويا افغانۍ وه او اوس ۳۰۰ افغانۍ، او د يو ګلکار له ۲۰۰ نه تر ۲۴۰ پورې وه او اوس ۱۰۰۰ افغانيو ته رسېدلي ده. هغه کال پخه خښته په يوه افغانۍ وه، اوس څلورو ته ختلي ده.

اوس سمنټ ممکن يوازې لويو او پخو واسطه لرونکو ته هغه هم په ډېر کړاو ميسر شي، په داسې حال کې چې د غوري سيمنټ د يوې بورۍ بيه په تور بازار کې له ۸۰۰ نه تر ۹۰۰ افغانيو پورې ده او رسمي نرخ يې هماغه پخوانی يعنې بورۍ په ۱۴۷ افغانۍ ده. په دې حال کې د عصري پخو کورونو ودانول نه يوازې بې توله پيسې غواړي، بلکې له حد نه زياتې ستونزې هم غواړي. همدغه سبب دی چې د پرچمي حکومت له هسکېدو نه وروسته يوازې يو څو شخصي پاخه عصري کورونه که ودان شوي وي، په داسې حال کې چې د ښار په حواشيو کې په ښار باندې د اطرافيانو د هجود په اثر ډېر خام کورونه بې نقشې اباد شوي دي. له دغه لنډ تصوير نه دوه مهم مګر ترخه حقايق څرګند دي. لومړی دا چې د وطن موجود انسانان او په هغوی کې لومړۍ درجه ښاريان چې د ټولو شمېر ممکن تر لسو ميليونو څخه لږ وي، د صناعتي محصولاتو په څېر په لومړنيو خوراکي موادو کې هم په خارج باندې متکي دي. دا به مبالغه نه وي چې وويل شي، داسې افغانان به نر وي که ښځه، اطراف کې وي يا په ښار کې پيدا نه شي چې کالي او د خوړو مواد يې دواړه داخلي وي. بله دا چې د امريکايي ليلامي کاليو نه پرته نور ټول زراعتي او صناعتي شيان او هم فني خدمات په عمومي ډول د افغانانو د عوايدو په تناسب بېخي لوړ او ګران دي او اوسنی قيمتې د افغانستان په ټول تاريخ کې ساری نه لري.

د قيمتی علتونه

له انفلېشن يا قيمتی يعنې د نرخونو له لوړوالي، د پيسو له ډېروالي او د موادو له نسبي کمښت نه هېڅ هېواد هم خلاص نه دی. په افغانستان کې د غوايي تر کودتا نه د مخه او په دقيق ډول په افغانستان باندې د روس تر

تېري پوري قيمتي محسوسه، تدريجي او په هر حال د زغم وړ وه؛ خو تر هغه وروسته، په تېره په دې وروستيو کالونو کې د جنګ په شدت سره قيمتي په بې ساري ډول شديده شوې ده او نژدې ده چې اوس د زغم له حد نه واوړي. ډېر ستر علت يې د بانکنوټونو له حد نه زيات خپرېدل دي او هغه هم په داسې حال کې چې هغه بې ملاتړه دي. د باخبره اشخاصو په قول د ظاهرخان د پاچايۍ په دوره کې ۱۴ ميلیارده افغانۍ په چلند کې وې او د هغوی ملاتړ ۲۵ ټنه طلا د خښتو، کمانيو او پهلوي پونډونو په بڼه وو. دغه سره زر د افغانستان په بانک کې يا چېرته په پاچايي ارګ کې خوندي وو او د کوم بين المللي بانک له خوا هر کال کتل کېدل. د داود خان په جمهوريت کې په موجودو بانکنوټونو باندې ۲ ميلیارده نور اضافه شول او ټول شمېر يې ۱۶ ميلیاردو ته ورسېد؛ خو د غوايي تر کودتا نه وروسته دغه بانکنوټونه په حيرانوونکي ډول زيات شول او اوس يې مجموعي مقدار ۸۴ ميلیاردو افغانيو ته رسېدلی دی او هغه ۲۵ ټنه طلا هم لادرکه شوې ده. ويل کېږي چې دغه سره زر شوروي ته وړل شوي دي. د بانکنوټونو دغه حيرانوونکی مقدار له دې امله په اسانۍ په چلند اچول کېږي چې د غوايي تر کودتا نه وروسته دغه بانکنوټونه په شوروي اتحاد کې چاپېږي، په داسې حال کې چې تر هغه دمخه په غرب کې چاپېدل او هلته د هغو لپاره تضمين ښودل کېده. له دې سره جوخت په افغانستان کې د ډالرو مقدار لږ شوی او هغه زيات مقدار ډالر چې پخوا افغانستان ته راوړل کېدل، اوس نه راوړل کېږي او په عين حال کې دننه په هېواد کې عمدتا د شوروي له خوا د ډالرو لپاره تقاضا زياته شوې ده. د همدغو داخلي علتونو له امله ده چې په دې وختو کې چې په نړېوالو مارکيټونو کې د ډالرو بيه په تېره د جاپاني ين په مقابل کې ښکته شوې ده، بر خلاف په افغانستان کې د افغانۍ په مقابل کې په حيرانوونکي ډول لوړه شوې ده او اوس (د جوزا ۴ د مې ۲۴) د يوه امريکايي ډالر معادل ۱۷۲ افغانۍ ده، په داسې حال کې چې تر کودتا نه د مخه ۳۷ افغانۍ وې. د دغه حال لوی علتونه دا دي چې يو خو په خپله حکومت له بازار نه اسعار په تېره ډالر تهيه کوي او په خپله يې د پخوانيو حکومتونو په خلاف له باندنۍ سوداګرۍ نه په ډېره کمه اندازه لاس ته راوړلي دي.

د شوروي حکومت هم د افغانستان بانک یعني د کابل حکومت له لارې څخه، نه د خپلو روسانو له لارې، د افغانستان د اسعارو د مبادلې له مارکیټ یا شهزاده سرای نه خارجي اسعار په تېره ډالر تر لاسه کوي. ویل کېږي چې د شوروي حکومت په دغه وسیله تر نورو زیات په هفته کې یو ځل ډالر په لاس راوړي او د افغانستان بانک له لارې یې خپل کوي. روسي مشاروان هم چې شمېر یې د لسو زرو په شاوخوا کې دی، د خپلو اجنټانو او افغانانو له لارې د بازار د ډالرو عمده اخېستونکي دي. دوی چې له خپل لګښت نه په زیاته اندازه افغانۍ له بېلوبېلو منابعو څخه په لاس راوړي، هڅه کوي چې تر خپل لګښت نه زیات مقدار افغانۍ په ډالرو واړوي او دوی د نرخ پروا نه ساتي. بله دا چې د پخوا په خلاف د غویي له کودتا نه را په دې خوا باندني اسعار، په تېره ډالر کابل ته د انفرادي افغانانو له خوا نه راوړل کېږي. پخوا به باندنیو هېوادونو کې افغانانو په تېره هغو ډېر شمېر افغانانو چې په عربي هېوادونو کې یې په کار کولو سره ډالر تر لاسه کول، وطن ته اسعار استول. اوس دوی دغه کار نه کوي. د دې کار څرګنده نتیجه لکه چې دمخه ورته اشاره شوې، دا شوې چې خارجي مصنوعات چې مقدار او ډولونه یې تر دننیو مصنوعاتو نه څو ځله ډېر دی، په بیه کې لوړ لاړ شي او دغه حال د افغانانو ملاګاني کړوپې کړي.

د اجتماعي نابرابرۍ زیاتوالی

خو دغه حال د ټولو افغانانو ملاګاني یو شان کړوپې کړي نه دي، ځکه چې د کابل ښاریانو عواید، د اطرافي خلکو د عوایدو په پرتله هېڅ وخت دومره نا برابر نه وو، لکه د دغه کمونیستي ګوند د حکومت په وخت کې چې دي او څومره چې اوس ښاریان په رنګ رنګ اجتماعي ستونزو او مصیبتونو اخته دي، هېڅ وخت تر دې اندازې او په دغو ابعادو ورسره لاس او ګرېوان نه وو. حکومت هم له دغو مصیبت ډکو ستونزو څخه انکار نه کوي او نه یې کولی شي؛ خو د یوه کمونیست حکومت په توګه د هغه مسئولیت په «ارتجاع» او «امپریالیزم» اچوي او د خپلو پالیسیو زېږنده یې نه بولي او ادعا کوي چې که د «امپریالیزم» او «ارتجاع» مداخلې د «نااعلان شوي جنګ» له لارې نه وای، دوی به له افغانستان نه اوس یو ښکلی بڼ جوړ

کړی وای. دغه وینا سرې ته د پروفیسر پاپر د ټولنې د دسیسې تیورې په زړه کوي چې وایي: «هر هغه څه چې په ټولنې کې پېښېږي، په شمول د هغو ځېزونو چې خلک یې د قاعدې له مخې نه خوښوي لکه جنګ، بېکاري، بېوزلي او کمبودي د ځینو زورورو افرادو یا ډلو د مستقیمې طرحې نتایج دي»، یا وړاندې وایي: «د هیومر ارباب نوع باندې هغه عقیده چې د هغې له مخې دوی د نزوجان د جنګ ناڅاپي بدلون مسئول بلل شوی وو، له مینځه تللې ده؛ خو د هیومر په اولمپیا کې د ارباب نوع مقام اوس د صیهون پوهو مشرانو یا انحصار چیانو یا پانګه والو یا امپریالستانو نېولی دی.»

په افغانستان کې ددغې بې سارې نا برابرۍ ستر علت، لکه څنګه چې د مخه یې یادونه وشوه، د حکومت له خوا د پیسو له حد نه زیات چاپول او له هغه سره جوخت د دولتي مامورینو بېلوبېلو ډلو ته د هغو ډېر نابرابر وېش او توزیع کول او ورسره د دولتي ځینو ادارو او اشخاصو له خوا د رسمي زور په قوت د پیسو او شتمنیو خپلول دي. دغه کار په عمده ډول د دولتي معاش له لارې شوی دی. د هغو په سر کې د غوایي له کودتا نه ژر وروسته د وسله والو قواوو د منسوبانو د معاش دوه چنده کول راځي چې دغه زیاتوالی تر اوسه پورې په ډېرو نومونو نور هم پسې زیات شوی دی. البته باید وویل شي چې د افغانستان په تاریخ کې هر وخت چې برحال واکمن نسکور شوی او نوي حکومت یې ځای نېولی؛ نوي حکومت نظامیانو، مخورو او د نفوذ خاوندانو ته رنګ رنګ امتیازات ورکړي او په تېره رسمي معاشونه یې نظامیانو ته ډېر کړي دي. خو کوم هغه څه چې په دې باب د ثور له کودتا نه وروسته شوي، د درجې، شدت او کمیت له مخې بې ساري او حتی حیرانوونکي دي. د حکومت له نظره دغه کار بې له موجه دلایلو څخه نه دی شوی. حکومت ځان ته انقلابي وایي او په دې پسې دی چې د ټولنې هر اړخ په انقلابي ډول یعنې سمدلاسه او په بېخکي ډول واړوي او هر هغه څوک چې د هغه له دغه نظر او سیاست سره مخالفت کوي، د ضد انقلاب په نامه وځپي، تر څو په دې ډول په لږ وخت کې خپل دریځ ټینګ کړي او ورسره په اصطلاح شنګریلا یا د مځکې په سر جنت جوړ کړي. دا کار حکومت مجبور کړی چې له ټول ولس سره غېږه ورکړي. له ټول ولس سره غېږ ورکول حکومت په عین حال کې دې ته اړ کړی چې

وار په وار د شوروي په قوت او دننه په کور کې په خپل نظامي قوت خپله اتکا ډېره کړي او دغو دوارو ته حیرانوونکي امتیازات ورکړي. د هغو امتیازاتو په باب چې شوروي په خپله کړي او یا حکومت ورته ورکړي، دلته دغومره ویل بس ښکاري چې د حکومت اصلي اختیار دار او واکدار د شوروي حکومت دی او هر هغه سیاست چې د کابل حکومت له اول نه تر اوسه پورې وضع کړی، په اصل کې شورویانو وضع کړی او د کابل حکومت مشران په اصل کې د شوروي د حکومت کارمنان او سړي دي. نژدې هره مهمه حکومتي اداره یو روسی مشاور لري. روسي مشاروان په خاص ډول په خاد او د ملي دفاع په وزارت کې ډېر دي. دوی په نامه مشاوران؛ خو په واقع کې اجرائیوي آمران دي. د صاحب منصبانو، لوړ رتبه ملکي مامورانو مقرری، ترفیع او تبدیلي د دوی په امر او دستور کېږي. د جنګی عملیاتو نقشه هم دوی برابروي. په همدې ډول دوی د عمده او اساسي پالیسیو په باب د ګوندي او حکومتي لویانو لپاره ویناوې تهیه کوي، د حزب منشي هم له دې نه مستثنی نه دی. ګوندي او حکومتي خوا د دغو وینااوو د اصلي روسي - تاجکي متن په دري اړوي او کابلي کوي یې. د مشاورانو د پاسه یو څو سر مشاور او د هغو او شوروي سفیر او عین حال کې په کابل کې د کې جي بي د بېلې او پراخې شبکې د آمر له پاسه د نظامي او ملکي دوارو چارو په باب اعلی قوماندان یا اعلی حکمران دی چې په لومړیو اولو کالونو کې دغه مشخص مشهور مارشال سرګي سوکالوف وو چې وروسته د شوروي د ملي دفاع وزیر وټاکل شو او شوروي ته لاړ. په دې ډول (روسي مکناتن) د اصلي مکناتن په خلاف له ملک نه ژوندی ووت.

د وسله والو قواوو امتیازات

خو د موضوع په ارتباط هغه امتیازات دي چې حکومت د وسله والو قواوو منسوبینو ته ورکړي دي. په وسله والو قواوو کې د ملي دفاع وزارت، د کورنیو چارو وزارت او دولتي امنیت د وزارت ټول نامیرزا فني منسوبان راځي. د دوی ټول شمېر معلوم نه دی، خو زیاتوالی او اهمیت یې له دې نه ښه څرګندېدلی شي چې اوس دوی او په دوی کې په خاص ډول خاد اصلي

حکومت دی او دا نورو وزارتونه په واقع کې هسي خدمتي او سرويسي اداري دي.

د فوځي منسوبينو امتيازات

لکه چي د مخه يې يادونه وشوه، د نظامي منصبدارانو معاش په سلو کې سل زيات شوی. د يوه عسکر معاش چي تر کودتا دمخه د مياشتي پنځوس افغانی و، اوس د هغه د وظيفي د څنګه والي له مخي له يو نيم زر نه شروع کيږي او د احتياطي عسکر معاش اوه نيمو زرو افغانيوته رسيږي. په اصطلاح د ماشيني منصبدارانو په شمېر کې ډېر زياتوالی راغلی. د يوه کورس په ختمولو سره به کوم نيمچه باسواده او کوم نيمچه تعليم کړی چېرته بريدګی يعني نظامي ووړ منصبدار شوی وي او د مياشتي به دومره معاش اخلي چي يو ملکي مامور چي د هغه ټول عمر قدر به يې خدمت کړی وي، هغومره تر لاسه کولی نه شي. لوړو رتبو ته ترفيع کول چي معيار يې له اره رژيم ته وفاداري او د ګوند غړيتوب دی، په دې نهو کالونو کې ډېري شوي چي اوس اردو له ځوانو ډګروالانو او جنرالانو نه پوره ده، لکه څنګه چي پوهنتون له پوهنوالانو او پوهاندانو څخه ډک دی. دا چي اوس د اکادميسن د کانديد او اکادميسن په نامه يو شمېر نامستحقانو ته د مياشتي پنځه زره او لس زره افغانی د هغوی له اصلي معاش نه سربېره ورکول کيږي، د نظامي منصبدارانو په څېر هغوی ته يوازې پولي امتيازات او رشوت ورکول او رژيم ته د غريب ملت په پيسو وفاداري ګټل او ننداري جوړول دي.

د خادستانو امتيازات

خو د رسمي امتيازاتو او ورسره د حاکميت او قدرت اصلي محل د دولتي امنيت وزارت دی چي پخوا د خاد (خدمات اطلاعات دولتي) په نامه د صدارت يو رياست و. د دغه فني کادرونه په اصل کې په ملکي لباس کې پټ پوليسان يا څارندويان دي. دوی د دې لپاره چي د زياتو عوايدو او پوره واک څښتنان شوي وي، نظاميان کړل شوي. په دې حساب د دوی معاش هم دوه چنده شوی. سربېره پر دې هر يو يې له دغه دوه چنده معاش نه په

سلو کې له ۱۵ نه تر ۷۵ پورې نور امتیازات هم لري. ډېر کم امتیاز یعنې په سلو کې ۱۵ هغه خادست ته ورکول کېږي چې د خاد په مرکز کې چېرته په کومې غیر محاربوي یا غیر عملیاتي څانګې کې کار کوي؛ او تر ټولو لوړ امتیاز یعنې په سلو کې ۷۵ یې هغه خادست ته ورکول کېږي چې په عملیاتي جبهو یا نورو ورته خطرناکو عملیاتو او یا چېرته په لېرې محلاتو کې وظیفه ترسره کوي. دلته د دې خبرې یادونه لازمي ښکاري چې خاد هم موټورېزې او اوپراتیفي کنډکونه او هالیکوپټرونه لري. د خاد منسوبینو لپاره هم د کورنیو چارو د وزارت د منسوبینو په شان شوروي ډوله د هستوګنځي بلاکونه جوړ شوي دي چې خادستانو ته یې په اسانو شرایطو ورکوي. دا امتیاز غیر له هغه نه دی چې خادستانو ته دمخه په عمومي مکروریانو کې اپارتمانونه ورکړل شوي دي. دوی ځانته روغتونونه لري چې تر عمومي روغتونونو نه په دوا درملو او طبي کادرونو ښه سمبال دي او دوا ګانې یې هم مفتې دي. د امتیاز یو بل غټ مدرک د خادستانو لپاره د شوروي د سفر چانسونه دي. شوروي سفرونه د ثور تر کودتا نه وروسته د حکومتي منسوبینو لپاره ډېر شوي؛ خو د هغه خاص ارتباط په وجه چې افغاني خاد یې له شوروي خاد (کې جي بې) سره لري، د خادستانو لپاره تعلیمي لنډ چانسونه د نورو په پرتله په ځرګند ډول ډېر دي. د خادستانو لپاره د ورسپارل شویو پټو او خطرناکو وظیفو او د همدغسې نورو مهمو دندو د اجرا په وخت کې د پیسو لګښت چې د خاد په حساب دی، په اصطلاح بې توله دی. ویل کېږي چې د همدغسې دندو د اجرا لپاره د مؤظفو عاملینو لپاره یې بې له دې چې د پیسو حساب ورکړي، خاص سیفونه خلاص پرېښودل کېږي. په اصل کې د خاد بودیجه ډېره او پټه ده او په ګوند او حکومت کې یوازې یو څو تنو ته معلومه ده.

په هر حال، د دغسې دندو په لړ کې د تحقیق د مؤظفینو هغه نقدي جایزې د یادونې وړ ښکاري چې د تحقیق دوسیې د موفقانه ترسره کولو (یعنې له تورن نه په هر نامه او ډول چې وي اعتراف ترلاسه کول) نه وروسته هغوی ته ورکول کېږي، په دغسې جایزو کې کله د نقدې په ځای ترفیع هم ورکول کېږي.

د خادستانو غیر قانوني عواید

دا ټول هغه عواید دي چې د قانون او مقرراتو له مخې خادستانو ته ورکول کېږي، لکه چې دمخه یې یادونه وشوه. نور یې هغه بې توله غیر قانوني عواید دي چې خادستان یې د وظیفې په جریان کې ترلاسه کوي. په دې ډول د هغوی حساب ممکن نه دی. دوه غټ مدرکونه یې جنګي جبهې او د کورونو لټول دي. د جنګ له جبهو نه غنیمت ترلاسه کول د غوایي د تراژیدی نه په وروسته کالونو کې، یعنې د خلقیانو په دوره کې ډېر وو. د بې سری او خپل سری په هغه وخت کې د ملکي او نظامي لومړنیو سازمانونو منشیانو د انقلاب ضد د ټکولو په نامه په بېلوبېلو نومونو خلک لوټ کړي دي. په دې لړ کې په (۱۳۵۷هـ.ش) کې دورېش خان ضابط په هرات کې په رڼا ورځ کې د مهریې د لېسې یوه متعلمه ووژله او د الماسو ګوته یې له ګوتې نه و اېستله. هغه وخت هرڅه چې د عملیاتو په نتیجه کې د کلیو او بانډو د خلکو له تېښتې نه په کورونو کې پاتې کېدل، د منصب دارانو به کېدل. په شتمنو ولایتونو مثلا په هرات کې منصبدارانو بېخي زیات غنایم په دې ډول ترلاسه کړل. په غنایمو کې قالینې، د ښځو ګاڼې او ترانسستري راډیوګانې هم شاملې وې. د روسانو له تېرې نه وروسته چې د خاد فعالیتونه پراخ او نظامي شول، د خادستانو لپاره چې د نظامي منصبدارانو په څېر د جنګ د جبهې تر شا کارونه ټول د دوی په لاس کې ولوېدل، د غنیمت پیدا کولو لپاره هم لاره هواره شوه. له عملیاتو نه وروسته به چې سیمې او درې او کلي او بانډې له انسانانو نه خالي شوې، خادستان به د لوټمارۍ لپاره د ډاکوانو په څېر په کورونو ننوتل. په اصل کې ډېر غریب خادستان اوس له دغې لارې نه څرګند شتمن او د قیمتي رنګ رنګ قالینو او فرنیچر خاوندان شوي دي. په خادستانو کې د پخوا وختو د مودو خواران نن ورځ سمدلاسه شتمن شوي دي او د دوی شمېر هم لږ نه دی. په خادستانو او په واقع کې په ټولو پرچمیانو کې دغه ناولي فکر ښه بېخ نیولی و چې دوی به «د ستر شوروي» د ملاتړ په برکت چې دوی ابدي ګڼه، زر یا وروسته په دې موفق کېږي چې خپل حکومت په افغانانو تحمیل کړي. مخ توری کارمل خادستانو ته پوره ناز ورکاوه، خپل سري یې په کې مېخ کړي وو او خاد په واقع کې په دې ډول د ده د قوت په مرکز بدل شوی و. ده به ویل چې دوی یعنې خادستان د حکومت په ضد دسیسې شنډوي؛ نو

ځکه خادستان د وړو دکتاتورانو په شان په ټينګه د خلکو په ځپلو او ټکولو معتقد وو. انساني ملاحظې ورسره نه وې او له خلکو سره د روغې او پخلاينې په فکر کې هېڅ نه وو. څنګه چې د شوروي له قوت نه ډاډه وو، دوی په دې فکر مست وو چې آخري برې حتماً د دوی دی؛ نو ځکه يې له هېڅ راز ممکنې بې رحمۍ ډډه نه کوله. نوی دوی له انسانانو نه د خالي شويو کورونو لوټول د امنيت د خوندي کولو يو ضروري جز ګاڼه. دا معلومه نه ده چې په دې هکله به يې مشرانو دوی ته هغسې شعار ورکړی وي، لکه څنګه چې عبدالله امين خلکو ته ورکړی و چې «د هزاره ګانو مالونه ستاسې او سرونه يې د دولت»، خو په دې کې شک نشته چې خادستان په لوټولو کې تر هېڅا څخه کم نه دي راغلي. په دوی کې دغه ناولي فکر ښه بېخ نيولی و چې د انقلابي حکومت مخالفان د انقلاب ضد دي او د انقلاب ضد مرګ جايز دی؛ خو دغه فکر د دوی ټولو يا د دوی د ډېر شمېر لپاره يوازې يو ايډيالوژيکي سرپوښ و او ممکن د زړه په تل کې يې لوټماري او د خپل غريب ځان شمتن کول وو. په هر حال دوی ډېر پراخ لوټول کړي دي. په عين حال کې د روسي سرو لښکرو لوټماري هم د دوی سره خوا په خوا روانه وه. روسي عسکرو حتی د کابل د ښار دوکانونه هم د شپې د بنديز په وخت لوټول. د دوی د لوټمارۍ مشهوره بېلګه د کابل ښار افغان سټورز ته ورڅېرمه له اروپايي او جاپاني مالونو څخه ډک زيات واړه دوکانونه دي؛ خو د روسانو لپاره څنګه چې د حجمي مالونو انتقال يو شرموونکی، نه يو مشکل پرابلم و، دوی به په کم حجمه قيمتي مالونو په تېره نقدو پيسو باندې زور اچاوه او بيا به په دې پسې وو چې خپل غنايم په ډېره کمه بيه خرڅ کړي، لکه څنګه چې دوی د خپل دولت مالونه په ډېره ټيټه بيه خرڅول. په هر حال، دا چې تر اوسه په لکونو نه، په ميليونونو خپل پلرنی ټاټوبی پرې ايښی او په پرديو وطنونو کې مهاجر شوي، يو علت يې د خادستانو، منصبدارانو او سرو لښکرو لوټماري ده.

خادستان او ښاريان

خادستانو نه يوازې له اطراف نه شته ټول کړي، په ښارونو باندې چې د حکومت قبضه وه، دوی هم له لوټمارۍ نه ډډه نه ده کړې. د لوټمارۍ يوه

لاره د افرادو له نیولو او بندي کولو نه وروسته د هغوی د کورونو لټول وو. په کوم ځای چې د حکومت قبضه وه، په تېره بیا په ښارونه او په ډېر خاص ډول د کابل په ښار د تورنو شمېر ډېر زیات و. په دغو ځایونو کې د خاد له خوا سرونه او شتمني مصئون نه وو. په کابل کې به داسې کور نه وي چې یا خادستانو او یا عسکرو نه وي لټولی. خادستان که څه هم له دې نه منع و چې د کورونو د لټولو په وخت کې د کور مالونه واخلي او خپل یې کړي. حتی دوی مجبور وو چې د کور له لټولو نه وروسته په کور والا باندې فورمه لاسلیک کړي او کور والا رضایت ښکاري کړي چې د کور مالونه یې بې ځایه شوي نه دي؛ خو په عمل کې په داسې حال کې چې کور والا مغضوب وي او د کورنۍ ټول غړي یې یوې خوا ته او یا په یوې کوټې کې تخته شوي وي او ډېر شمېر وسله وال خادستان د کور ټول محتویات لاندې او باندې کوي او ځیني وخت حتی د کور غولي کیني، ممکنه نه ده چې څوک د دوی د لوټمارۍ مخه ونیسي. حقیقت دا دی چې په تېرو نهو کالونو کې یعنې هم د خلقیانو او هم د پرچمیانو په وخت کې، خو ډېر زیات د پرچمیانو ډېر مقدار شته په کابل کې د نقدو، ګاڼو، طلا او داسې نورو په شکل خپل کړي دي. د دغې لوټمارۍ ډېر غټ مثال شاید هغه دوولس خښتې طلا وي چې خادستانو د حاجي برات بای د کور له لټولو او لوټلو نه په لاس راوړي چې د هغه زوی رسول بای په قول په (۱۳۶۲هـ.ش) کال کې د هغوی مجموعي ارزښت ۲۳ میلیونو افغانیو ته رسېده، که څه هم د هغوی موضوع سوچه تجارتي وه، نه سیاسي. په همدې ډول د هغه، هغه نوی ماډل بنز موټر چې تازه له جرمني نه وارد شوی و، هم خادستانو وړی و. دغه موټر د تحقیق د تورمخي رئیس عبدالغني چې په لنډي مشهور دی، په برخه شوی. په طلاوو کې روسي مشاروان د خاد له نورو لویانو سره شریک وو چې دغه اشتراک د بندي رسول بای ټولې هلې ځلې د طلاوو د بېرته خپلولو په منظور شنډې کړې.

د خادستانو لپاره د شتو غیر قانوني بله لار د شپې له خوا د دوکانونو او کورونو وهل دي چې په ډېرو حالاتو کې د انسانانو په ژوبلې او حتی مرګ او د ښځې په بې عفته کېدو هم تمام شوي دي. څنګه چې د غوایي له کودتا نه د نجیب الله د پخلاینې سیاست تر اعلان پورې د شپې له خوا په ګرځېدو

باندې بنديز لګول شوی و، دغه بنديزونه خادستانو او ټولو هغو ته چې د شپې نوم يې لاره، د دې موقع برابره کړې وه چې دوی د ورځې له خوا کورونه په نښه کړي او د شپې ټول کور د لټولو په پلمه، بيا هم په وچ زور کوروالا يوې خوا ته کړي او شته يې په موټرونو کې واچوي او خپل يې کړي. دغسې پېښې د کابل په ښار کې ښېخي ډېرې شوي دي. ډېره تازه يې د ليکونکي تر خلاصېدلو نه څو هفتې دمخه د همدغو خادستانو له خوا په قلعه زمانخان کې د پوهنتون د يو استاد ښاغلي لطف الله ساپي کور وهل او د هغو له خوا د يو ګزمه عسکر وژل دي. دغسې يو شمېر غله او ډاره مار خادستان نيول شوي او په بند محکوم شوي هم دي. په دې مينځ کې د نورو غلو دارې هم يو وخت بل وخت او حتی د امنيتي قواوو له خوا اورېدل شوي. د خادستانو له خوا ډېره غټه داړه هغه وه چې د دوی يوې ګزمې ډلې د پښتون په مارکيټ کې يو شمېر دوکانونه ووهل او د اتيا ميليونو په شاوخوا کې يې له سيفونو نه افغانۍ او خارجي بانکنوټونه واېستل. ويل کېږي چې د دغې ډلې مشر زلمی نومی کندهاری و چې د يو څو ملګرو په قول يې د شوکمارۍ ډېره غټه برخه يې له ځان سره د باندې يووړه. په هر حال، پاتې ملګري يې په دغه تور بنديان شول چې له هغو نه يو يې د باشي سلام په نامه د پلچرخي په دوهم بلاک کې، بيا باشي مقرر شو او هغه هلته د وظيفې په جريان کې په فسق او فساد او بچه بازۍ سره عامه رسوايي او بدنامي هم خپله کړې وه. له دغه ډول بيان نه وروسته چې اصلي مطلب ته توجه وشي، و به ويل شي چې په دغه رژيم کې د وسله والو قواوو منسوبين چې په هغو کې خادستان د ټولو په سر کې راځي، د وطن نوي شتمن افراد تشکيلوي چې د ګوند له غړو سره يوځای يې نوې حکمرانه سياسي طبقه مينځ ته راوړې ده. په دې حساب دغه جاري بې ساري قيمتي خادستانو او په مجموع کې د وسله والو قواوو منسوبينو ته دومره معنی نه لري، لکه څومره چې يې د نورو خلکو په تېره ملکي مامورينو، متقاعدينو او په خاص ډول بېکارانو او کم عايدو خلکو ملاګانې کړوپې کړې دي.

د خادستانو شمېر

څنګه چي خاد هم د پیسو او هم د قدرت په ستر مرکز بدل شوی او څنګه چي ژوند لکه چي یي یادونه وشوه د بي ساري قیمتۍ له امله ډېر ګران شوی او څنګه چي خادست کېدل له عسکري خدمت نه د بچېدو معنی هم لري، مراجعه ورته ډېره ده، سره له دې چي دا د روسانو یوه آله او د ولس په نظر تر ټولو بدنامه اداره ده. د منسوبینو شمېر معلومول یې ممکن نه دي، خو دا سمه ده چي وویل شي، خادستان د شیطانانو په څېر د ښار په هره برخه کي حاظر او ناظر دي او تا او ما هر څوک په دوکان، سرک، اداري، مغازي او هر ځای کي څاري. د خادستانو شمېر په باب قیاس له دغه حقیقت نه ممکن نه شي چي د لغمان ولایت د ډېوي له کلي او په هغه پوري تړلي بانډي بېلي څخه چي ټول به یې د سلو کورونو په شاوخوا کي وي او لیکونکی هم ورته منسوب دی، ۴۲ تنه یې یوازي د کابل د خاد منسوبین دي. دا به غلطه وي چي فکر وشي د وطن له هر کلي نه په دغه تناسب افراد په خاد کي ماموریت لري. د ډېوي خلک عموماً غریب او د دوی په تعلیم کړو کي له یو څو تنو څخه پرته نور یې نیمچه عصري سست ایمانه عناصر دي. په دوی کي هم د نورو لغمانیانو په څېر د قوي میرزایي عنعني له مخي له حکومت سره د ماموریت کولو میلان ډېر قوي دی. د پرچمیانو په دوره کي دغه نیمچه تعلیم یافته ګان کابل ته په ورتګ مجبور شول. په دې ډول دوی د خپلو لږو ځمکو له حاصلاتو څخه یا بېخي لږ و ډېر بې برخي او محروم او د کابل د قیمتي ژوند له سختو شرایطو سره لاس په ګرېوان شول. څنګه چي په دغه کلي کي د پرچم د مخه یو څه ریښي غځولي وې، دوی ټول حکومتي او په حکومتي کي نظامي او په نظامي کي د خاد خلاصي غېږې ته د ضرورت او هم ممکن د عقیدې له مخي ور ننوتل؛ خو خاد ته په خپله د دوی ننوتل دومره تعجب نه ښکاري. تعجب په دې کي دی چي د دوی مشران چي زیاتره یې د سپینو ږیرو خاوندان دي او لمونځونه کوي او بې تسبېحو نه ګرځي او د مسلمانۍ نارې یې آسمان ته رسېدلي، ولي په دې راضي شوي چي زامن یې د خاد له لارې د روسانو په خدمت کي ننوتلي دي. چېیان به ووایي چي دا ځکه د تعجب وړ خبره نه ده چي اقتصادي عوامل د انساني سلوک لومړني محرکات دي؛ خو د دوی دغه منطق د ډېوه والو ختیځي خوا ته ګاونډي عمرزیوال چي تر دوی هم

په شمېر کې ډېر او هم ترې نه ډېر شتمن دي، ماتوي. د عمرزيوالو د لويو ځمکه والو زامن هم د ډېوه والو په څېر په زيات شمېر خادستان شوي دي. د عمرزيوالو مشران ټينګ مسلمانان او درانه پښتانه دي. نه يوازې د لغمان په ولايت کې د کافي اندازه ځمکو خاوندان دي، بلکې ځيني يې په کابل کې هم ښه ژوند لري. تعجب په دې کې دی چې دوی ولې په دې راضي شوي چې زامن يې د خاد او روسانو په خدمت کې وي.

لوستونکو ته به هرومرو دا انتباه پيدا شوي وي چې خاد له لغمانيانو نه ډک دی. لغمان لوی ولايت او خلک يې په عمومي ډول درانده، با عزته، هوښيار او خواري کښ دي؛ خو له بده مرغه پخوانی انتباه تر ډېره حده سمه ده. که خاد له لغمانيانو ډک نه دی، په دې کې شک نشته چې ډېر لغمانيان په خاد کې کار کوي؛ خو له دې سره جوخت بايد وويل شي چې لغمانيان په خاد کې ټول په ټيټه سويه ميندل کېږي او د خاد مهم کارکوونکي شمالي وال – نه کوهدامنيان، کابليان او يو شمېر پکتياوال دي. شمالي وال د سيمې او نفوذ په تناسب په نورو چربې کوي او يو وخت تر ډېره وخته د خاد د ډېرو مهمو څانګو سروالان ټول همدوی وو. له نورو ولايتونو نه په خاد کې هومره کسان نشته، لکه د پورته سيمو چې دي. د کندهار له ټول ولايت نه هسې کوم يو که په خاد کې وي. همدغه سبب دی چې په خاد کې، لکه څنګه چې د پرچمي حکومت سياست دی، د پښتو او پښتنو په مقابل کې تعصب ډېر قوي دي، په دې چې هلته لاس بری د دري ژبو دی، لکه په څارندوی کې چې لاس بری د پښتنو په تېره د پکتياوالو دی. د خاد په شمالي والو دري ژبو کې دا احساس ډېر قوي دی چې اوس وار د دوی دی او دوی بايد د نادرخان د دورې د هغو نادودو قصور واخلي چې د دوی په پلرونو شوي دي. د خادستانو مستنطقينو ډېرو تورنو پښتنو ته دغسې ويناوې په څرګند ډول کړې دي. په همدې دليل په خاد کې تورن پښتانه بس په دې چې پښتانه دي، تر نورو ډېر په کړاو شوي دي. افغان ملتيان په دې باب يو ډېر څرګند مثال کېدلی شي. په دې ډول دري ژبې خادستان، په تېره شمالي وال د پرچمي حکومت او په واقع کې د بريژنيف روسي حکومت د دغه پارونکي سياست په ټينګ عملي کوونکي دي چې د هغه له مخې د هېواد سياسي سروالي بايد د ځينو وړو مليتونو په همکارئ او د شوروي په قوت د دوی

وي او پښتانه چي يو شمېر ځرګند عقده يي پرچميان يي «بې فرهنګه اکثريت» او «فاشستانو» په نامه يادوي، پېژنون او وروسته پاتې وي، که څه هم پښتانه په شمېر کې تر نورو مليتونو څخه زيات دي او په خپله شوروي په سلو کې ۵۲ اټکل کړي دي.

اختلاس او قاچاق

د خاد له دغي لنډې شرحې نه چې بېرته لومړني مرکزي ټکي ته مخ واړول شي، و به ويل شي چې دغه نوې سياسي حاکمه طبقه د هغو عوايدو او سياسي قدرت په سبب چې دوی د انقلاب او خواري کښ انسان ته د خدمت په نامه د ځان کړي، له دې نه په نسبي ډول ښه مأمونه ده چې د وطن دغه بې سارې قيمتي يي ملا ماته کړي. هو، دغه حاکمه طبقه هم، د نورو اجتماعي ډلګيو په څېر له سبا نه په انديښنه کې ده او د جنګ او سياسي ګډوډۍ په فضا کې ځان مصئون نه ويني. داسې ډېرې پېښې اورېدل شوي چې له هغو نه پوره ځرګندېږي چې د سبا ورځې د مالي مصئونيت په منظور اوس نا مجاز کوښښونه ښه مروج شوي دي او دننه په ګوند کې د دولتي قدرت د ګټلو او ورسره يو ځای د پيسو ټولولو او سپما کولو لپاره سخت کوښښونه روان دي. اختلاس نه يوازې په دولتي ليکونو کې د ګوندي او غير ګوندي کارمنو تر مينځ رواج موندلی؛ بلکې تر پورته ګوندي او دولتي سطح حتی ان د پوليټبوريو د غړيو لخوا هم اورېدل شوی دی. په دې لړ کې په (۱۳۶۱هـ.ش) کې د څو پوليټبوريو لکه د نوراحمد نور او محمود بريالي په ګټه د څو سک صرافانو او سوداګرو په ذريعه سره زر د قاچاق په ډول خارج ته وړل کېدل. موضوع په دقيق ډول معلومه نه ده؛ خو په واقعيت کې يې شک نشته او هغه د عامه رسوايۍ حد ته هم رسېدلې ده چې د هغې په نتيجه کې سوداګر عاملين يې بنديان او محکوم شوي، مګر اصلي محرکين يې د پخوا په څېر هماغسې په ځای پاتې دي. يوازې دا نه ده، قاچاق کول يا په هغه کې برخه لرل او رشوت اخېستل او اختلاس کول په شوروي مشاروانو کې په دغو تېرو اتو کالونو کې هر هغه افغاني کارمن

ته چي له هغو سره د وظيفي له مخي په تماس کي دی، د ورځو په کيسو بدل شوي دي. د يوه نظامي منصبدار په قول ده په خپله په هرات کي د يوه روسي مشاور ښځي ته د سروزرو د غاړه کۍ په اهدار کولو سره خپل يو ګوندي ډاکټر ملګری اعدام نه بچ کړی دی. په پلچرخي کي داسي ډېر افغانان په دې تور بنديان شوي چي د مقاماتو په قول، دوی له شوروي مشاورينو سره په قاچاق کولو او داسي نورو غيرقانوني قضيو کي برخه لرلي ده. داسي کېسي ډېري اورېدل شوي دي چي ځيني ګوندي کسانو او منصبدارانو د ترفيع په غرض خپلي يا پردۍ ښځي شوروي مشاورينو ته استولي دي. په معکوس ډول روسي مشاورينو د دې لپاره چي دلته يي د خدمت دوره اوږده شوې وي، خپلي ښځي د متنفذو افغانانو غېږو ته ورسپارلي دي.

دولتي ملکي ماموران

اختلاس کول او له مراجعينو څخه بډې اخېستل په دغو وروستيو کالونو کي په ملکي کارمنو کي ښېخي ډېر شوي دي. دغه ماموران په دې کار کي چندان ګرم هم نه بلل کېږي. د دوی معاش د هغو نظاميانو په تناسب چي دمخه يي يادونه وشوه، ښېخي کم دی. د لومړۍ رتبي مامور معاش چي ممکن هغه ته د شل دېرش کلونو د خدمت په دوري کي ورکول کېږي، څه باندې شپږ زره افغانۍ (۴۰ ډالره) او هم يو کوپون دی؛ خو ټول ملکي ماموران لومړۍ رتبه نه دي، ممکن په سلو کي پنځه يي لومړۍ رتبه وي. د دوی منځنۍ درجه مثلاً د څلورمي رتبي مامور ۳۴۵۰ افغانۍ معاش او يو کوپون لري چي دا ټول يي ممکن د دېرشو امريکايي ډالرو په شاوخوا کي راشي. دی به هرومرو يوه کورنۍ هم ولري چي ټول غړي به يي شايد شپږو تنو ته ورسېږي. فکر کېږي چي په سلو کي څلوېښت ماموران به خپل کورونه لري او شپېته نور به يي هره مياشت په کرايه ورکولو هم مجبورېږي. د افغاني قوي دود له مخي دوی به يو وخت بل وخت مېلمانه، سيالي ګاني او هم به طبعاً ښادي ګاني او غمونه هم ولري. دوا او درمل ته به يي هم اړتيا وي، که څه هم د دوی لپاره حکومتي بيمه شته او طبي سرويسونه وړيا دي. دا ټول د هغه په بوديجي باندې يو نه زغمېدونکی پېټی دی. د مامورانو په ځينو کورنيو کي ممکن دوه درې کسه نور هم د معاش

خاوندان وي او اوس تر پخوا زياتې ښځې هم په دفترونو کې کار کوي؛ خو په دې حال يا به د کورنيو د غړو شمېر هرومرو زيات وي او يا به د نوي تمايل له مخې لويې او پراخې کورنۍ په هستوي يا وړې کورنيو ويشلې شوې وي. په هر حال د يوه رسمي مامور معاش هغه هم په دې قيمتۍ کې ممکن په مياشت کې د لسو ورځو لپاره کفايت وکړي او دی مجبور دی په مياشت کې د پاتې شلو يا پنځلسو ورځو ژوند له نورو لارو نه تامين کړي. که دی له پلاره پاتې شخصي او يا نور راز شته ولري، پرده به يې پرې کېږي او که نه ژوند به ورته له دوزخ څخه کم نه وي او دی مجبور دی له هغه واک نه چې د خپلې وظيفې په سبب يې لري اختلاس وکړي او بډې واخلي او څنګه چې په افغانستان کې يو دايمي په قانون متکي ملکي سرويس تکامل نه دی کړی او څنګه چې په دغه اوسني يو ګوندي سيستم کې ټول حساس او د آمريت پوستونه د ګوندیانو دي، د اختلاس او رشوت غټه برخه هم د دوی ده. په دې وختو کې چې په دوی کې نا مصئونيت احساس قوي شوی، رشوت اخېستل ډېر شوي او حتی منظم او معين شوی هم دی. د مثال په ډول څوک چې غواړي موټر ټکسي کړي، پنځوس زره او څوک چې وغواړي د درملتون اجازه تر لاسه کړي د يو لک په شاوخوا کې بايد رشوت ورکړي. د حکومت د ماهيت په سبب اوس د اختلاس لپاره زمينه تر هر بل وخت نه ښه برابره شوې ده. په دې چې يو خو حکومتي ادارو ته مراجعين لږ شوي او بله دا چې دولتي فعاليتونه اوس تر هر بل وخت نه ډېر شوي دي. عمدتاً د همدغه اختلاس په وجه او تر هغه وروسته د نويو ګوندي مامورانو د بې تجربه توب او نالايقۍ په وجه او هم تر زياتې اندازې د حکومتي واک د متمرکز کېدو او يا هم له حکومت سره د پټ مخالفت او کارشکنۍ په وجه ده چې د دولتي انکشافي پلانونو او په عمومي ډول د دولتي کارونو د برياليتوب او موثريت اندازه تر هر بل وخت نه لږه شوې ده او دولتي کارونه سست او بې نظمه شوي دي. د ولايتونو او کابل تر مينځ او په عمومي ډول د ولايتونو تر منځ دفتري روابط او مکاتبې ښېخې ځنډني شوي دي او په مياشتو مياشتو کې کوم ځل که وشي، د مثال په ډول د لغمان له ولايت نه د تېر کال له حمل نه تر اوسه پورې د څوارلسو مياشتو په اوږدو کې يوازې دوه مکتوبي پوستي کابل ته را رسېدلي دي. لغمان چې

له کابل نه د اویا کیلومترو په شاوخوا کي فاصله لري، دغه حال وي، د نورو ولايتونو به څه حال وي؟

دا چي په دې وختو کې ملکي مامورين تر هر بل وخت نه زيات تقاعد غواړي او يا يو شمېر يې حتی په رسمي وختونو کې بل چېرې شخصي کارونه کوي او يا په دفترونو کې په نيم روغ او سست ځان هسې وخت تېروي او يا زيات شمېر يې له رسمي وخت نه د باندې واړه دوکانونه خلاصوي، ترکاري خرڅوي، ټکسي گاني چلوي او داسي نور کارونه کوي، د دوی د بد حال ښکارندوی دی. دغه موضوع په عين حال کې له حکومت سره د مامورينو نه همکاري هم څرگندوي. د دغې برخې په پای کې به دا سمه وي چي وويل شي چي اوس د پيسو لپاره دولتي مقام گټل او له دغه مقام نه د پيسو د پيدا کولو لپاره غير قانوني اجراآت کول او په ټولو حالاتو کې د ايډيالوژی او نورو دغسي پرنسيپونو او مفاهيمو پروا نه ساتل د پرچمي حکومت په تېره د لوړو گونديانو يوه څرگنده خاصه گرځېدلې ده.

قيمتي او شغلي ډلي

د دغې بې سارې قيمتی په شرايطو کې چي د معاش خورو او گونديانو دغسي حال وي، د بې معاشه خلکو، متقاعدينو او تر هر څه زيات د کونډو او نورو بې سرپرستو ښځو او ميندو حال به څرنگه وي؟ لومړی بايد د دې يادونه وشي چي دغه اوسنی قيمتي او په حقيقت کې هره قيمتي د کسبگرو، سوداگرو، دوکاندارانو او داسي نورو اجتماعي او شغلي ډلگيو ملاگانی د نورو ډلگيو د ملاگانو په پرتله ځکه نه شي کړوپولی چي په قيمتی سره د دوی د اجورو او متاعو قيمت يا په بل عبارت د دوی عوايد هم په متناسب ډول لوړ ځي او د دوی لپاره د معادلې آخري نتيجه لږ و ډېر هماغه وي چي پخوا وي. دوی يا د دوی ډېر ډلگي د قيمتی په شرايطو کې هغه هم په داسي حال کې چي لکه اوس چي دلته د نرخونوکنټرول نه وي، ډېرې گټې هم کوي. دوکانداران، سوداگر، قصابان او داسي نور په دې ډلې کې راتلای شي. دوی په هغو وختو لکه اخترونو کې چي د لگښتي اموالو لپاره سمدلاسه تقاضا ډېره شي، نرخونه لوړوي. د عين متاع نرخونه په دوو څنگ تر

ځنګ دوکانونو کې هم توپیر لري. د حساسو بارو میترو په ځېر چې ډېر لږ تغییر هم په کې څرګندېږي، دوی هم د خپل متاع نرخونه حتی له یوې ورځې نه بلې ورځې ته په خپله ګټه لوړوي، بې له دې چې د اصل قیمت او نرخ په باب د کوم مناسب تناسب پروا ساتل شوي وي. مقامات د جنګ په اوسنیو شرایطو کې له دې نه عاجز دي چې د متاعو لپاره د اصل قیمت او نورو مصارفو او عاملینو ته یې د لازمې ګټې په ملاحظې سره مناسب نرخونه وټاکي او پلورونکي د هغو په رعایت مجبور کړي. د جوزا د میاشتې په لومړۍ لسیزې کې کابل ښاروال د ځارنوالۍ په هدایت او جدي ګواښ سره هم و نه شو کولی چې د ښار قصابان دې ته وهڅوي چې د پسه غوښه کیلو ګرام په ۱۶۰ افغانۍ او د غوایي غوښه کیلو په ۱۴۰ افغانۍ وپلوري. دغه حکم هم حاکمانه و او هم په داسې دقیق حساب بنا نه و چې د اصل قیمت او نرخ تر مینځ کوم مناسب تجارتي تناسب مراعات شوی وي. قصابان له څو ورځو دوکانونو له تړلو یا یو راز اعتصاب نه وروسته پرې ښوول شول چې د پخوا په ځېر معامله وکړي، یعنې د پسه غوښه کیلوګرام په ۳۰۰ افغانۍ او د غوایي غوښه یو کیلوګرام په ۲۰۰ افغانۍ وپلوري. هغه کسان چې په یوې یا بلې ساحې کې پانګې په چلند کې اچوي او په خپله او ورسره د کورنۍ غړي یې تنظیمول کوي، باید هرومرو ګټه ولري؛ خو دا ګټه باید مناسبه وي. مناسبه ګټه ترلاسه کول د وړو متشبثینو مثلا قصابانو لپاره دا معنی لري چې دوی به د مناسبې ګټې د ترلاسه کولو په منظور د زیاتېدونکي تقاضا د رفع کولو لپاره د خپل تشبث او فعالیت ساحه لا هم پراخوي. نتیجه به دا وي چې په ټولنه کې به د مجموعي اقتصادي فعالیت ساحه پراخېږي، پانګه به ورسره په هماغه تناسب ډېرېږي او په چلند کې به وي. البته ستر مشکل د مناسبې ګټې تنظیمول دي چې هغه په اصل کې په جامعې یعنې په ما او تا، مقاماتو او هم په پلورونکو پور ې اړه لري. له بده مرغه واړه متشبثین یا لږ تر لږه د هغو یوه برخه هغه هم د جنګ، قیمتۍ او د یو راز موجودې په خپل سرۍ او د مقاماتو د ضعف په اوسنیو شرایطو کې د شخصي حرص او ګټې تر اغېز لاندې تر دې اندازې کېږي چې د غیر غوښتنې یعنې د جامعې یا زما او ستا او نورو انسانانو پروا نه کوي، نه یوازې نرخونه له حد نه زیات لوړوي، بلکې پر هغه سربېره کله کله د نه اورېدلو کیسې هم تر غوږو رسېږي. د مثال په ډول په دې نږدې ورځو

کي له دوو بېلو بېلو منابعو نه په لږ غیر مهم اختلاف سره اورېدل شوي چې په کابل کې د یو کبابي په دوکان کې د انسان غوښه عرضه شوې او قضیه په څارنوالۍ کې تر تحقیق لاندې راغلې ده. په همدې ډول د یوې بلې تر اوسه یوازنۍ منبع په قول یو بل چاینکي والا د ماشوم غوښه په چاینکي کې پخه کړې او عرضه کړې ده. د قحطۍ او پوره نا چارۍ په شرایطو کې دغسې پېښې د فهم او حتی زغم وړ ښکاري. مثلا د دوهم جنګ په بهیر کې چې جرمنیانو لینن ګراد کلابند کړی و، روسانو د مړو انسانانو غوښې خوړلې. یا په (۱۷۲۲م) کال کې چې افغانانو د فارس اصفهان کلابند کړی و، کلابندیانو د سپیانو او پیشو ګانو غوښې خوړلې دي؛ خو د ګټې کولو په مقصد د خوراک لپاره د انسان غوښه عرضه کول یا دغسې نورې نا انساني چارې ترسره کول، په داسې حال کې چې لږ تر لږه تر اوسه پورې له قیمتۍ نه غیر له لوږې او قحطۍ څخه انسانان تلف شوي نه دي، په هېڅ دین او اخلاق کې په هېڅ وجه مجاز او د زغم وړ نه ګڼل کېږي. لکه څنګه چې جامعې د جوګیانو د انسان خوړلو دود نه دی زغملی، که څه هم تر اوسه پورې یې پوره ورک کړی نه دی، لکه چې د یوې باوري منبع په قول د شاهي په وروستیو کلونو کې د تخار په ولایت کې د جوګیانو له خوا یو ځایي غیر جوګي ماشوم د همدغه مقصد لپاره تلف شوی و. بله دا چې ویل کېږي چې جوګیان چې ځیني خلک یې په غلطه له چلوسانو سره ګډوي، هدېرې نه لري او افغانان یې د «آدم خورو» په نامه یادوي؛ خو د ډاډ وړ خبره ده چې دغسې نا انساني پېښې ډېرې نادرې دي او هغه له عمومي بهیر نه څرګند انحراف ګڼل کېږي او جامعه یې په ځغرده ځپي. له بلې خوا که رسمي مقامات په ظاهر کې د جامعې په خیر تشبثات، واړه وي که لوی، له سره تر پایه پورې په خپل لاس کې واخلي، د دې ویره حقیقي کېږي چې یو څو به په عمل کې لکه څنګه چې په تجربو سره ثابته شوې، د دغه کار له عهدې نه وتلی و نه شي او که له عهدې نه یې تر څه حده وتلی هم وشي، فعالیتونه به یې اقتصادي نه وي، یعنې په عمومي ډول د ټولنې په تاوان به وي، لکه چې زمونږ په ملک کې حکومتي تصدي ګانې ټولې غیراقتصادي یعنې په تاوان کې دي. د مثال په ډول د یوې باوري منبع په قول په (۱۳۶۰ او ۱۳۶۱هـ.ش) مو کلونو کې د غزني د سرده په دولتي فارم کې یو من غنم په ۱۴۰۰۰ افغانیو تمام شوي وو. دا به شاید یو افراطي مثال وي؛ خو

د خبیرو افغانانو په قول افغان ترکاني، ملي بس، د جنګلک فابریکه او داسې نورې دولتي تصدي ګاني او حتی د ننګرهار د پروژو فارمونه ټول په تاوان کې دي او یو یې هم اقتصادي نه ده. بله دا چې که دولتي مقامات تشبثات د ځان کړي، بیا به په هر څه خپته اچوي، دومره به پنډ کېږي او پیاوړي کېږي چې په پای کې به زما او ستا او د هر چا او هر څه واک د ټولنې جامعې په نمایندګی د یوې وړې ډلې په لاس کې وي، په بل عبارت سیاسي، نظامي او اقتصادي قوت به بس د یوې وړې ډلې په لاس کې متمرکز کېږي او مطلقیت او ټوټالیټیرینزم (د هر څه خپلولو یا کل اختیاري سیستم) به د جامعې خاصه ګرځېدلې وي او آزادي او دموکراسي به چې ژوند یې له هغو نه انساني مفهوم نه شي لرلی، هسې پوچ او پروپاګندي کلمات وي، لکه چې په سوشلستي هېوادونو کې همدغسې دی. خبره چې لنډه کړو که څه هم لا دمخه یو څه اوږده شوې، په تکرار به ووایو چې د وطن په موجودې قیمتی کې تجارتي او سرویسي او شغلي ډلي خلک نه دا چې د نورو په شان په ملا نه دي کړوپ شوي، بلکې تر پخوا شتمن شوي هم دي؛ خو له دې سره جوخت د دې ویل هم ضروري دي چې دوی د حکومت له خوا خپلو شتو څخه هېڅ ډاډه نه دي. په تېرو نهو کالونو کې مقاماتو دوی دومره وهلي، ځپلي، چور کړي، فراري کړي او وژلي چې ممکنه نه ده دوی تر ډېره وخت په پخواني حال راشي او بیا تولیدي او سرویسي چارې په ډاډمن زړه دومره ډېرې او پراخې کړي چې هم دننی اړتیاوې پوره کړي او هم له باندنیو سره سیالي وکړي.

د قیمتی نورې ناوړه اغېزې

د بحث مرکزي ټکي ته چې بیا مخ واړول شي، و به ویل شي چې دغې بې ساري قیمتی تر ملکي مامورینو؛ په کراتو زیات متقاعدین، کونډې او بې سرپرستي ښځې او په خاص ډول هغه پراخه ډله زهیر کړي چې د وزګارو په نامه خلاصه کېدلی شي او په ښارونو او په تېره په کابل کې غونډ شوي دي. د دوی بد حال له دې نه اټکل کېدلی شي چې دوی د وظیفې د نه لرلو په وجه د عاید کومه منظمه منبع نه لري او ډېری یې عسکر شوي دي. د وزګارتیا د رفع کولو لپاره په عمل کې د حکومت غټ پروګرام له اتلس

کلنۍ څخه تر څلوېښت کلنۍ پورې عسکري خدمت ته د افغانانو جلبول دي. خو سره له دې چې حکومت عسکرو ته ښه معاش ورکوي، بیا هم د دوی ډېر شمېر دغه خدمت ته نه حاضرېږي. دوی یا د باندې هجرت ته ځي یا يې په اطرافو کې د عسکر ګرېزو لیکې پیاوړې کړي دي. یو شمېر نور يې د خاد جاسوسان شوي دي. نور يې په هوټلونو او داسې نورو ځایونو کې کار کوي. معیوبان او ناروغان يې ګدايي کوي او د وروستیو شمېر اوس تر هر بل وخت نه ډېر ښکاري، په دې چې اوس د ښار په څنډو کې ډېر ګدایان له شخصي کورونو نه هم خیرات غواړي. په حکومتي مرستون کې یو شمېر دغسې کسان په تېره معیوبان ټول شوي او هلته ورته کسبونه هم ښدل کېږي. د تجمع هغه ځایونه چې پخوا به ورځني اجوره ګان او غریبکاران هلته هر سبايي لېدل کېدل او له هغو ځایونو څخه به د کار لپاره بېول کېدل، اوس له دغسې کارګرو څخه پوره خالي دي. هم په خپله د دوی په شمېر کې کمی راغلی او هم د شخصي کارونو په تېره د ساختماني کارونو د لږوالي په نتیجه کې د هغو لپاره تقاضا نږدې صفر شوې ده. سره له دې هم په جامعه کې او په خاص ډول په ښارونو او په ډېره ځانګړې توګه د کابل په ښار کې د وزګارو شمېر پوره محسوس دی. په داسې حال کې چې په هغه ډله خلکو کې چې ښه عایدات لري، د پیسو د لاس ته راوړلو لپاره له هرې ممکنې ناجایزې لارې نه په پراخه توګه استفاده کوي. لکه چې دمخه يې یادونه وشوه، هېڅوک دې په دې فکر نه کوي چې ددغه ملک وزګار، جامعې او سیستم وهلې بې شتو انسانان به د مرګ په انتظار لاس تر زنې ناست وي او له غلا، کیسه برۍ، مرده ګاوۍ، فحاشۍ، جاسوسۍ او داسې نورو غیر مجاز او غیر اخلاقي کارونو نه به ډډه کوي او د رسېدلو انسانانو په څېر به دوی د اخلاقي، مذهبي او مدني ارزښتونو په رڼا کې د ملایکو په شان ژوند کوي. په دغو وزګارو کې دغسې کسبونه رواج لري، لکه یو شمېر دغسې کسبونه چې د ټولنې د لوړو او ښکته طبقو په غړیو کې رواج لري. تعجب په دې کې دی چې جامعه دغو بېچاره ګانو ته چې د خپل قوت لایموت لپاره جرمونه کوي، درنې جزاوې ورکوي؛ خو هغه نور چې د جامعې یعنې د ټولو په ضرر لایموت لپاره نه؛ بلکې د ژوند د ښه کولو او سپما لپاره جرمونه کوي او د لاسته راوړل شویو شتمنیو له یوې جزئي برخې څخه ما او تا او نورو ته غوړ غوړ نارې ورکوي او واک لرونکو

ته رشوتونه مني او په يوه او بله نامه ورسره مرستي کوي، د ډوډۍ مارو په څېر ساتل کېږي او ورته لا هم موقع ورکول کېږي چې له لوړو دولتي مقامونو څخه جامعه لا هم متضرره کړي. زمونږ د ټولني دغه حقيقت څرګندوي چې د عصري کېدو او ورسره د بې ساري ګرانۍ او جنګ او نا مصئونيت او انارشۍ په اوسنيو شرايطو کې اجتماعي ارزښتونه، اجتماعي وجدان او د فرويد په قول سوپر ايګو (super-ego) د ځاني تمايل (ego) په مقابل کې اوس تر هر بل وخت نه زيات ناتوان شوي او مونږ د ډاروين د تنازع للبقا حيواني او وحشي پولې ته نږدې شوي يو.

(فاعتبرو يا اولی الابصار)

د ښځو حال

دغه مفهوم به هلته لا څرګند شي چې له انتظار سره سم د ګرانۍ په اوسنيو شرايطو کې د وطن د ښځو په موجود حال باندې هم نظر واچول شي. هر څوک پوهيږي چې ښځې د جامعې نيمايي برخه جوړوي، نو د ښځو موضوع په هرې جامعې کې بنسټيزه بلل کېږي. د سليم عقل او منطق له مخې دوی بايد له نارينه وو سره په هر لحاظ برابرې وي؛ خو په واقعيت کې نه پخوا دغسې وو او نه اوس دغسې ده. که څه هم په تېرو سلو کلونو کې ښځو په تېره په صناعتي شويو هېوادونو کې ډېر حقوق تر لاسه کړي او له نارينه وو سره د ښځو د برابرتيا ميلان د همدغې پېړۍ په بهير کې تر هر بل وخت نه ډېر څرګند دی؛ خو دا چې ښځې او نارينه به يو وخت د ژوند په عملي ډګر کې په هر څه کې سره برابر وي، په دې باب د نظر څرګندول اوس پخوا له وخته دي. د انسان په تاريخ کې تر اوسه په اجتماعي لحاظ د ښځو او نارينه وو تر مينځ توپير په څرګند ډول موجود و، لکه چې په خپله د نارينه و تر مينځ هم اجتماعي نابرابري وه. د ژوندانه په ټولو اړخونو کې له نارينه وو سره د ښځو برابري او په همدې ډول د دوی ټولو تر مينځ هر اړخيزه برابري اوس يو انساني ايډيال دی چې ګوندي انسان يوه ورځ دغسې لوړ مدني پوړ ته هسک شي.

الف – عنعني حال

په افغانستان کي تر دې نژدې وختو پورې د کار د وېش د عنعني له مخې په عمومي ډول ښځې د کور او نارينه د کور د باندې انسانان وو. له کور نه بهر چارې په ټولې د نارينه وو په لاس وې او د کور دننې چارې به لږ و ډېر په ګډه د ښځو او نارينه وو امتياز و. ښځو به دغه پرېکړې عملي کولې او په ورځنيو چارو لکه پخلي کولو، کالي مينځلو، جارو کولو، اولادونو زېږونو د هغه په روزلو او داسي نورو چارو بوختي وې. دوی په تېره په ښارونو کي او په هر حال د شتمنو ښځې به په عمومي ډول مخ پټې او په کورونو کلابندې وې. دغه بنديزونه په تېره په ځوانو ښځو او پېغلو چي «جنس لطيف» به ورته ويل کېده، په دې سخت وو چي دوی د بيګانه نارينه وو له سپکولو او ځورولو څخه په امن کي او په خپله د دوی تر وزرو لاندې ماموني وې. نارينه وو به خپلې ښځې د عزت، ننګ او ناموس بې جوړې قيمتي نښې او د خپل نسل د دوام وسيلې ګڼلې؛ نو ځکه نارينه وو نه يوازې په خپلو ښځو د خپل واک درانده لاسونه غځولي وو، بلکي د دوی شتمني، سره له دې چي د اسلامي شرع له مخې په خپله د ښځو وې، عملا نارينه وو خپلې کړې وې. نارينه وو د ماندينې کولو په غرض په ښځو پيسې اخيستلې او ورکولې او په دې برخه کي يې دوی د متاعو سطح ته کوزې کړې وې. د ښځو له خوا انحراف نه زغمل کېده او نارينه د دې لپاره څار او تيار وو چي په حال کي خپلې ښځې وترټي، وځپي او ووژني. په نتيجه کي د نارينه وو لاس په ښځو ښه بر او قوي و. د ښځو د حال دغه تصوير يو څه په ساده ډول بيان شو. په ښځو کي د سن په لحاظ د ژوند د طرز له مخې د بېلوبېلو قامونو د ځانګړو دودونو په سبب او د کورنيو د بېلوبېلو شغلونو له مخې اختلافات او ځانګړتياوې وې؛ خو زمونږ د پېړۍ تر شروع پورې د ښځو عمومي حال همدغسي و[5]. له هغه وروسته چي د عصري معارف له لارې نويو مفکورو او نويو ارزښتونو په جامعې کي

---

[5]- په اسلام او افغانستان کي دې د ښځو د عنعني حال په باب دغه کتابونه وکتل شي:
الف: د افغانستان جامعه او حکومت د امير عبدالرحمن خان د امارت په دوره کي، د ليکونکي تاليف، د تکساس دولتي پوهنتون خپرونه، ۱۹۷۹.
ب: د اسلام اجتماعي جوړښت، د روی بن ليوی ليکنه، د کيمبرج د پوهنتون خپرونه، ۱۹۵۶.

ورو ورو ځای وموند او جامعه د خارجیانو په مخ تر هر بل وخت نه په پراخه اندازه پرانېستل شوه، د نورو بدلونونو تر څنګه د ښځو دغه عنعني محکوم حال هم مخ په اوښتو شو.

ب – ښځې او اماني اصلاحات

د ښځو د حال د اصلاح په باب پاچا امان الله خان د دغې پېړی په دریمه لسېزه کې لومړنی عملي او رسمي ګام واخېست. یو څو رسمي ښوونځي یې ور ته جوړ کړل، حتی یو شمېر نجوني یې د لوړو زده کړو لپاره ترکیې ته واستولې. مخ لوڅي یې په کې رواج کړه او په خپله پاچا او ملکې د ښځو د حال د سمون سره په عمل کې مینه وښودله؛ خو ده د خپلو نورو اصلاحي کارونو په باب په دې برخه کې هم تر بېخکي کارونو څخه زیاتي ننداري جوړې کړې او پاروني وکړې چې د هغو په نتیجه کې نارینه پاڅېدل، دی یې له ملک نه وشاړه، اصلاحي پروګرامونه یې ور ته شنډ کړل او ښځې یې یو ځل بیا د پخوا په څېر په کورونو کې کلابندۍ او مخ پټې کړې. د افغان جهان تر ډېره مهاله پورې بیا پوره د نارینه وو شو.

ج – ښځې او ظاهر شاهي اصلاحات

د سر زوري امان الله خان تر تند او انقلابي چلند نه د افغان اجتماعي واقعیتونه په کراتو ټینګ او زورور ثابت شول او دغه واقعیت دېرش کاله وروسته د ښځو د مخ لوڅۍ او ځواک په دوهم پړاو کې مخلوع پاچا ظاهرخان او صدراعظم داؤد خان له خوا درک شو او رعایت یې وشو. په دې پړاو کې د ښځو مخ لوڅي چې د ښځو د معارف په نسبي تعمیم سره لار ورته ښه هواره شوې وه، بې له نارو او ننداړو نه (په کندهار کې د یوې ناوړې پېښې نه غیر چې لږ و ډېر ۶۰ تنه انسانان په کې تلف شول) په عمومي ډول په بري سره عملي شو. نارینه وو مخ لوڅي ښځې په اروپایي جامو کې په روغتونو، ښوونځیو او حتی په دفترونو کې د نرسانو، ډاکټرانو،

ښوونکو او دفتريانو په حيث ومنلي. دغه مخ لوڅي او ځواک ورو ورو د مشروطه شاهۍ په نسبي دموکراسۍ کې وده وکړه او بېخ يې ونيو او ريښې يې وځغلولې. د هغه په سيوري کې ښاريان څه چې اطرافيان هم په خپله خوښه حاضر شول په خپلو لرې اطرافي کليو او بانډو کې د خپلو لوڼو لپاره د ښوونځيو په جوړولو او په عمومي ډول معارف ته د اعانو او ځمکو ورکولو د کار په کولو کې په ټول هېواد کې ونډه واخلي. دغه نهضت په ټول ملک کې خپور شو او خلکو په عمل کې ثابته کړه چې که عصري معارف د ښځو لپاره هم په ښه سلوک يعني د دوی د عنعني او دود و دستور سره سم عملي شي، دوی يې ملاتړي دي. د ښځو انقلاب بېخ وموند او پراخ شو او د هغه په برکت يو شمېر ښځې وزيرانې او د پارلمان انتخابي غړې شوې او تعليم موندلو ښځو په دې ډول له نارينه وو سره يو ځای د وطن په ابادۍ کې په اساسي ډول د يو څو ناوړو پېښو باوجود برخه واخېسته او د ښځو په هسکېدو سره د ټولنې عنعني بڼه د تل لپاره واوښته.

د- د ښځو حال د غوايي له کودتا نه وروسته

د ثور له کودتا نه وروسته په تېره په اوسنيو سختو شرايطو کې د ښځو په دغه انقلابي ځواک کې داسې تور غټ ټکي څرګند شول چې افغان ولس يې يو ځل بيا د ننداره وال امان الله خان د دورې په شان سخت پارولي دي. د ښځو نهضت به چې اوس يې بېخ ښه ټينګ او پراخ دی ممکن په ځای پاتې وي، خو باندنۍ بڼه به يې په ډېر قوي احتمال واوړي.

د مشروطه پاچايۍ د دموکراسۍ په شرايطو کې چې سياسي ګوندونو د «جريانونو» په نامه وده وکړه، يو شمېر نجونې هم د هغوی غړې شوې، خو هغه کوم تنظيم چې اناهيتا راتب زاد د خلق دموکراتيک ګوند تر وزرو لاندې د ښځو دموکراتيک سازمان به نامه مينځ ته راوست؛ د تنظيم، ترکيب او غړيتوب په لحاظ تر نورو ډېر څرګند شو. هر څوک پوهېدل چې دوی روس پالي کمونيستانې دي؛ خو څنګه چې دوی محدودې کابلۍ يا کابلۍ شوې ښځې وې او څنګه چې هر څوک يا نږدې هر څوک په دې فکر و چې ممکنه نه ده په افغانستان کې کمونيستان، هغه هم پرچمي کمونيستان د حکومت واکمن وګرځي، د يو څو عصري نجونو په مخونو او کاليو باندې د تېزاب له اچولو نه غير نور چا له ښځو سره غرض و نه کړ؛ خو د

کمونیزم ضد روحیه یو خصوصاً د مشروطه پاچایی په وروستیو کالونو کې په ټول ملک کې یو ځل بیا ژوندۍ او ډینامیکه شوه او د بدنامي کودتا په راتلو سره د دواړو متخاصمو خواوو تر مینځ مخالفت تر آخري حده پورې شدید شو. رسمي ګوند تر کودتا، مخصوصاً د روسانو تر تېري وروسته یعني څه وخت چې د روس په زور یې خپلې چپې مفکورې ښکاره کړې، د هغو په تطبیق او د حکومت په استقرار کې یې د ښځو د سازمان له غړیو نه په پراخه توګه ډول ډول سیاسي او پروپاګندي کارونه واخېستل او هغوی ټولې یې نه یوازې د خپل حکومت؛ بلکې د روس د سیاست ښکاره ننداره ییزې آلې وګرځولې، لکه څنګه چې تنکي او خام ځوانان او ځوانانې یې په خپلې ایډیالوژۍ کې تنظیم کړلې. د ښځو سازمان نور نو د پخوا په شان یوازې اجتماعي او تربیتي سازمان نه و، بلکې په ښکاره ډول په یوه سیاسي سازمان بدل شو. په دې برخه کې حکومت دومره مخ ته لاړ چې د خپلو مسلمانو مخالفینو او لویدیځو هېوادونو په ضد په رسمي ترتیب شویو خیاباني مظاهرو کې یې دغه نجونې مخکښې وګرځولې تر څو په هغو سره احساسات وپاروي. یوازې دا نه وو، حکومت د خپلو ګوندي نجونو په وسیله د الحاد او نورې کمونیستي مفکورې په ښوونځیو، حزبي سازمانونو، د سواد د زده کړې په کورسونو او داسي نورو کې براالا خپرولې. په هغه محافلو کې چې په وزارت خانو او نورو ادارو او سازمانونو کې یې د هنري ډلو په نامه تنظیم کړي وو؛ نجونې یې د خپل ملاتړ د زیاتولو په منظور په هغو کې داخلې کړې. لږ تر لږه په ګوندي حلقو کې یې ځوانان او ځوانانې د یو ځای کېدو لپاره په آزاد ډول وهڅولې، لکه څنګه چې دغه کار اول په شوروي اتحاد کې د اکتوبر تر انقلاب وروسته په پراخه پیمانه شوی و او تر (۱۹۳۷م) پورې یې دوام وکړ. سربېره پر دې د کابل حکومت له دې نه عاجز شو چې افغانۍ ښځې د روسي سرتېرو له تجاوز نه محفوظې کړي. په کابل کې ډېرې میندې او پلرونه د خپلو نجونو او حتی نارینه د خپلو ښځو په باب اندېښمن شول او ډېرو یې هغوی تر سخت دسپلین لاندې ونیولې. په داسي حال کې چې د پرچمي نجونو او حتی مېړوښو ښځو او روسي مشاورینو د یو ځای کېدو په باب رنګ رنګ پارونکي آوازې په پرلپسې ډول تر غوږو رسېدلې او د جلال آباد یو شمېر ګوندي بلاربې پېغلې په روغتونونو کې جراحي شوې. په دې باب د لیکلو لپاره ډېر څه شته، خو

دلته دومره بس ښکاري. ګونديانو به د دغسي آوازو په رد کې استدلال کاوه چې افغانان هم په شوروي اتحاد کې له روسي نجونو سره تر دې ډېر ښه وختونه تېروي. دلته په واقع کې د دوو متضادو کلتوري ارزښتونو ټکر وو او بېچاره ښاري پرچميان سخت وغولېدل. روسي ښځې، مېړوښي دي که پېغلې، سستې دي او په دوی کې دا کومه بد اخلاقي نه ده، يا لږ تر لږه ټولنه نه پاروي. روسان د افغانانو د ډېر اوږده تاريخ په پرتله په خپل لنډ تاريخ کې همدغسي وو. د دوی عظيم اکثريت تر (۱۸۶۱م) پورې قانوني سرفان يا نيمه مريان وو او د سرفانو ښځې او لونې د اشرافو (بويارو) د پالنګ تيارې او بې بازخواسته ملګرې وې. په تېرو دوو جهاني جنګونو کې په ميليونونو روسي پېغلې بې ميرو پاتې شوې او په ميليونونو پېغلې يې بې مېړو پاتې شوې. روسان د ناموس په مفهوم نه پوهېږي، خو په افغانستان کې عمومي ذهنيت نه يوازې په اطراف کې، بلکې په ښارونوکې هم د نارينه وو او ښځو غير قانوني يو ځای کېدل، هغه هم له ملحدو او متجاوزو روسانو سره هېڅ نه مني او نارينه د ناموس په سر د قربانۍ تر آخري سرحده پاروي. د ناموس په باب د افغانانو دغه ذهنيت د دوی د ډېر اوږد تاريخ او د سترو دينونو اخلاقي ميراث دی چې په دغه هېواد کې تېر شوي دي. د ناموس په باب ښاري پرچمي يا په دقيق ډول اناهيتايي – کارملي ارزښتونه له افغاني ارزښتونو څخه سوا او بېګانه دي. په هغه څه چې افغانان سر ورکوي، دوی ته ارزان او حتی بې ارزښته دي. دا د روسانو لنډپاري او سرزوري ده چې د دغو پرچميانو خيال په ټولو افغانانو کوي او هڅه کوي چې خپل کلتوري ارزښتونه په افغانانو باندې ومني.

په ښځو باندې د قيمتۍ او جنګ ناوړه اغېزې

د ښځو ځواک د غوايي له کودتا څخه راهيسې نه يوازې د عامه خلکو په نظر کې سپک شوی، بلکې د جنګ او قيمتۍ په سبب په نورو اړخونو کې ډېر زيانمن شوی هم دی. د جنګ د اوږدېدو او د حکومتي عمالو په تېره د نظامي منصبدارانو په وژل کېدو سره په زرګونو ښځې کونډې شوې او اولادونه يې بې پلاره يعني بې سرپرسته او بې ګټندوی پاتې شوي دي. حکومت د وژل شويو منصبدارانو کورنيو ته د هغوی پوره معاش او کوپون

ورکوي او یتیمان یې په دولتي وړکتونو او پالنځیو کې تر کمونیستي روزنې لاندې هم نیولي دي او د جنګ یو شمېر کونډې یې په خصوصي او دولتي تصدي ګانو، کارخانو او دفترونو کې مقررې کړي هم دي. ځینو ته یې حتی دولتي اپارتمانونه هم ورکړي دي او ښځینه کارګرو او کارمنو ته یې د ولادت په دوره کې یو څه امتیازات هم ورکړي دي. که د ښځینه ښوونکو ډېروالی چې د نارینه ښوونکو د لږوالي په سبب مینځ ته راغلی، پرې علاوه شي، و به ویل شي چې اوس تر هر بل وخت نه زیات د ښار په ښځینه کارګرو او کارمنو کې څرګند ډېروالی لیدل کېږي؛ خو په مقابل کې باید په نظر کې ونیول شي چې کونډتون ډول ډول مصیبتونه له ځان سره مل لري چې په هغو کې د اخلاقي فساد او یتیمانو ډېروالی ښځې دردوونکي اجتماعي مرضونه دي. بله دا چې حکومت نه یوازې د غیر ګوندي کونډو او یتیمانو لپاره، بلکې د خپلو ګوندي او نظامي کونډو او یتیمانو لپاره هم، هغه هم د قیمتي په دغو سختو شرایطو کې د ژوند وسایل برابرولی نه شي او د هغو لپاره چې یې تر څه حده برابر کړي، کفایت نه کوي. په دغو جنجالونو باندې چې د بې وزلو بندیانو د ښځو او اعدامي بندیانو د کونډو او د هغو د کورنیو ستونزو په تېره د فاحشو جنجالونو علاوه شي، ویل کېدلی شي چې هغومره کړاوونه او مصیبتونه چې د غوایي له کودتا څخه وروسته د ښځو په برخه شوي دي، په هېڅ وخت کې د افغانستان ښځو ته متوجه نه وو. په کابل کې دا یو برالا او هر چاته څرګند پټ راز دی چې اوس د فاحشو او دلالانو شمېر زیات دی.

په یو روایت سره د (۱۳۶۲هـ.ش) کال په میزان کې د کابل د ښار د فاحشو شمېر ۷۰۰ او د بل روایت له مخې اوس ۶۷۰۰۰ تنو ته جګ شوی دی. وروستی شمېرنه به سمه نه وي، لکه چې دغسې شمېرنې په دې ملک کې په عمومي ډول سمې نه دي، خو د فاحشو د شمېر په زیاتوالي کې هېڅ شک نشته. د تعجب وړ خبره دا ده چې د پرچمي حکومت په دوره کې د کابل په لاهوري دروازې کې د بېلو بېلو روایتونو له مخې د فاحشو په څېر تنکي هلکان هم د ځان خرڅولو لپاره دلالان او تنظیم لري. دا سمه ده چې فاحشې به په زیات شمېر له نورو ښارونو مثلا د مزار له ترکمن آباد، د کندهار له توپخانې، د لشکرګاه له کارته لګان او د ګرشک له سیاه ټانک څخه چې د

فاحشو خاص ځایونه وو او هم د هرات له ښار نه د مجاهدینو د فشار په
سبب کابل ته راغلي وي او د هغو په شمېر کې به يې زياتوالی راوستی
وي، خو په دې کې شک نشته چې په خپله په دغه ښار کې د جنګ شرايطو
د کونډو، فاحشو، بې سرپرسته، بې ګټندويو او بې وزلو ښځو په شمېر کې
څرګند زياتوالی راوستی دي. اوس چې په ښار کې ژوند ګران شوی، د
دغسي ښځو په شمېر کې هم زياتوالی راغلی چې په خپله د ژوند کولو او
يا د خپلو بې وزلو اولادونو د تامينولو په غرض په داسي حال کې چې
نورې مزدوری ورته نه پيدا کېږي، د عرضه کولو يوازيني شته يعني خپل
ځانونه د خپلو خريدارانو غېږو ته د پيسو په بدل کې سپاري او په کورونو،
سرايونو، اپارتمانونو او ارايشګاوو او داسي نورو ځايونو کې په پټه فحاشي
کوي. ويل کېږي چې د خير خانې په پنجصد فاميلي نومې پروژه کې چې د
وژل شويو ګونديي منصبدارانو او کارمنو د فاميلو د هستوګنې لپاره نوې
جوړه شوې ده، د فاحشو نوی بازار په ښايسته لوړه سويه چالان دی. د
فاحشو سره د خاد له لارې د حکومت يوازنۍ مرسته دا ده چې د هغو يو
شمېر يې د پيسو په مقابل کې جاسوسانې کړي، لکه چې ډېر ټکسي والا يې
د جاسوسی لپاره ګومارلي دي.

دریم فصل

د هیواد د کشالي په باب بحثونه

مقدمه:

اوس ددې وخت را رسیدلی چې د هیواد په ډیرو غټو موضوعاتو باندې یو عمومي نظر واچول شي او بحث پرې وشي.

هیواد د غوایي تر کودتا پورې د خپل اقتصادي انکشاف په بهیر کې په بیړه او مخ په وړاندې روان وو. عمومي حال یې د قناعت وړ وو، که څه هم چې نیمګرتیاوې یې ډیرې وې او د نړۍ د ببرته پاتې هیوادونو په قطار کې راته او مخصوصاً په سیاسي ډګر کې نارضایتونه عام وو.

د کرنې پخوانی وضعه:- د کرنې په برخه کې د مځکو د اصلاحاتو پروګرام بې له دې چې اجتماعي کړکیچ پیدا کړي، بیخ نیوه او د مترقي مالیاتو پروګرام داسې سنجول شوی و چې لویو فعالو او متشبثو مځکوالو د زراعت په میکانیزې کولو باندې پیل کړی وو، ویل کیږي چې یوازې د هلمند په ناوه کې نیږدې دیارلس سوه زراعتي ټراکټرونه په کار اچول شوي وو. البته عاطل او نا نوښت ګر مځکوال هم په شمیر کې کم نه وو. دوی د عنعنې له مخې بس د مځکو حاصلاتو ته د عنعنوي راوبطو له مخې سترګې نیولې وې. له دوی نه ډیری دومره ډیر دمالیاتو ترفشار لاندې تللې وو چې مجبور وو خپلې مځکې د مالیاتو په بدل کې حکومت ته پریږدي. واړه مځکه وال او اجاره ګر، په تېره هغوی چې ښارونو، لویو کلیو او لویو لارو ته نیږدې پراته وو د اصلاح شویو تخمونو او کیمیاوي سرې په برکت چې تازه یې په پراخه پیمانه رواج موندلی وو مخ په غوړیدو او شتمن کیدو وو. د دغسې مځکو حاصلات، په تېره د هغو مځکو حاصلات چې لویو لارو ته نیږدې

پرتې وې، تر پخوا ځو ځله ډېر شوي او ورسره د مځکو بیه هم لوړه تللې وه. په داسي مځکو کي د ښارونو د اړتیاوو لېږي کولو په خاطر مخصوصاً ترکاري باب (ګلپي، پیاز، کچالو، رومي بانجان او داسي نور) مروج شوي وو چي په قیر شویو سړکونو باندې په ډېر لږ وخت کي آن لېرې لېرې ښارونو ته وړل کېدل. په همدې ډول د باغونو جوړولو، مخصوصاً د منو د باغونو جوړولو هڅه د مشهور ډاکټر عبدالوکیل په نوښت او هڅوني سره، په کابل زمین کي ښه قوي شوې وه، د کرني د وضعي په محسوس او ځرګند ښه والي سره کلي، ښارونو ته ډېر نېږدې شوي او ورپوري تړل شوي وو او ټول ملک د یوه تړلي اقتصاد واحد شکل ځان ته غوره کړی وو.

د صناعت پخوانی حال:

په صناعتي برخه کي هم حال لږ و ډېر همدعسي وو. خصوصي متشبثین د لګښتي مالونو د تولید د پاره د حکومت له کرډیټ نه، بهرمند وو او یو لړ نورو امتیازات هم ور په برخه شوي وو چي په هغوی کې په ځو لومړیو کالونو کي له مالیاتو ورکولو نه معافي یې ډېر مهم وو.

له دې امله د لګښتي اموالو د تولید کارخاني یې مخ په انکشاف او زیاتېدو وې. واړه خصوصي ورکشافونه ډېر شوي وو او په نویو قیر شویو لارو او سړکونو کي شخصي موټري ترانسپوټ دومره ډېر او فعال شوی وو چي د مالونو، انسانانو او فکرونو انتقال د ښه امنیت په رڼا کي شپه او ورځ په بېړه چالان وو او د وطن ډېرې لرې سیمي لکه بدخشان، نور نو لېرې او ګوښه نه وې.

داخلي او باندني ټوریستان ورته په ډېر شمېر تلل او له دې سره جوخت ټوریستي صناعت ښه وده کړې وه او شخصي هوټلونه او انتیک بې شمېره ډولسالونه دوکانونه نه یوازې په ښارونو کې، بلکې په لریو اطرافي سیمو کې، لکه بلیان هم د مرخړیو په شان ډېرشوي وو. په دغو ساحو کي په خلکو کي داسي ډینامیزم او تحرک لیدل کیده چي بل هېڅ وخت لیدل شوی نه وو. له دې حال سره عنعنوي سیمیزو او قامي ځانګړتیاوو او حساسیتونو خپل قوت له لاسه ورکړی او په ځای یې یا د هغو دپاسه ملي او افغاني روحیه خوربده، او ټینګېده. په افغانستان کي د انکشاف او ابادۍ یو نوی

دور شروع شوی وو، سره له دې چې دولتي پرمختیایي پروګرامونه چې په اوه کلن انکشافي پلان کې تنظیم شوي وو، چندان موفق نه وو او د انکشافي بودجې یوه برخه له یوه کال نه بل کال ته پاتې کېده، او د بې کفایته او نا نوښت ګرو حکومتي لوړو کادرونو د رشوت او اختلاص په وجه د دولتي پروژو د انکشاف اندازه لوړه نه تلله. سره له دې هم عمومي اقتصادي وضع هم بده نه وه. نرخونه د عایداتو په تناسب پوره د زغم وړ وو. د یوه ډالر بیعه تر ۳۷ افغانیو هم ښکته شوي وه او حکومت ۴۵۰ میلیونه ډالر او ۲۵ ټنه طلا ذخیره خوندي لرل. د سوداګرۍ د مجموعي فعالیت او حجم اندازه له دې نه ښه څرګندیدلی شي چې یوازې د کابل ګمرک ورځني عایدات د ۳۶ او ۴۰ میلیونو افغانیو ترمنځ ښکته پورته کیدل، په داسې حال کې چې دغه رقم تر کودتا نه په روستیو کالونو کې د شپږمیلیونو شاو خوا ته ټیټ شو.

د بدترۍ په لور انقلابي بدلون:

د غوایي کودتا په راتلو سره د ټول هیواد چارې په انقلابي ډول خرابې شوې چې اوسنی حال یې په لنډ ډول په مخنکیو پاڼو کې بیان شو. دلته به دا اضافه شي چې د هیواد له پنځلس میلیونو وګړو نه چې په (۱۳۵۸هـ.ش) کې شیمرل شوی وو تر پنځو میلیونو نه زیات یا له درې تنو نه یو تن یې مهاجر شوی دی. ممکن تر یو میلیون پورې په جنګونو کې تر اوسه وژل شوي وي. په غالب ګومان چې د غوی له کودتا نه تر اوسه پورې تر څلوېښت زرو نه زیات بندي افغانان اعدام شوي وي. هغه جزاګاني چې تورنو بندیانو ته د اعتراف د ترلاسه کولو په مقصد ورکړای شوي، تر اخیري سرحد یعني په فزیکي لحاظ د بندي ښځې په فرج کې د سرې هګۍ او د نارینه بندي په مقعد کې د فانتا د بوتل ننه ایستل هم پکې شامل وو. په کومو سیمو کې مخصوصاً په ښارونو باندې چې د حکومت لاس بر وو د هیڅ چا مال، سر، کور او حتا د خلکو ناموس هم مسؤن نه وو. د بیان او نور راز فردي ازادي چې د انساني حقوقو او په واقع کې د انساني ژوند بنسټ شمیرل کیږي که څه په دغه وطن کې د لنډې مشروطه شاهي دورې نه پرته، هیڅ وخت خوندي نه وو، په دغو تېرو کالونو کې په چنګیزي شدت او وحدت سره خورا منظم او ځار په زور زیاتي متکي ګوند او د خاد او اکسا او کام

له لوري پرلپسي ډول څېل کيده. په ډېره ښېره هڅه کيده چې د هر راز سياسي او اجتماعي چارو په باب تصميم نيول، د ګوند دواړه ډلګي په لاس کې انحصار وي هر راز فردي يا ډليز کلامي او عملي مخالفت د هر چا له خوا او هري ناحيي څخه چې به وو، نه زغمل کيده دا ټول کارونه په ظاهر کې د انقلاب او خواريکښو خلکو ته د خدمت په نامه؛ خو په واقع کې د شوروي ډوله يو ګونديز او مرکزي الاصل مطلق ټوټا ليترين سيستم د ټينګولو په مقصد کيده چې هغه په سر کې به د خلق ديمکراتيک ګوند د شوروي د ستر قوت په مرستي واکمن وي او د ټولني د پاره به په انقلابي ډول د تګ لوری ټاکي، خو دغه مقصد د پاره د حکومت ټول کوښښونه او د هغه ټول عمده سياستونه، بې له کوم استثنا څخه، د مځکو د اصلاحاتو د پروګرام په شمول د ناکامي په ښېلو ښېلو درجو سره محکوم شول . لکه څنګه چې په تېرو پاڼو کې لنډه شرحه وشوه په شوروي کې د ګرباچف او په کابل کې د نجيب الله په هسک کيدو سره حکومت له ناکامی ورځي په شا روان شو، په پاتي پاڼو کې د دغو ټکو په باب او د نارامیو په علتونو بحث کيږي.

سياسي بې ثباتي:

د دې ټولو نارامیو او بدمرغيو اصلي سرچينه د جامعي سياسي بې ثباتي ده، دغه بې ثباتي د څه کم نيمي پيړی ارامي نه وروسته په (۹۷۳ م) کې پيل شوه. په دغه کال کې په دولتي قدرت مين سردارمحمد داود لخوا د نظامي کودتا له غيري قانوني لنډې مګر لنډ پاري لارې نه د مشروطه پاچايي او قانوني حکومت په ړنګولو سره قدرت ته د رسيدو اصلي سرمشق کيښودل شو؛ او دغه ماډل تراوسه څو ځله په ښېلو ښېلو بڼو تکرار شوی دی. په پخوا وختو کې د قدرت مينان اس سواره قومي غټان او خانداني کسان وو؛ خو له هغه وخته چې نظامي دايمي پوځ ښه قوي او منظم او موټوريزي شوی نظامي صاحب منصبان د قدرت نيولو شوقيان او جاطلبان وګرځېدل.

په لنډ پاری سره د واک ګټلو مرض هر چېرې شته، خو په افغانانو خصوصاً پښتنو کې بې حده قوي دی. دلته د دولتي قدرت دلاري سمدلاسه او په زيات مقدار اجتماعي عزت او شتمني دواړه ترلاسه کېدلای شي، او څنګه چې د دولت ساحه ښه پراخه او برخلاف د کارمېندلو او ژوند کولو د پاره د خصوصي سکتور ساحه تنګه وه او څنګه چې په افغانانو کې قومي او د

ترېوري رقابتونه ډېر شديد وي، سياسي لوبې او حکومتي قدرت د دوی د پاره خاص انجذاب لري؛ نو ځکه د محمد داود خان ماډل په عصري صاحبمنصبانو او د سياسي ګوندونو په لويانو کې د قدرت نيولو هوسونه، حرصونه او نيمي پټي او نيمي برالا مبارزي او دسيسي او په هر حال غير قانوني کړني چالاني او سختي کړي، خو تر اوسه پورې د عنعنوي ټولني په دغسي سياسي ستري او ژورې خلا کې نه کوم يو کس، نه کوم ډلګی، نه کومه ډله او نه کوم ګوند د عمومو له خوا نه منل شوي، او نه پخپله د دومره قوت خاوند ګرځېدلی چې ځان په ټول ولس ومني. خاليګا هماعسي په ځای پاتي ده او د قدرت ادعا لرونکي لږ نه دي او څنګه چې په ټون يا ناکامه کېدل د ځان او پيروانو د مال او سره په قيمت تمامېږي د قدرت مبارزې اوس حيواني او د ملت او ټولو د پاره خطرناکه بڼه غوره کړي ده. داسي ښکارې چې لکه ټولو فيصله کړې وي چې په فزيکي ډول سره د ناکامو رقيبانو له منځه وړل هغسي جايز وي لکه څنګه چې په ځنګلي داړونکو ځناورو کې رواج لري.

په دغه لړ کې د ملت عصري انقلابيون په عمل کې تر عنعنوي جا او مقام طلبانو د خپل ټول عمر ډېرو نېږدې ملګرو په نابودولو کې تر ټولو دمخه تللي دي، له نېکه مرغه په دې وخت کې داسي نښې نښاني څرګندې شوي چې ښېي پخوانی پاچا محمد ظاهر خان به يوازينی شخص وي چې ممکن دغه سياسي خلا چې عصري انقلابيونو منځ ته راوستي ده، بېرته ډکه کړي. په دغه حال يا په کوم بل ورته حال کې به موږ له ډېرو درندو تاوانونو او ترخو تجربونه وروسته د سليم عقل او د نورو ولسونو لخوا د پېړيو پېړيو تجربه شوی ډېر عام اصل قبول کړی وي چې ملي قدرت ته د رسېدلو انساني او مدني لار يوازې قانوني او د ولس د خوښي او رضا لاره ده او دا نورې لارې سملاسي او ناڅاپي انقلابي ګري هسي تېر ايستونکي او خطرناکي دي او بايد د تل له پاره په غوڅه توګه مردودې وګڼلی شي.

بهرنی مداخلي او سياسي بې ثباتي:

د باندنيو لاس وهنو هم د افغانستان په سياسي بې ثباتي کې رول لوبولی او د دې مخه يې نيولې چې ملي حکومتونه د خپل ملک د خاصو شرايطو په رڼا کې وده وکړي.

دلته مطلب هغه مداخلي دي چې شوروي اتحاد له (۱۹۵۵م) نه را هيسي ښېلو ښېلو ښو کړی دي. (۱۹۵۵م) کال هغه کال وو چې کابل ته د بولګانين خوروچف د سفر په دوره کې د شوروي حکومت د لومړي ځل د پاره د سلو ميليونو ډالرو يوه غټه قرضه افغانستان ته ورکړه او د پاکستان په مقابل کې د افغانستان لويان د پښتونستان د کشالې په سر وهڅول شول. ورپسې په تېره د افغانستان او شوروي ترمنځ د کلتوري تړون په کېدو سره په افغانستان کې د کمونيزم د خپرېدو لمنه پراخه شوه او وروسته د شوروي لويانو، د محمد داودخان او پرچمي لويانو ترمنځ پوره روغ نيتي او يو راز اتحاد منځ ته راغی او شوروي د پرچمي لويانو له لارې نه يوازې د کمونيزم په خپرلو شروع وکړه؛ بلکې په ډېرو حساسو وختو کې يې مداخلې هم وکړې. دلته د نېږدې تېرو سياسي پېښو لنډ بيان لازمي ښکاري.

په کابل کې د کمونيزم د څپې په خورېدو سره د مقابلې څپې هم څرګندې شوې او وغوړېدلې. د دغو څپو لومړنی وړې حلقې د شرعياتو د پوهنځي استادانو په تېره د اظهر پوهنتون تعليم يافته ګانو لخوا جوړې شوې؛ خو دا ټول تراوسه بس تبليغي او تلقيني وو؛ لرې ليدونکي صبغت الله مجددي، د هغه وخت د حبيبی د لېسې د دنياتو استاد او اوس د افغانستان د ملي نجات د جبهې امير شايد تر نورو د مخه په منظم ډول، مګر په انفرادي توګه د کمونيزم په ضد په تبليغ او تلقين لاس پورې کړی وي لکه چې د ده د يوه تازه چاپ شوي بيوګرافيک اثر (سالارمجاهدين) نه پوره څرګندېږي. کمونيستانو د ده تبليغات د خپل تحريک د پاره خطر وباله او د هغه په ضد يې په دسيسو پيل وکړ، لکه چې کمونيستان تل همدغسې کوي.

په کال (۱۳۳۸هـ.ش - ۱۹۶۰ م) کې چې کوم لوړ رتبه شوروي هيئت کابل ته راغلی وو، د ده (مجددي صاحب) په ضد يې دغسې دسيسه سازه کړه چې ګواکې ده په خپل کور کې له ښار نه د پل ارتن نه د شوروي مېلمنو د تېرېدو په وخت کې د يوه بم د ښېودلو تجويز نيوه. د دغې تجويز شوې توطيې خبر چې ګواکې د ده د ورور رحمت الله مجددي له خوا پرچمي سلمان لايق ته ورکړشوی، د اميراکبر خيبر او ببرک کارمل له لارې شخص محمد داود خان ته ورسول شو. سردار محمد داودخان چې د مجددي له کورنۍ سره مخالف وو او هغه عصريت او د خپلو سياستونو مخالفه بلله په

دغه پلمه د ده د نیولو امر وکړ او دی د محمد داودخان د صدارت په پاتې ټوله دوره کې د دهمزنگ د زندان په سختو شرایطو کې بندي وساتل شو.

د دغې توطیې د ډېرو مهمو نتایجو په جمله کې یوه دا شوه چې دغه پرچمي لویان محمد داود خان او روسانو دواړو ته تر پخوا زیات اعتبار وړ وگرځېدل، او دوی د دیکتاتور محمد داودخان د صدارت په دورې کې د خپلې ډلې د جوړولو د پاره نیمه براعلا کوښښونه وکړل او قوي او منظم شول.

د مشروطه شاهي په لومړی سر کې چې صدراعظم ډاکټرمحمد یوسف غوښتل په افغانستان کې د شوروي او کمونیزم پیدا شوي نفوذ د مشروطه شاهۍ په دیموکراسی سره له منځه یوسي د خلق پرچم ډله د لومړي ځل د پاره میدان ته ووته او د حکومت په ضد یې ترټولو زیاتې هلې ځلې وکړې تر څو د عقرب د دریم پېښه وشوه او حکومت له منځه ولاړ.

ډاکټر محمد یوسف د یوه ډېر ذکي فعال دیموکرات صدراعظم په توگه د دې استعداد لاره چې د دیموکراسي په اصولو سره د یوه قوي ملي حکومت تهداب کېږدي او نوی راپورته شوي د مسکو په لار روان چپیان بې اثره کړي؛ خو برخلاف د ده او د صدراعظم میوندوال له لنډې دورې نه وروسته د نا نوښت گر او نا فعال اعتمادي د صدرات په اوږدې دورې کې چې جریانونو یا گوندونو ښه وده وکړه او شوروي او چین دواړو خپل ځانله ایډیالوژیکي او گوندي اثار په دري او پښتو کې په کابل کې د لومړي ځل د پاره په پرېمانه خپاره کړل او په نتیجه کې د نورو گوندونو تر څنگه د خلق دیموکراتیک گوند تهداب کېښودل شو.

محمد موسَی شفیق د خپل صدارت په دوره کې چې غوښتل یې افغانستان له ایران، پاکستان، عربي هیوادونو او غرب سره نېږدې کړي او دننې چپي گوندونو په اجتماعی اصلاحات او د ښي اړخ گوندونو په مرستې سره وځپي له سیاست نه په قانوني توگه گوښه کړل شوی، خو په دولتي واک مین پخواني صدراعظم محمد داود د چپیانو په ډېرې فعالې همکارۍ سره کودتا وکړه او په هغې سره یې د ملي او قانوني حکومت او دیموکراسي تهداب وران کړ او چپي گوندونه یې له حتمي هلاکت نه وژغورل. یوازې دانه وو،

محمد داود خان د مسکو په پله روان چپیانو یعني پرچمیانو ته په اردو او حکومت کې ډېر مقامونه ورکړل او پیاوړي یې کړل؛ خو څه وخت چې هغه ته هم ثابته شوه چې شوروي په افغانستان کې خپل خاص سیاسي مقصدونه تعقیبوي او پرچمیان یوازې د شوروي وفادار سړیان دي، فیصله وکړه چې د خپل سلاف موسی شفیق په شان د افغانستان اړیکې له مسلمانو ګاونډیو او عربي او غربي هیوادونو سره نږدې او ټینګ کړي او له شوروي څخه یې لېرې وساتي؛ خو په دې وخت کې د خلق دیموکراتیک ګوند دومره پیاوړی شوی وو چې د خلق، نه پرچم جناح یې د حفیظ الله امین په قومانده د محمد داود پنځه کلن جمهوري رژیم د نظامیانو له لارې له منځه یووړ. له هغه وروسته بې شمېره روسان د «مشاورینو» په نامه په داسي حال کې چې د افغانستان – شوروي سرحد په عمل کې له منځه تللی وو په هیواد کې ننوتل؛ له نوي «دوست» حکومت سره یې د شوروي ډوله توټالیټرین دولت په رغونې کې په پراخه پیمانه فعاله برخه د ځان کړه. ورسره د شورویانو مداخلې او د هغو له خوا د خپلو خاصو هدفونو تعقیبېدل دومره ډېر شول چې حتی حفیظ الله امین ته هم هغه د منلو وړ نه وو. امین په دې فکر عمل کاوه چې د دولت په رغونې او د هیواد په ابادی کې به واک د ده، او مرستې د شوروي وې؛ خو د شوروي بریژینیفي حکومت د پاره دا د زغملو نه وو او وروسته له دې چې د نورمحمد ترکي له لارې د امین په نابودولو کې ناکام شو، براعلایې په یوځې برید سره په ډېرې بې رحمی سره امین او د هغه حکومت له مینځه یوړ او په ځای یې خپل ازموېل شوی انټرنیشنلیست کمونیست، یعني مسکو ته پوره تابع کمونیست ببرک کارمل کېښوه او د هغه په نامه یې د خپلو مشاورینو له لارې د دولت په رغونې او د حکومت په کولو پیل وکړ چې نتیجه یې اوس هغه ده چې په دغو پاڼو کې بیان شوه. له دغه لنډ بیان نه جوتېږي چې دغه دولت چې د شوروي له خوا منځ ته راغلی په خپله د افغانانو د اجتماعي او سیاسي شرایطو په بنا او د ولس په خوښه او اجماع ندی منځته راغلي. د بېګانه زور ځرګند تحمیل دی چې افغانانو ته د منلو وړ ندی؛ اوس پخپله روسان او پرچمیان په خپلې تېروتنې پوه شوي او هڅه کوي چې د دولت ځینې اړخونه واړوي. د جوزا په ګوندي پلینوم کې یې فیصله وکړه چې د ائتلافي حکومت د جوړېدو په صورت کې دوی حاضر دي د افغانستان د

ديموکراتيک جمهوريت نوم د افغانستان جمهوريت کړي. په هر حال له دغسي حکومت سره ان له هماغه پيل نه د افغانانو مخالفت حتمي وو چي نتيجه يې پرلپسي ژوره بي ثباتي او بد امنيتي شوي ده. بله دا چي روسانو لومړی د خلقي جناح په ځپلو او د پرچمي جناح په هسکولو او دا دی اوس دنته په پرچمي جناح کې د کارمل د ډلګي په ګوښه کولو او د نجيب الله په هسکولو سره يو بل درز هم اچولی چي دغه حال هم په خپل وار تاثير په سياسي بي ثباتی کې وارد کړی دی.

متضادي اډيالوژيګاني او سياسي بې ثباتي:

د وطن اوسنی حاده نارامي د مختلفو متضادو فکرونو د ټکر نتيجه ده چي په تېرو دريو لسيزو کې يې خاص او شديد شکل غوره کړی دی. د همدغي مودې په بهير کې تعليم يافته منځنی طبقي ښه بېخ نيولی وو. د کابل پوهنتون او پولي تخنيک ځوانان او ځواناني په زيات شمېر په جامعي او دولت کې دننه شوي او دې سره جوخت د باندنيو هيوادونو نه تعليم يافته افغانان هم په ډېر شمېر ستانه شوي دي چي په هغو کې له سوشيليستي هيوادونو څخه را ستانه شوي افغانان په تېره په نظامي ډګر کې پوره د اهميت وړ دي او دغه شمېر په تېرو نهو کالونو کې په خاص ډول ډېرشوي دی. اوس ممکن د دوی مجموعي شمېر په هغو افغانان زياتی وکړي چي له عربي او لويديځو هيوادونو وطن ته ستانه شوي دي. د دغي نوې هسکي شوې تعليم يافته ډلې ستر اهميت په دې کې دی چي دوی د وطن د سياست عنعنوي بنه پوره اړولي ده. پخوا د سياست د ميدان مخکښان خانداني غړي، نظاميان، قومي لويان، مځکوال او کله کله رښانيون او د متوسط تعليم يافته قشر نه لږ کسان وو. له هغي ورځې څخه چي عصري ګوندونه په پټه يا برالا جوړ شوي، تعليم يافته پکې په خورا ډېر شمېر ننوتلي دي، عصري ګوندونه په واقع کې همدوی جوړ کړی او د دوی په لاس کې دي. البته دوی له اره نورو طبقو ته منسوب دي؛ خو دوی په خپله د تعليم، عايداتو، ذوق، فکر او سلوک او مسلک په لحاظ له هغو نه بېل او حتا له هغو سره مخالف واقع شوي دي. دغسي مثالونه په دغو ځوانانو کې بېخي ډېر ليدل شوي چي دوی به له اره لوی يا متوسط مځکوال وي؛ خو په عمل او واقعيت کې به له مځکوالي طبقي سره سخت مخالفت کوي، يا به دوي په اصل کې د پانګه ورو طبقي

ته منسوب وي، خو په عمل کې به له هغې سره مخالفت د هغوي سیاسي ژوند تشکیلوي او ځان به لږ تر لږه په څرګندونو کې د کارګرو او بزګرو او په مجموع کې د خواریکښو ګټندوی معرفي کوي. معکوسا د دغسي بزګرو حتی کارګرو او شمېر بېخي ډېر دي چې له دغه حکومت سره مخالفت او حتی وسلوال مخالفت کوي، سره له دې چې حکومت ځان د هغوي د ګټو مدافع او حتی د هغو حکومت بولي. دا فکر چې د یوې طبقې غړي به ارومرو د هماغې طبقې پلویان وي، دلته په عمل کې ناسم ثابت شوي او واقعیت دا ده چې فرد د خپل ژوند په بهیر کې د څه ډول ایډیالوژۍ خاوند ګرځي او حتی د یوې کورنۍ غړي د شخصیت، فکر، روابطو او روزني له مخې په بېلو او حتی متضادو ایډیالوژیو ګروهېږي او که دغسې افراد د سیاست په ډګر کې ننوزي، په مخالفو او متضادو ګوندونو کې غړي شوي دي. حتی داسي کېسې هم اوریدل شوي چې د کودتا نه وروسته ځوانو ګوندیانو په خپلو پلارونو او مشر ورونو هم چې د نوي نظام مخالف وو، جاسوسي کړې او هغوی بیا له منځه وړل شوي دي.

عنعنوي پیوستون چې پخوا د افغان کورنیو خاصه وه اوس په ډېرو کورنیو، مخصوصاً په عصري کورنیو کې له منځه تللي او عصري ایډیالوژیکي تشنجات پکې ننوتلي دي. په بل عبارت د جامعي اصلي واحد یعني کورنۍ ښوریدلي او جامعه ورسره نا رامه شوي ده. دغه نارامي په سیاسي ډګر کې مخصوصاً ډېره شدیده شوې او د هغو ستر علت د فکرونو نفوذ دی چې په تېرو دېرشو کالونو کې یې په افغاني ټولني کې کړی، او په دې ډول یې د جامعي له عنعنوي ارزښتونو سره چې اسلامي او افغاني دي، په ډېر توند او توپاني ډول ټکر کړی دی چې دلته د ټکر د سترو ټکو سپړول ضروري بریښي.

ماټریالیزم، د ټکر یو عمده ټکی

د ټکر یو مرکزي ټکی دا دی چې چپي فکرونه او په خاص ډول ماکسیزن لیننزم په ماټریالیزم یا مادي نظر او فلسفي بنا دی. دغه نظر دین د انسان لپاره مخدر او تریاک ګڼي، په داسي حال کې چې د اسلام اساسي بنسټ په یوازیني لوی څښتن یعني الله (ج) باندې اعتقاد لرل او د دیني نورو فرایضو اجرا کول دي چې هغه انسان متکامل او اخلاقي کوي. په دې ډول د کمونیزم

او اسلام تر مینځ ایډیالوژیکي تضاد اساسي او بېخکي دی. دا اوږد بحث غواړي؛ دلته یوازې دومره ویل بس ښکاري چې تر کودتا نه وروسته د خلقیانو په واکمنۍ کوښښ کېده، لکه څنګه چې یې یادونه وشوه، اسلام لږ تر لږه په رسمي ډګر کې پټون او بې تاثیره وي، خو دغه کوښښ پوره ناکام شو. له هغه وروسته د پرچمیانو په دوره کې معکوساً په نهایت ننداره ییز ډول د اسلام لپاره توجه وشوه، سره له دې هم څنګه چې اسلام اساساً دین او دولت دی، یعني د دیني مناسکو او الله (ج) باندې د اعتقاد لرلو تر څنګه د اسلامي ټولنې سیاسي اړخ یعني دولت هم باید د اسلامي اصولو له مخې تنظیم شوي وي او څنګه چې کمونیزم هم د دولت تنظیمول د خپلو اصولو په مطابق غواړي، د دوی تر مینځ ربښتیني پخلاینه اصلاً ممکنه نه ده او په افغانستان کې به دغه ټکرونه او نارامي ګانې تر هغو وي تر څو د افغانستان په ټولنه یعنې دین او دولت د پخوا په څېر د مسلمانانو په خوښه وي. په افغانستان کې به دغه ټکرونه له دې امله هم ډېر شدید وي چې کمونیزم له خارج نه د پرچمي زور پروني را وارده شوې بېګانه متاع ده او د افغاني ټولنې له هېڅ اړخ سره سر نه لګوي او د آزادۍ په حال کې به خپله خلک هغه ردوي، لکه چې د دغه حقیقت په پېژندلو سره په خپله کمونیستانو هم د خپل قدرت په حال کې، په داسي حال کې چې د شوروي غوندې یو ستر قدرت یې په ټوله معنی تر شا ولاړ دی، د اسلام په مقابل کې په شاتګ شروع کړې ده. په عین حال کې د افغانستان ربښتیني مسلمانان او د هغو په نماینده ګۍ د سترو ګوندونو مجاهد مشران د اسلام داسي وارثان دي چې د اسلام په لار کې جهاد هغه هم په داسي وخت کې اسلامي رنسانس په قدرت کې دی او افغانستان د اسلامي جهان د څوارلسو پېړیو یو فعال او مبتکر جز دی، خپله دیني او ځنډ نه منونکې غوڅه فریضه بولي.

انټرنیشنلیزم، د ټکر بل عمده ټکی

د ټکر بل عمده ټکی دا دی چې کمونیزم په انټرنیشنلیزم بنا دی. انټرنیشنلیزم د بین المللي نظر یا فلسفي معنی ورکوي؛ خو له دې ترکیبي کلیمې نه د کمونیستانو مراد دا دی چې دوی د دوی په الفاظو په «علمي کمونیزم» عقیده لري. دوی د خپلې عقیدې له مخې باید د خپل ملک شتمني او قدرت د سوشیلیزم او کارګرو په ګټه ولګوي، توپیر نه کوي چې سوشلیزم او

کارګر د دوی په ملک کې وي، یا د دوی له خپل ملک نه د باندې د نړۍ په بل ګوټ کې وي. د دوی په عقیده کارګران ځانله کوم خاص ملک نه لري او د نړۍ کارګران د خپل اجتماعي دریځ له مخې سره طبیعي متحدان دي او ګټې یې د خپل ملک د نورو طبقاتو له ګټو نه غیر او له هغو سره په تضاد کې دي. په بل عبارت کمونیستانو ته د «د ورونو ملکونو» کارګران په تېره د هغوی مخکښان یعنې کمونیستان د خپل ملک تر خپلو نورو خلکو غوره او بهتر دي. دا چې د افغانستان کمونیستانو په زرګونه، بلکې په میلیونونو خپل وطنوالان او له هغې جملې نه په زرګونو رسېدلي فني او عملي کادرونه د «بورژواګانو»، «مرتجعانو» او «نشنلستانو» او «ضد انقلابیونو» په نامه له خپل پلرني ملک نه هجرت ته اړ کړل او د عملي، اداري او فني کادرونو مقاومونه یې د « دوست شوروي ورونو» ماهرانو ته ورکړل، د کوم تصادف له مخې نه، بلکې د دوی په فکر د کارګري انټرنیشنلیزم یوه حتمي برخه ده. سربېره پر دې انټرنیشنلیزم د خلق دیموکراتیک ګوند لویانو لپاره په عمل کې دا شوې چې دوی د خپل ګوند له تاسیس نه د «ورور» شوروي حکومت او ګوند په دستور فعالیت وکړي او د خپل واکمن کېدو، مخصوصاً د پرچمیانو په هسکېدو سره د خپل ملک سرحدات د هغوی په مخ په عمل کې خلاص پرېږدي او «مشاورانو» ته یې د دولت په رغونې کې واک ورکړي او خپل دولت د شوروي ماډل یا سرمشق له مخې تنظیم کړي او ملي اقتصاد په شوروي اقتصاد پورې وتړي او په یوه جمله په وطن کې د واقعاً بې حسابه قراردادونو له مخې په شوروي او نورو سوشلستي هېوادونو پورې مربوط کړي او دا مجاز وبولي چې سرحدي ولایتونه له ګاونډیو شوروي جمهوریتونو سره یې د مرکز له لارې نېغ په نېغه هر اړخیز روابط ټینګ کړي چې دا ټول د کارګري انټرنیشنلیزم له مخې کېږي. دوی دا هم په انټرنیشنلیستي کمک کې حسابوي چې تر یو لکو نه زیات شوروي عسکر دننه په وطن کې په جنګي عملیاتو کې افغانان وژني او د لزوم په وخت کې نظامي الوتکې له دننه شوروي هڅو نه الوزي او په افغانستان کې عملیات کوي. په افغانستان کې ټول جنګي عملیات د شوروي مشاورینو په خوښه او فکر کېږي، دوی د عملیاتو نقشه، وخت او ځای په خپله ټاکي او حکومتي لوری بس ور سوقوي.

په هغه ملک کې چې حقايق دغسي وي، لکه څنګه چې په افغانستان کې بې له کوم شک نه همدغسي دي، د «افغانستان آزاده و مستقل و سربلند» او غير «منسلک» او «داراى حاکميت ملي» نارې چې پرچمي مشرانو سر کړي، د ناولو او ورانو خولو هسې خوشې تشې نارې سورې دي. په هغسې ملک لکه افغانستان کې چې کارګران د نفوسو يوه بېخي وړه او د عملي ژوندانه په ډګر کې واقعاً نا مؤثره برخه تشکيلوي، کارګري انټرنيشنليزم به څه مفهوم ولرلی شي؟ او که دغسي انټرنيشنليزم حقيقي کېدلی هم وشي، لکه څنګه چې پرچمي ګونديان پرې په کلکه معتقد دي؛ نو دوی ولې تر اوسه په سلګونو کرته ويلي وي چې افغانستان په «فيوډالي» او «ماقبل فيوډالي» يعنې د دوی په اصطلاح د «لومړني کميون» په مرحلې کې واقع دی؟ د افغانستان له اجتماعي، اقتصادي حالاتو او هم له هغه څرګند عکس العمل نه چې په ميليونو ژونديو، فعالو او حساسو افغانانو د غوايي له کودتا نه را په دې خوا په خپله خوښه او په عمدي ډول د کابل د حکومت د سوشلستي ډوله پروګرامونو په مقابل کې د عمل او ژوند په ميدان کې ښودلی، پوره څرګنده ده چې «فيوډاليزم» او «انټرنيشنليزم» مفهومونه د سرو لښکرو په شان له باندې نه را وارد شوي او نامربوط مفاهيم دي؛ خو د دغو ټکو په باب نور بحث دا ليکنه له اصلي موضوع نه لرې کوي. له دې امله بحث د ټکر يو بل ستر ټکي ته اړول کېږي.

يو ګوندي طرز، د ټکر بل ټکی

د ټکر بل عمده ټکی د حکومت د يوه ګوندي سيستم د شکل زېږنده دی. د غوايي تر کودتا وروسته نورمحمد تره کي څرګنده کړه چې مونږ انقلاب کړی او مونږ په خپله حکومت کوو. د ګوند لويانو په دې ډول په دغې غلطې ګڼښې عمل وکړ چې ګواکې خلکو دوی ته قيوميت او د هر څه واک وکړی دی. په دې ډول په يو ځل نور ګوندونه او حتی ولسي او وړ افراد او کادرونه چې په دولتي کارونو کې يې تجربې لرلې او د هغو لپاره له حکومت نه د باندې مناسب شلغونه نه وو، له حکومت کولو نه محروم کړل شول. په دې حساب په لوېديځ کې يو شمېر تعليم يافته لوړ رتبه ماموران او متخصصان له مرکز نه ولاياتو ته په ښکته رتبو تبديل شول او رسمي ګوند چې دومره لوی ګوند نه و، په دې پيل وکړ چې هم حکومتي لوړ سياسي

مقاومونه او هم د ملکي سرویس لوړ ماموریتونه چي معمولاً له بې طرفو او فني کادرونو څخه جوړ او دایمي وي، له خپلو غړیو نه ډک کړي. یوازې د چپي وړو تنظیمونو لکه د ساما مشر مجید کلکاني، او د «ستم ملي» مشر طاهر بدخشي او د دوی ځینو وړو ملګرو ته غیر سیاسي نامهم پوستونه ورکړل شول؛ خو دوی هم زر یا وځپل شول، یا یې په خپله فرار وکړ او یا پټ شول. له نورو ګوندونو سره په حکومت کولو کې نه یوازې ائتلاف رد شو، بلکې د هغو په ځپلو پیل وشو؛ سره له دې چي ګوندیانو د حکومت په کولو کې تجربه نه لرله او په دې پسې هم نه وو چي جامعه واړوي او یو نوی دولت په کې له سره پیل او روغ کړي او په دې ډول وړو کسانو او متخصصانو ته یې اړه لرله. پروني محرومان سم له لاسه د دولتي په خپل سر واک په خمار مست شول او د ګوند زورور اړخ یعني خلقي اړخ پرچمیان تر فشار لاندې ونیول، سره له دې چي د کودتا په سر کې حکومتي مقاومونه د دواړو تر مینځ برابر ویشل شوي وو او تر هغه د مخه دواړو سره اتحاد کړی و.

پرچمي لویان په بېرونیو افغاني پوستونو باندې وګومارل شول، یعني د عملي سیاست له میدان څخه و ایستل شول او ډېر نور غړي یې دننه په وطن کې بندیان او لاندې شول او د ګوند خلقي جناح حکومتي واک یوازې د ځان کړ. ډېره موده نه وه تېره شوې چي په خپله په خلقي جناح کې هم درز راغی او د ګوند مؤسس نورمحمد تره کی چي د «شرق نابغه» بلل کېده، له مینځه یوړل شو او د هغه په له مینځه وړلو سره د هغه غټه ډله هم وځپل شوه. له هغه وروسته یوازې د ګوند امیني جناح چي زیاتره یې له پښتنو نه جوړه وه، د نیشنلستانو کمونیستانو په حیث د شوروي مشاورانو او متخصصانو په مرسته د ټول ملک نظامي او ملکي چارې ځان ته انحصار کړې. دا ټول او ډېر نور په شلو میاشتو کې وشول چي بریژنیفي حکومت د سیاسي بې ثباتۍ په دغه جدي بحران کي فیصله وکړه چي په خپله ګوند د انټرنیشنلیستي جناح یعني د پرچم له لارې په افغانستان کې حاکمیت وکړي. په برالا نظامي یرغل سره یې د ګوند امیني حاکمه ډله د حکومت له مقام نه نسکوره کړه او پر ځای یې پرچمي ډله حاکمه کړه. پرچمیانو په ظاهر کې د ځپل شویو تره کي خېلو او وروسته د ستمیانو او د یو څو غیر مهمو غیر

ګوندي پخوانیو بیوروکراتانو په همکارۍ، خو په واقع کې د خاد له لارې د شوروي مشاورینو په دستور په حکومت کولو پیل وکړ او د سیاسي اصولو په نامه یې موقتي اساسي قانون ویوست؛ خو په عمل کې یې د هغه ټول هغه مواد چې د حکومت په برابر کې د افرادو په ګټه وو، تر پښو لاندې کړل. پرچمي حکومت د شوروي غوندې ستر قدرت ته په نېغې اتکا سره د مخالفو ګوندونو بقایاوې، په تېره وړې ناوستې ډلې، لا هم وځپلې او له دولت څخه یې د «نامطلوبو» عناصرو تصفیه چې خلقیانو پخوا شروع کړې وه، او په هغو کې د دموکراسي او ملي فکرونو غیر ګوندي اشخاص شامل وو، بڼه عمومي کړه او د کمال حد ته یې ورسوله؛ خو په شوروي کې د ګرباچف په هسکېدو سره د کابل پرچمي حکومت د (۱۳۶۴هـ.ش) کال په سر کې د پخلاینې په نامه ننداره یې جرګې جوړې کړې او په حکومت کې یې یو شمېر غیر ګوندي پخواني بیوروکراتان شامل کړل او حتی له مخالفو ګوندونو سره یې د نه منل کېدلو ائتلاف نارې هم سر کړې. بل کال د نجیب الله په واکمن کېدو سره د ملي پخلاینې او ائتلاف پروګرام د ګوند او حکومت رسمي سیاست وګرځېد. په حکومت او په تېره په انقلابي شورا کې پخوانیو ډېرو بیوروکراتانو ته مقامونه ورکړل شول. د دولت د بیا جوړونې تر نامه لاندې رسمي ګوند د جوزا د میاشتې په پلینوم کې حتی ومنله چې د ائتلاف په صورت کې به د افغانستان دیموکراتیک جمهوریت ته د «دیموکراتیک» کلیمه حذف شي او هم به څو ګوندي سېستم مینځ ته راشي.

په عین حال کې وعده ورکړل شوه چې ټاکل شوی کمیسیون به ژر د اساسي قانون طرحه د نظر غوښتلو لپاره وړاندې کړي. د دولت او حکومتي سیستم په باب دغه کار لا روان دی. له دغه لنډ سکېچ او د هېواد د سیاسي حال نه څرګنده ده چې یو ګوندي سیستم رسمي ګوند له مخالفو ګوندونو او په واقع کې له ټول ولس سره په متضاد قطب کې اچولی چې د هغه نتیجه جنګ او پرلپسې نارامي شوې او بله دا چې په خپله رسمي ګوند یې هم ټوټه ټوټه کړی او د هغه تر مینځ یې ژور تشنج دایمي کړی دی. دا ټول ثابتوي چې په افغانانو باندې د یوه ګوندي سیستم تحمیلول یو غیر طبیعي او حتی ناشونی کار دی.

ټوټالیټیریزم، د ټکر بل عمده ټکی

د ټکر بل لوی ټکی د دولت د ټوټالیټرین سیستم زېږنده دی. له ټوټالیټرین سیستم نه مراد هغه سیستم دی چې په هغه سره کوښښ کېږي حکومت کل اختیار او حاوی او عالمي وي، یعني د ژوندانه ټولې چارې اقتصادي، اجتماعي، سیاسي، کلتوري په خپله اجرا کړي او د هغه لپاره افراد استخدام کړي. دا له یو ګوندي طرزه څخه نه بېلېدونکی او په واقع کې د هغه متمم او مکمل دی. کمونیستان او فاشستان دواړه په یو ګوندي او ټوټالیټرین سیستم ټینګار کوي او د کمونیستانو په فکر کې د اقتصاد سوشلستي کول، یعني دولتي کول او په دقیق ډول د یوازې رسمي ګوند تر کنټرول او واک لاندې راوستل یو نه اوړېدونکی بنیادي اصل دی، څرګنده ده چې د دغه اصل عملي کېدل دولت له حد نه ډېر پیاوړي کول او د سیاسي قدرت متمرکز کول ایجابوي چې په هغه بیا په جامعه کې نارامي او تشنج حتمي او شدید کوي، مخصوصاً په هغه صورت لکه په افغانستان کې چې هغه په وچ زور او د عمومو په مخالفت سره عملي کېږي. په افغانستان کې د غوایي تر کودتا نه ړومبی هم دولت پیاوړی و او ډېرې دولتي تصدي ګانې یې لرلې؛ خو له کودتا څخه وروسته کوښښ وشو چې د یو راز دولتي کاپیټلیزم یا سوشلیزم اصول عملي شي، یا لږ تر لږه دولت په انقلابي ډول پیاوړی شي.
له دې امله د حکومت لویانو له کودتا نه وروسته برخلاف د دې چې د کودتا په دوهمه ورځ یې شخصي او خصوصي ملکیت په خپلو شعارونو کې مصئون بللی و، نارې سر کړې چې افغانستان په یو ځل د تاریخ دوه پړاوونه ووهل او ځمکه د هغه چا ده چې کار پرې کوي. حکومت یو څو خصوصي مطبعې چې په وطن کې چالاني وې، سم له لاسه دولتي وګرځولې، بانکونه او صناعتي موسسې خو لا د مخه یا پوره یا نیمه دولتي شوې وې. یوازې وارداتي او صادراتي شرکتونه یا خصوصي یا مختلط یعني خصوصي او حکومتي وو. په صناعت کې افغانستان د دولتي کاپټلیزم په حساب کې راته.
د حکومت لویانو د دغه فکر له مخې چې د مال او شتمنی خاوندان د دې پوټانسیل یا بالقوه استعداد لري چې یوه ورځ به د حکومت په ضد اقدامات وکړي، عمل وکړ؛ نو یوه وړه پلمه بس وه چې د یوه شخص شتمني د دولت په نامه مصادره شي، خو په واقع کې هغه د ګوندیانو د استفادې شي. په ښارونو او ولایتونو او په ټول ملک کې شتمن کسان په یوه او بله نامه د

«بسپنې» په ورکولو مجبور کړل شول. يوازې په کابل کې ممکن په سل ګونو پخوانيو شتمنو لوړ رتبه بيوروکراتانو، خانداني غړو او نورو خپلې مانۍ او د هغو لوکس محتويات پرېښودل او په خپله وتښتېدل. د ځان او مال مصئونيت له مينځه لاړ، ډېرو نورو خپلې شتمنۍ په ارزانه بيه خرڅې کړې او په خپله وتښتېدل. حکومت زر پڼد او پياوړی شو.

خو په زراعتي افغانستان کې ځمکه او د هغې مالکيت تر هر څه مهم شمېرل کېده. ممکنه نه وه چې حکومت هغه هم له لاسه دولتي کړي. د جامعې د پېړيو پېړنيو دود، د ځمکو څنګه والی او موقعيت او اسلام، د دې کار اغېزمن خنډونه نه وو؛ نو د ځمکو د ديموکراتيکو اصلاحاتو په نامه اقدام وشو.

د دغه پروګرام مرکزي ټکی له ځمکه والو نه په وچ زور د اضافي ځمکې اخېستل او بزګرو ته يې په وړيا ډول ورکول وو، بې له دې چې د ورکړل شويو ځمکو بيه تاديه شي. دغه فيصله اساساً د شوروي په ماډل وشوه. هلته لکه څنګه چې حکومت پنځوس کاله د مخه د لويو ځمکه والو يا کولاکانو په مقابل کې بې ځمکې يا لږ ځمکې بزګر پاڅولې او په وروستيو سره يې کولاکان ځپلي او له هغوی نه يې په لکونو وژلي وو. په افغانستان کې هم د حکومت لپاره د ځمکو د اصلاحاتو اساسي منظور دا شو چې په هغو سره بې ځمکې او لږ ځمکې بزګران خپل کړي او د ځمکه والو مقابل يې وګرځوي. په بل عبارت د ځمکې پروګرام په اصل کې سياسي و، نه اصلاحي؛ نو ځکه حکومت په دغه کار کې ناکام شو، سره له دې چې هرې بزګرې کورنۍ ته يې د شپږ جريبه ځمکه د «ځمکې د ويش سند» په نامه، نه ځمکې د مالکيت د شرعي قبالې له مخې، ورکړه. په دې حساب ځمکه د بزګر قطعي مالکيت نه شوه، څنګه چې دغسې بزګران بايد د بزګرو په شورا کې تنظيم وای، معلومه وه چې حکومت له دغې لارې او هغو ته د کريډټونو، ماشين الاتو، تخم او کيمياوي کود د ورکولو له لارې د شوروي اتحاد په څېر په مناسب وخت کې د ځمکو کوپراتيفي کول يعنې په ځمکو او بزګرو باندې د خپلې قبضې خپرول يعنې دولتي سوشيليزم غوښته.

په عین حال کې د دولتي فارمونو په زیاتولو باندې هم پیل وشو چې هغه د شوروي سوخوز ته ورته وو. د دغو سکیمونو په پراخېدو او بریالي کېدو سره بیا نو په افغانستان کې د عنعنوي ازاد بزګر او ځمکه وال رول ختم وو چې د اجتماعي، اقتصادي جوړښت خاصه وه او د باندنیو یرغلګرو په مقابل کې د مقاومت ټینګ سپر ګڼل کېدل.

په هر حال، د خلقي حکومت د ځمکو د اصلاحاتو پروګرام ناکام شو، پرچمي حکومت له خپل هسکېدو وروسته کوښښ وکړ د ځمکو د اصلاحاتو د نیمګړتیاوو چاره وکړي. اول یې یو لړ ورړې سموني وکړې، بیا یې د مالکیت نهایي حد له دېرشو جریبو ځمکې څخه سلو جریبو اعلی ځمکې ته ورساوه او څرګنده یې کړه چې مالکان د شرعي قانون له مخې وارثینو ته د ځمکې د انتقال حق لري. سربېره پر دې په دې تازه وختونو کې یې اعلان کړی چې د مهاجرینو د ستنېدو په صور کې به د هغوی ضبط شوي ملکیتونه بېرته ورکړل شي. دغسې ملکیتونه بېخي ډېر دي چې د غوایي تر کودتا نه وروسته د هغوی د مالکانو په هجرت کولو سره ضبط شوي دي. د حکومت یو بل نوی اقدام دا دی چې په وطن کې یې د ملکیتونو خرڅول چې پخوا یې تر دې ناممکن ګرځولي وو، اوس یو څه اسان کړي دي او په عین حال کې، لکه چې د مخه یې یادونه وشوه، د دوی په اصطلاح پرونیو بورژواګانو او ننیو وطن پالو ملي تاجرانو لپاره یې یوه اندازه اسانتیاوې هم برابرې کړي دي. په دې ډول د حکومت لومړنی ټوټالیټیرین شکل تر ډېره حده مختصر او بدل شوی. یقین دی چې دغه بدلون اساساً د جنګ د فشار له امله د شوروي په هدایت شوی دی. هلته د جامعې د دیموکراتیزې کولو په لړ کې دولتي تصدي ګانو ته د پخوا په خلاف د آزاد تصمیم نیول، یعنې له مرکز نه د آزادېدو ډېر واک ورکړل شوی دی. سره له دې دا به سادګي وي چې فکر وشي د کابل حکومت د افرادو په مقابل کې په اساسي ډول تغییر موندلی دی. خاد په خپل قوت او پراختیا سره په هر ځای کې شته او فعال دی؛ خو اوس تر نیولو نه زیات اوري او په اصطلاح ټول غوږ شوی دی. همدا اوس یې په لسګونو زره انسانان په زندانونو کې ساتلي او سختې او غیر انساني جزاوې ورکوي، سره له دې چې یونو فیصله کړې چې هېڅ حکومت نه د جنګ او نه د سولې په حال کې د دې حق لري چې افراد

شکنجه کړي. خاد حتی تورنو ته د دې مجال نه ورکوي چې قانوني دفاع وکړي. یوازې رسمي ګوند په ټولو رسمي او غیر رسمي ادارو او د هستوګنو په سیمو کې د لومړنیو سازمانونو په لرلو سره خپلې وسپنیزې پنجې خښې کړي؛ سره له دې چې ګوندیان یې اوس له اولني غرور څخه لوېدلي دي او تر پخوا نه لږ د خاد لپاره د جاسوسي وظیفه ترسره کوي. ډله ییز مفاهماتي وسایل د حکومت په انحصار کې او د هغه تر مستقیم کنترول لاندې دي او دغه وسایل د پخوا په شان همدغسې یو اړخیزه، پروپاګندې او د رسمي واک په خدمت کې دي. په دې مینځ کې د افرادو لپاره په خصوصي مجلسونو او لیدنو کتنو کې انتقادي غږ را پاتې دی. اوس هم د دغه جاري جنګ په باب چې د میلیونونو انسانانو لپاره د مرګ او ژوند سوال دی، د نظر د څرګندونې مجال نشته. اوس هم زمونږ د میلیونونو انسانانو دغه طبیعي حق یوه واړه ګوند او په ګوند کې یو څو پاسنیو غړیو او په دقیق ډول په مسکو کې د پولټبوریو یو څو غړو د ځان کړی دی. برالا انتقادي او ازاده غږېده اوس هم «تخریب» ګڼل کېږي او عاملین یې بې جزا نه پاتې کېږي. د پرچمي حکومت په اساسي اصولو کې د افرادو ذکر شوي حقوق ټول بې زوره بې اثره دي، نو ځکه بې مفهومه او مړه دي.

د مقاومت غورځنګ او سیاسي بې ثباتي

اوس چې بحث اصلي ټکي ته متوجه شي، وبه ویل شي چې د هېواد د سیاسي بې ثباتی عامل د مقاومت هغه غورځنګ دی چې لومړی د داخلي استبداد او بیا د باندني یرغل ګرو په مقابل کې ښودل شوی دی. د بحث موضوع مهمه ده او اوږد بیان غواړي. دلته یې یوازې یو لنډ سکېچ وړاندې کېږي.

د اسلامي عدالت د تحقق او له کمونیزم سره د مقابلې په غرض په پاچایي لنډې دیموکراسی کې یو څو اسلامي تنظیمونه مینځ ته راغلل چې هغه وخت د «اخوانیانو» یا ورونو په نامه یادېدل او لویان یې د اسلامي نړی د ستر مرکز مصر د اوخوان المسلمین د لومړنیو مفکرینو او موسسینو لکه حسن البنا او د پاکستان د علامه مولانا مودودي له افکارو نه متاثر وو. دغې ډلې په لومړي جمهوریت کې څه وخت چې کمونیستان د لومړي ځل لپاره په حکومت کې ننوتل او حکومت د مسکو په لور په چپه خوا کوږ شو، ډېری

فعالي شوې او په لغمان او بدخشان کې یې په (۱۹۵۷م) کې په ناکام پاڅون پیل وکړ. د ثور د کودتا په نتیجه کې چې حکومت د کمونیستانو لاس ته ورغی، دغو اسلامي ګوندونو هم یو لړ ستر عمومي قیامونه وهڅول، خو هغه ټول په بې رحمۍ سره وځپل شول. په همدې دورې کې دوی په ولس کې په پوره ډول خپلې ریښې وغځولې او ځینې لرې اطرافي سیمې یې تر خپلې سلطې لاندې راوستلې. د روسانو د نظامي یرغل او د هغوی له خوا د پرچمیانو په هسکولو سره څه وخت چې د ملي مقاومت غورځنګ یو نوی بعد پیدا کړ، د مقاومت تنظیمونه هم په شمېر کې زیات شول او هم یې جغرافیوي ساحه او هم ایډیالوژیکي ساحه ښه پراخه شوه. له رسمي ګوند او ستمي ډلو نه پرته نور ټول تنظیمونه ملي، اسلامي، قومي او داسي نور تر دغه نامه لاندې راغې؛ خو هر تنظیم ځانله او بېل دی او تر ټولو ستر او ډېر مؤثر یې چې د مقاومت د ملاتړ اصلي تیر جوړوي، هغه دي چې دا اوس د اووه ګوني اتحاد په نامه یادېږي او د مخه یې یادونه وشوه.

د مقاومت د غورځنګ په باب د جهان لومړنی بې تفاوتي

د مقاومت ګوندونه د شوروي د تېري په وخت کې چې خپل فوځ یې افغانستان ته د جهان له نورو قدرتونو سره د مقابلې په غرض استولی و، نا آماده وو. دوی نه وسله لرله، نه ښه تنظیم او نه د شوروي په مقابل کې د کوم ستر هېواد ملاتړ. په دغه وخت کې لا ډېر تنظیمونه میدان ته نه وو راغلي او د انجینیر ګلبدین حکمتیار په مشرۍ د افغانستان اسلامي حزب او د استاد برهاندالدین رباني په مشرۍ د افغانستان اسلامي جمعیت د میدان او جبهې د یادونې وړ یرغلیز او ګذاریز ګوندونه وو. د سیمې سیاسي ثبات هم په لړزه کې و. په پاکستان کې د پیپلز پارټۍ نه جوړ، د ذوالفقارعلي بوټو حکومت تازه د جنرال محمدضیاالحق له خوا نسکور شوی و او نوی حکومت لا په ځای نه و ټینګ شوی؛ په ایران کې د رضا شاه پهلوي پر ضد د آیت الله خمیني پلویانو دغه ملک په پرله پسې اله ګولو سره په یو ژور سیاسي بحران کې غوټه کړی و. لویدیځ هېوادونه د امریکا په شمول له ویتنام نه د وتلو په وروستۍ فضا کې چې د شوروي د نظامي قدرت په مقابل کې یې خپل نظامي پروګرامونه نه لرل، دې ته تیار نه وو چې د افغانستان په سر د شوروي یرغل په مقابل کې ټینګ دریځ غوره کړي؛ لکه

چې امریکې په (۱۹۶۱م) کې د کیوبا او تر هغه د مخه په (۱۹۵۰م) کې د کوریا په سر غوره کړی و. څنګه چې شوروي د افغانستان چم ګاونډی و او څنګه چې د هغو کریډیټونو له امله چې شوروي افغانستان ته ورکړي وو؛ د لویدیځ په حکومتي، نظامي او ديپلوماتيکي حلقو کې دغه فکر ښه بېخ نیولی و چې افغانستان د شوروي په نفوذي ساحه کې پروت يو هېواد دی او اوس چې سرې لښکرې هلته استول شوي، د افغانانو مقاومت به بس په يو څو مياشتو کې بېخي له مينځه يوړل شي او غوځ برى به په چټکۍ سره ترلاسه شي او له افغانستان نه به ژر د شوروي لاس لاندې ختيځې اروپا غوندې يو هېواد جوړوي او لکه چې پښتانه وايي: «نن دی که سبا دی توکل له ښېوې تللی دی.»

جمي کارټر د امريکې د وخت جمهور رئیس شايد تر هر بل واکمن نه زيات دغه فکر په هغې اعتراضيې کې څرګند کړی وي چې ده په افغانستان باندې د شوروي له یرغل وروسته په هغه هېواد وکړه. ده وروسته له دې چې دغه یرغل يې په کلکو الفاظو وغانده، څرګنده کړه چې «که د پاکستان امنيت په خطر کې شي، امريکا به مداخله وکړي او د لزوم په صورت کې به نظامي مداخله وکړي.» د اعتراضيې ضمني معنی دا وه چې امريکا له شوروي سره د افغانستان په سر مقابله نه کوي، خو د پاکستان په سر يې کوي او افغانان پوه شه او شورويان.

د لویديځ په دغې بې تفاوتۍ کې سره لږ تر لږه په افغانستان کې دغه فکر يو ځل بيا پيدا شو چې امريکا لکه څنګه چې د محمد داود خان د صدرات په لومړيو کلونو کې حتی د پيسو په مقابل کې هم افغانستان ته وسله ور نه کړه او په ډاګ يې پرېښود. دغه ملک يې مجبور کړ له شوروي څخه وسله په بيه واخلي. د دغسې فکر لپاره دلايل هم کم نه وو. ويل کېده چې لويديځه نړۍ او په خاص ډول امريکا له افغان او افغانستان سره اصلاً د دفاع وړ علايق نه لري. لويديځ ملکونه په افغانستان کې پانګې نه لري چې اوس به هغه په خطر کې وي. په همدې ډول په دغه ملک کې نه عيسوي اوسيدونکي او نه د دوی د مليتونو اقليتونه ژوند کوي چې دوی د هغوی په غم کې وي. افغانستان د لږ نفوس او کم سويه ژوند په لرلو سره د دغو ملکونو لپاره د اهميت وړ تجارتي مارکيټ هم نه دی. دا هم ويل کېده چې په دغه ملک کې

غرب ته ورته آزادي او دموکراسي هم هېڅکله نه وه چې اوس يې دفاع وشي، او په هر حال غرب د امريکې په شمول اوس نو تجارتي ملکونه دي او هغه پخوانی ايډيال نه لري چې د آزادي او سلف ډيټرمينيشن د حق په سر له نورو ملکونو سره نظامي مقابله وکړي. په دې ټولو سربېره دا هم ويل کېده چې دغه ملک افغانستان د هستوي او ستراتيژيکي سلو په دوره کې اوس خپل عنعنوي اهميت له لاسه ورکړي او وګړي يې نه شي کولی له کمونيزم سره چې شاته يې د شوروي غوندې يو ستر نظامي قدرت ولاړ دی، اصلاً مقابله وکړي. د دغو دلايلو له مخې ويل کېده چې لويديځې نړۍ افغانستان بايللی او د شوروي تر نفوذ لاندې ملک يې ګڼلی دی. په ساده عبارت افغانستان د دغه فکر له مخې د لويديځ لپاره په کمک نه ارزي او نه ورسره په موثر ډول کمک کولی شي.

د شوروي محاسبه د خپل يرغل په باب

بريژنيفي شوروي هم د سيمې د انکشافاتو په پام کې نيولو سره ځانله بيل حساب سنجولی و. حساب دا و چې افغانان له خلقي حکومت سره سخت مخالف شوي دي، (البته په دې کې هېڅ شک نه و) او که د شوروي حکومت په خپلې نظامي قوې سره دوی د دغه په خپل سري حکومت له استبداد نه وژغوري، دوی به احسانمن شي او دوی به د هغه د لاس لاندې پرچمي حکومت د ببرک کارمل په مشرۍ ومني. ويل کېږي چې کارمل هم خپلو بادارانو ته ډاډ ورکړی و چې نه يوازې ګونديان، بلکې د افغانستان روښان فکران او سياسي شخصيتونه په ده غونډېږي او دی به د هغوی په همکارۍ سره د يو ايتلافي حکومت سره په ټول هېواد کې امنيت په يو څو مياشتو کې ټينګ کړي او بيا به سرې لښکرې له مرکزونو او د افغانانو له نظر نه چېرې لرې، پرتې او ځای پر ځای شي.

همدغه سبب و چې د خلقي حکومت له نسکورولو نه وروسته مياشتو کې د حوت تر دريم پاڅون پورې روسي فوځ په داخل کې عمليات و نه کړل او هيله من و چې افغانان به د دوی په ضد پورته نه شي. دا هم سنجول شوي وو چې څنګه چې افغانان غريبان او په شمېر کې لږ دي، دوی ته به د شوروي له خوا وړيا خوراکي مواد او پوښاک ورکړل شي او په دغسې پرېمانه خيراتونو او هم شوروي ته په سفر استولو به دوی تر تاثير لاندې

لاړ شي او دغه وړیا مرستې به غیر له هغو کرېدتونو څخه وي چې شوروي به تر پخوا په کراتو ډېر ډېر مقدرا نظامي، تخنیکي او اقتصادي مرستو په بڼه ورکوي.

د شوروي او پرچمي مشرانو د حساب بل غبت، مګر بیا هم ناسم تېکی دا و، چې څنګه چې د افغانستان پخوانی حکمرانه ډله له مینځه تللي او د بیا واکمن کیدلو امکان یې شته او د سیاسي خلا په دغه حال کې اخوانی ډلې یو څو او هغه هم په خپلو کې سره وراني، او له ملک نه بیرون مهاجری او په باندنیو متکي دي، د ببرک کارمل په مشرۍ سره د خلق له دیموکراتیک ګوند نه غیر بله داسي ډله، ګوند او اشخاص نشته چې دغه سیاسي خلا ډکه کړي او ځان حاکم وګرځوي او افغانان بله چاره نه لري، مګر دا چې دغه حکومت ته چې «ستر شمالي ګاونډی» یې تر شاه ټینګ ولاړ دی، زر یا وروسته غاړه کیږدي. پرچمي لویان داډه وو چې بریژنیف د دوکتورین له مخې یو ځل چې شوروي قواوې کوم سوشلستي هیواد ته واستولی شي، له هغه ملک نه بیا نه وځي. په دې ډول دوی په دغه فکر مست وو چې د افغانستان د خلق دیموکراتیک ګوند به د «لوی شوروي ورور» تر سیوري لاندې د تل لپاره د ملک حاکم ګوند وي. د همدغه فکر له مخې وروسته ځینو ناري سر کړې چې داسي قدرت په نړۍ کې نشته چې شوروي له افغانستان نه په زور وباسي؛ نو ځکه دوی افغان ولس «مرحوم ولس» وباله او د فاتحې ورکولو لپاره یې یو وخت بل وخت کابل ته روان وو.

د ملي مقاومت منطق او اشکال

خو په خپله د خوارو په شمېر کې لږو، ببرته پاتو او د لویو هېوادونو له خوا چارپېر شویو مګر په آزادۍ مینو افغانانو د خپل هېواد او روسي یرغل په باب بل راز منطق لاره. د دوی له نیمچه تعلیم یافته، نیمچه عصري او له ولس نه بېلو شویو ښاري برخو له یوې وړې برخې نه پرته ستر اکثریت، له دې امله چې په خپل د پېړیو پېړیو سنتي آزاد ژوند، په خپلو قومي، ملي او دیني ارزښتونو؛ په خپلو ځانګړو سیمو او په خپل وطن او آزادۍ او خپلواکۍ ان د قربانۍ تر ورکولو پورې میین وو، و نه غوښتل چې هغه له

روسانو او پرچمیانو سره د عصریت او ترقی په نامه سودا کړي، نو ځکه دوی د حوت په درېیمه په عمومي او بې ساري پاڅون سره د روسانو یرغل او پرچمي حکومت په ډېره ټینګه اراده رد کړ او شکاکو نړېوالو ته یې وښودله چې که غر لوړ دی په سر یې لار شته.

د کابل خلکو په دغه بې ساري پاڅون سره چې په هغه سره په واقع کې د ټولو افغانانو اراده تمثیل شوې وه، باید بریژنیفي روسیه د افغانستان او پرچمي حکومت د پرېښودلو په فکر شوی وای، لکه چې انګرېزانو څه باندې سل کاله د مخه په کابل کې د دوی په متجاوزو لښکرو باندې د افغانانود لوی پاڅون له امله همدغسې وکړل؛ خو روسانو او پرچمي حکومت برخلاف تر هغه وروسته پدې پیل وکړ چې هر راز مخالفت – وسله وال یا بې وسلې، ډله ییز یا فردي، فکري یا عملي، بالفعل یا بلقوه حتی د رسمي ګوند دننه یا د باندې – په خپلو ټولو امکاناتو سره چې په هغو کې له هستوي بمونو پرته د لایزرو وړانګو او کېمیاوي موادو په شمول د عصري موټریزې نظامي قواوو ټول انواع شامل دي، په ممکن شدت او سرعت وځپي. ډېر ژر د تعلیمي کال په شروع سره په پسرلي کې چې د ښار د ښوونځیو نجونو، هلکانو او د پوهنتون ښځینه او نارینه محصلانو دواړو په پرلپسې ډول په مظاهرو لاس پورې کړ، افغانانو په عمل کې ثابته کړه چې د دوی علم او معارف ته منسوب انسانان هم له روسې او پرچمي حکومت سره په مخالفت کې تر عامو خلکو او نورو څخه کم نه دي. له هغه وروسته د عمومي پاڅونونو په ظاهري ناکامۍ سره د روسې پوځ او پرچمي حکومت د چنګیزي بې رحمۍ په مقابل کې مقاومت له عمومي پاڅون نه په چریکي شکل ته واړول شو. د جنګ په شدید کېدو او پرلپسې کېدو سره په میلیونو انسانان له ښارونو او کلیو نه مهاجر شول او د دوی ځوانانو د اسلامي او مجاهدو ګوندونو لیکې ښې پیاوړې کړې.

نور نو د مقاومت نبغ بار د چریکي مجاهدینو تنظیمونو او ګوندونو په اوږو شو. د آزادۍ جنګ د چریکي په عصري وسیله تربیه شویو مجاهدو میړونو د یرغل او تېښتې کار شو. جنګ اوږد شو او مجاهدین سره له دې چې له یوه ستر او بې رحمه قدرت سره جنګېدل، خواشیني نه شول، مورال یې تل

لوړ و او په خپل بري ټینګ معتقد وو. د مقاومت ګوندونه ډېر شول، که څه هم زیاتره یې په خپلو منځو کې سره بې اتفاقه وو.

شیعه مجاهد ګوندونو په ایران کې خپل مراکز پرانېستل او چریکانو یې له هزاره جات څخه د حکومت عاملین وشړل؛ خو د مقاومت سترو ګوندونو پېښور د خپلو مرکزونو په حیث غوره کړ او له دغه ځای نه یې د وطن د جهاد کولو او خپلواکۍ ګټلو مشرتابه ته په حېرانونکې میړاني او زړورتیا سره دوام ورکړ.

د مقاومت د غورځنګ په باب د جهان توجه

اوس نو د آزادۍ د جنګ په پیاوړي کېدو، سرتاسري او ملي کېدو او په ولس کې د بېخ په نېولو او ټېنګېدو سره نړېوال له خپلي لومړنی بې تفاوتۍ نه د مرستي کولو او د شوروي د یرغل د درولو په فکر کې شول، لکه چې د چین نماینده د ملګرو ملتونو په یوې عمومي اسامبلۍ کې څرګنده کړه چې افغانان په خپل مقاومت سره نه یوازې د ځان لپاره، بلکې د سیمې د خلکو لپاره هم خدمت کوي. د پاکستان مشر جنرال ضیاالحق په وار وار خپلو وطنوالو ته په خطاب کې وویل چې د افغانستان مسلمان خلک نه یوازې د خپل ملک لپاره، بلکې د پاکستان لپاره هم جنګ کوي.

په لویدیځ کې دغه فکر پیدا شو چې کېدلی شي له مجاهدو افغانانو سره د مرستي له لارې شوروي د دوی د ملک په جبو کې داسې ګېر کړل شي چې بیا د دغې سیمې په کوم بل ناپېیلي هېواد باندې و نه دانګي او په دې ډول منځنی ختیځ او سهیلي آسیا د دوی له دایمي خطر نه په امن کې پاتې شي او کمونیزم به د افغانانو په وسیله قبضه او مهار شي. تصادفي نه وه چې په افغانستان باندې د شوروي یوځ له برید نه په وروستی فضا کې د لویدیځ په لویو ملکونو لکه امریکې، برتانیې او جرمني کې د ملي انتخاباتو په نتیجه کې په زیات اکثریت سره محافظه کار ګوندونه په ترتیب سره د رونالډ ریګن، مارګریټ تاچر او هیلمیټ کول په مشرتابه سره واکمن شول او حکومتونه یې د شوروي په مقابل کې تر خپلو دیموکراتو او سوشیلیست دیموکراتو حکومتونو نه یې په نړېواله سویه ټینګ دریځ غوره کړ. په دې جمله کې ریګن داسې قومي نظامي پروګرامونه واېستل چې په امریکې کې

تر ایزنهار نه وروسته بل جمهور رییس نه وو ایستلي. په دغو پروګرامونو کې د ستراتیژیکي دفاع ابتکار تر نامه لاندې چې د سترو د جنګ په نامه یادېږي او په اروپا کې د داسي اتومي توغندیو په ځای کول هم شامل وو چې په شوروي کې یې خپل اهداف له پنځو نه تر اتو دقیقو پورې وېشتلی شول. د شوروي لپاره چې د امریکې په شان نه قوي اقتصاد او نه لوړه غني ټکنالوژي لرله، د اغېزناکې مقابلې او سیالۍ توان نه و.

زمونږ د سیمې لپاره چې د افغان د آزادۍ په جنګ باندې یې نېغ په نېغه اغېزه لرله د امریکې له خوا پاکستان ته د هغو ډېرو اقتصادي او نظامي کریډیټونو او مرستو منل وو چې په هغو سره په هغه ملک کې سیاسي ثبات راغی او پاکستان وکولی شول د افغاني مهاجرینو او مجاهدینو ملاتړ د اسلامي او د وروری او ښه ګاونډیتوب په وجه وکړي او په عین حال کې خپل ځان چې اصلاً د اسلام په اساس جوړ شوی و او اوس د هندویزم له خطر نه علاوه د کمونیزم له خطر سره هم مخامخ شوی و، بچ کړي. د ریګن حکومت په عین حال کې د کانګریس یعنې د خپل ملت په سپارښتنه له مجاهدینو سره په نظامي مرستې کولو هم پیل وکړ. دغو مرستو له هغو سره مرستو سره یوځای چې ځینو اسلامي هېوادونو په تېره سعودي عربستان، مصر، چین او حتی یو شمېر انفرادي مسلمانانو کولې، ټول مجاهدین په دې قادر وګرځول چې په پېچلو نظامي وسلو سمبال شي. د دغو وسلو په ډله کې له ځمکې نه ځمکې ته د مزایل په نامه راکټونه او په خاص ډول (۱۹۸۶م) نه را په دې خوا د سټینګر او بلوپایپ په نامه له ځمکې نه هوا ته راکټونه هم شامل دي چې دا دی مجاهدینو اوس د هغه په برکت د وطن د آزادۍ په جنګ کې د خپلو اوسپنیزو ارادو او پیاوړي ایمان له برکته په افغانستان کې د شوروي او د کابل د حکومت هوایي قوه تر ډېره حده بې اغېزې کړې ده او له دې سره جوخت یې لکه په چریکي جنګونو کې اوس په جبهه یې منظمو جنګونوکې هم په مقابل لوري لاسبري تر لاسه کړي، لکه چې دغه حقیقت په دې تازه وختو کې د ارغنداب په یوه میاشتني جنګ او د ځاځیو په جنګ او تر هغو د مخه د لومړي ځل لپاره په (۱۳۶۴هـ.ش) کې د پکتیا د ژورې په جنګ کې ثابت شوی دی. دا چې د لومړي ځل لپاره د (۱۳۶۴هـ.ش) په بهیر کې، او له (۱۳۶۵هـ.ش) نه را په دې خوا د کابل

او شوروي حکومتونو د ملي او سراسري روغې جوړې او ايتلافي حکومت او د اساسي قانون تدوين نارې سورې پورته کړي او د حکومت په ډېر زشت چنګيزي چلند کې يو څه نرموالی راغلی، د دغو حکومتونو د لويانو انسان دوستي او سوله دوستي نه ښيي، بلکې د محترمو او قهرمانو پياوړو مجاهدينو د پخې ارادې، ټينګ ايمان، ټينګ استقامت او حيرانوونکو بريالیتوبونو په مقابل کې د دغو مستبدانو د ناچارۍ عکس العمل دی چې بې له هغو نه يې ټول سياستونه شنډ شوي دي، بله مناسبه لاره نه وه ورته پاتې.

ډيپلوماټيکي کوښښونه

د ليکنې په دې برخه کې د خبرو اترو او ډيپلوماسۍ له لارې د افغانستان د کشالې د حل په باب په لنډ ډول يو څه ويل لازمي ښکاري. اته کاله وشول چې جنګ روان دی او موضوع حل شوې نه ده او که څه هم د آزادۍ مجاهدينو د يو ستر جهاني قدرت په مقابل کې په دغه پسرلي کې هم حيرانوونکي بريالیتوبونه تر لاسه کړي دي، يعنې دغه قدرت يې دلته په ګونډو کړی او ګوډاګی حکومت يې ورته ناکام کړی دی؛ حکومت ښارونه او ښارونو پورې تړلې برخې، ستراتيژيکي نظامي مقاومونه د پوځ له لارې تر کنټرول لاندې لري او تل هڅه کوي ورې ورې امنيتي پوستې يو ځای بل ځای جوړې کړي؛ خو هغه مجاهدين له مينځه وړي. له بلې خوا مجاهدين چې د هېواد په سلو کې د اتيا برخو په شاوخوا کې په شريکي ډول تر لاس لاندې دي، دغه يادې شوې سيمې نيولی نه شي او که په نيولو يې قادر وي، ساتلی يې نه شي. د حکومت حال هم د مجاهدينو په سيمو کې لږ و ډېر همدغسې دی. يو راز سرحدات د دوی تر مينځ شخصي شوي دي. په دې حال حکومت په زور، هغه هم د شوروي په زور حکومت کوي او مجاهدين د ولس د نمايندګانو او حکومت په څېر حکومت کوي؛ نو په افغانستان کې د خبرې مينځ، د کشالې اصلي غوټه او د غوټو غوټه، اول د شوروي نظامي شته والی او ورپسې په انتقالي دورې کې د يو ايتلافي يا يوه موقتي حکومت مينځ ته راتلل دي. که د شوروي پوځ له افغانستان نه ووځي او يا وونه‌وتل شي، موضوع په خپله حل ده يا لږ تر لږه د اساسي حل لپاره يې لاره هواره ده.

د ملګرو ملتونو په نظامي شته والي او منځګړیتوب سره لومړۍ د موقتي انتقالي حکومت او وروسته د آزادو او سرتاسري انتخاباتو له لارې یو ټینګ ملي حکومت مینځ ته راشي؛ خو شوروي خپلې قواوې تر اوسه نه دي ایستلي او ایستل یې په داسې شرایطو پورې تړلي چې هغه د مجاهدینو لپاره د منلو وړ نه دي.

شوروي او دغه حکومت له هماغه اول نه ویلي چې که له باندې نه «وسله والي مداخلې» بندې شي او د دغو « نه مداخلو» په باب بین المللي تضمینونه ورکړی شي، د شوروي حکومت به د کابل له حکومت سره له موافقې نه وروسته خپل پوځ له افغانستانه وباسي. په ډېر ساده عبارت د دې معنی په افغانستان کې د شوروي د لاسپوڅي حکومت تضمینول او دایمي کول دي او دا له دې امله چې په څرګند ډول د ملي حاکمیت منافي دی، نه د ولس او نه مجاهدینو لپاره د منلو وړ دی او نا باید وي. د ملګرو ملتونو تر څارنې لاندې د کابل او پاکستان د حکومت غیر مستقیمې خبرې اترې چې د (۱۹۸۲م) کال له اپریل نه تر اوسه پورې په اوږدو وقفو کې شوې، په همدې علت ناکامې شوې. د ناکامۍ غټ ټکی له افغانستانه د شوروي پوځ د وتلو زماني جدول دی. شوروي په اول سر کې یې په څلورو کلونو ټینګار کاوه، اوس یې اتلس میاشتې ټاکلې او پاکستان وایي چې شوروي پوځ د اوو میاشتو په موده کې ووځي. په ظاهر کې د مخالفت دغه ټکی هم د حل وړ ښکاري؛ خو اوس د شوروي حکومت دغې موافقې ته د رسېدلو نه د مخه غواړي په افغانستان کې په انتقالي دورې کې یعنې د شوروي قواوو د وتلو په دوره کې پخوا له دې چې د انتخاباتو له لارې یو ملي حکومت مینځته راغلی وي، دغسې یو ایتلافي حکومت جوړ شوی وی چې هغه له شوروي سره په دوستۍ معتقد وي.

د کابل د حکومت وروستۍ ټولې هلې ځلې چې د سراسري روغې جوړې، د ایتلافي حکومت د جوړېدو په منظور او د څو ګوندیز حکومتي سیستم په لور کېږي، د همدغه ټکي لپاره او هم د دې لپاره تجویز شوی چې په خپله لږ تر لږه د یوه ګوند په حیث پاتې شي. له دغه حکومت سره ایتلاف کول اول اووه ګوني اتحاد او وروسته پخواني پاچا په غوڅه توګه رد کړی دی. په دې حال کې په افغانانو کې دننه په وطن کې دي که د باندې، بل داسې

قوت دغسي بل تنظيم چې د مملکت په سياست تاثير ولري، نشته چې له دغه حکومت سره ايتلاف وکړي. ممکن حکومت په خپله ساحه کې د خپلې خوښې ډلګي او اشخاص د ايتلاف په منظور را دمخه کړي؛ خو هغه به له پروپاګند نه پرته بل څه نه وي. په دې باب نور ټينګار د جنګ معنی لري او شواهد ښيي چې ګورباچوف په افغانستان کې د اوږدې مودې پاېدونکی جنګ نه غواړي؛ خو د مارګريت ټاچر په قول په دې نه پوهېږي چې دغه کشاله څنګه هواره کړي. حقيقت دا دی چې مجاهدو ګوندونو د جنګ کولو قابليت او استعداد هسې چې په دغو پاڼو کې بيان شوی، ثابت کړی او د دې حوصله، توان او اراده لري چې د آزادۍ جنګ ته د برې تر سرحده پورې دوام ورکړي.

د شوروي حکومت په دې ښه پوهېږي، خو سره له دې هم غټه غلطي يې په دې کې ده چې تر اوسه نه دی حاضر شوی دغه حقيقت ومني چې مجاهد ګوندونه يعني اووه ګونی اتحاد د افغانستان په اوسني سياسي ډګر کې تر هر بل لوري نه ډېر اغېزمن دی او هېڅ راز پرېکړه يې د هغو له منلو څخه عملي کېدلی نه شي او که عملي هم شي په دغومره قيمت به تمام نه شي، هېڅ لوري ته به ارزښت و نه لري. معلومه ده چې ګورباچوف شوروي د امريکې غوندې چې له ويتنام نه بې له کوم قيد او شرط نه په يو ځل ووتله، حوصله او لرليد نه لري. داسې ښکاري چې شوروي په آينده کې له نادوست افغانستان نه په وېره کې وي.

له افغانستان نه د شوروي وېره

دغه عنوان به په موضوع کې نا وارد لوستونکي شايد متعجب کړي؛ خو په دې کې شک نشته چې شوروي ته به نا دوست افغانستان يعني په ولس متکي ملي افغان حکومت حتماً د خلق ديموکراتيک ګوند له مشرانو سره حساب کوي، له شوروي نه به د جنګ غرامات غواړي، هغه کريډيټونه به ضبطوي چې شوروي تر اوسه افغانستان ته ورکړي او هغه تړونونه به ټول لغوه کوي چې تر اوسه له شوروي سره شوي دي او سربېره پر دې خپلې پولې به له شوروي سره تر هغو تړي چې شوروي ژمنه وکړي چې بيا به په افغانستان کې مداخله نه کوي.

سربېره پر دې د دې احتمال هم قوي ښکاري چي افغانستان به د يو اسلامي حکومت په حيث د مرکزي آسيا له مسلمانانو سره د خپلي ورورۍ او اسلامي عنعني مرستي کوي. دا يو ځرګند حقيقت دی، که څه هم مداخلي او شوروي کمونيستان يې نه مني چي برژينيفي روسيې په خپل سر په افغانستان باندې پوځي يرغل وکړ، يو افغان حکومت يې که څه هم د دوی خپل کمونيست و، له مينځه يووړ او په دغو اتو کلونو کي يې دننه د افغانستان باندو، کليو، درو او دښتو او غرو کي له ځايي خلکو يعني افغانانو سره جنګ وکړ او تر اوسه هم جنګ کوي، نه لکه ځنګه چي دوی ادعا کوي د «نړۍ خور امپرياليزم» او «د سيمي د ارتجاع» او «نا اعلان شوی جنګ» په مقابل کي له افغانستان څخه دفاع کوي. په ډېر لنډ ډول د شوروي اتحاد لنډ پارو حکمرانانو په دغو تېرو لسو کلونو کي په افغانستان کي په خپلو چنګيزي او فرعوني کړو سره افغانان خپل عمومي دښمن ګرځولي دي.

د شوروي د يرغل منطق

د کابل او شوروي حکومتونو په کراتو ادعا کړې چي شوروي پوځ افغانستان ته د افغانستان د حکومت په غوښتنه او د (۱۹۷۸م) کال د دواړو حکومتونو د دوستۍ تړون له مخي او د ملګرو ملتونو د منشور له ۵۱مې مادې له مخي شوی. دا ټولي هسي د زور خبري او باطلي دي. د شوروي حکومت دغه تړون د کابل له دغسي حکومت سره کړی چي قانوني نه و او له کودتا سره مينځته راغلی و او ولس له هماغه پيل نه ورسره په جنګ شو او رد يې کړ. څه وخت چي شوروي په افغانستان تېری وکړ، په دغه ملک کي تر اول نه زيات د ملي واک په سر داخلي جګړه روانه وه او د کابل کودتا يې د دعوا يوه برخه وه. حتی همدا کودتايي حکومت هم له شوروي څخه نه دي غوښتي چي د تش په نامه باندې خطر په مقابل کي له هغه سره نظامي مرسته وکړي. که دغسي مطالبه يې کړې وای، ځنګه چي دا د جنګ موضوع ده، هغه بايد دوه خپلواکو هېوادونو تر مينځ حتماً د کومي رسمي، يعني حکومتي ليکني سره شوې وای او شوروي بايد دغه سند خپور کړی وای او يا يې اوس خپور کړي. واقعيت دا دی چي شوروي په خپل سر او خپل خاص هدف ته د رسېدو په مقصد چي وروسته به پري بحث وشي، په افغانستان باندې نظامي يرغل کړی دی او په خپله دغه تېري سره يې د

افغانستان خپلواکي او د افغانانو ملي حاکميت نقض کړی دی، که دغه تېرى د ملګرو ملتونو له ۵۱مې مادې سره برابر وای، لکه څنګه چې د کابل او شوروي حکومتونه ادعا کوي، نو بيا ولې په خپله د ملګرو ملتونو عمومي اسامبله هر کال په غوڅ اکثريت سره سپارښتنه کوي چې بايد باندينی قواوې له افغانستان څخه ووځي؟ د شوروي عمالو په خپلو وېناوو کې تر اوسه پورې افغانستان ته د پوځ استولو د په ځای ښوولو لپاره درې ډوله دلايل راوړي دي. يو دا چې د دوی جنوبي پولې مصئونې شوي وي، بل دا چې په افغانستان د امريکې «د نړۍ خور امپرياليزم» له خوا تهديد شوی و او بل دا چې د انقلابي او دوست افغانستان سره «انقلاب ضد» او «ارتجاعي داړه مارو» په ټکولو کې د شوروي د وروری انټرنيشنليستي مرسته لازمي شوې وه. د شوروي دغه دلايل څنګه چې د زور دلايل دي، هېڅ سليم عقل ته د منلو وړ نه دي. څوک به په دې باور وکړي چې خلقي يعنې کمونيستي حکومت به د شوروي جنوبي سرحدات تر تهديد لاندې ونېولی شي؟ بله دا چې د کوم ملک سرحدات چې يوازې د خپل حکومت ته يې نامصئون ښکاري، هغه حکومت ته حق ورکوي چې په ګاونډي هېواد باندې په نظامي يرغل لاس پورې کړي. که هر حکومت دغسې ادعاګانې وکړي او په خپلو دغسې ادعا ګانو عمل وکړي، بين المللي حال به څه شکل ونيسي؟ آيا په هغه وخت کې او يا له هغه وروسته په افغانستان کې د شوروي له پوځ نه غير د کوم بل ملک پوځ را ننوتلی و او دغه ملک يې تهديد کړی و؟ آيا له افغاني مجاهدينو نه غير چې د نوي کودتايي کمونيسي حکومت په مقابل کې د سياسي خلا په پيدا کېدو ورسره پاڅېدلي وو، په ټول ملک کې کوم بل مقابل قوت موجود و؟ د هغې ورځې شورويانو او د کابل د حکومت د مشرانو په خوله دغه «يو څو داړه ماران» او په پونډو او ډالرو پلورل شوي اجيران ولې بيا هم د دوی په خوله د نن ورځې «مرور ورونه» شوي دي؟ آيا شوروي د دې قانوني حق لري چې د خپل «دوست» کودتايي حکومت د ټينګولو لپاره د هغه له مخالفينو سره د هغوی په خپل ملک کې مقابله وکړي او په دې ډول د هغه ملک په کورنی جګړه کې عملاً نظامي برخه واخلي؟ آيا شوروي له (۱۹۷۹م) څخه تر اوسه پورې په دغه ملک کې له افغاني مجاهدينو نه غير له کوم ايراني، پاکستاني، جرمني يا امريکايي عسکر سره مقابله کړې؟ که د دوی ټول دلايل دلته يوازې د يوې شېبې لپاره

په حقه وبولو، دوی ولي خلقي حکومت د حفيظ الله امين په سروالي نسکور کړ او په ځای يې پرچمي حکومت د تورمخي او مريي صفته ببرک کارمل په مشرۍ کښېنوه؟ له داخلي پرچمي کمونيستانو، شوروي کمونيستانو او په جهان کې د شوروي په پله روانو کمونيستانو څخه پرته نور ټول پوهېږي چې د دوی دلايل يوازې د زور او پوچ دلايل دي. سره له دې دوی تر اوسه هم د افغانستان په مقابل کې د «امپرياليزم»، «ارتجاع» او د «نااعلان شوي جنګ»(6) ناري سوري اووم آسمان ته جګې کړي دي. معلومه ده چې شوروي په دغو نارو سورو سره غواړي خپل تېرى او هدف پټ کړي او دننه د خپلو وطنوالو او بېرون نړيوالو اذهان ګډوډ کړي او پرچمي حکومت د وظيفي له مخې دغه ناري په ډېر تاو سره ګردان کړي.

د شوروي د يرغل اصلي هدف

په افغانستان باندې د شوروي د تېري د اصلي هدف په باب ډېر روايتونه کېږي. زياتره اورېدل کېږي چې هدف د افغانستان له لارې د لوی پيټر د وصيت له مخې د هند سمندر يعني تودو او خلاصو اوبو ته ځان رسول دي. دا يو پخوانی فکر دی. دا ممکن د شوروي د ډېرو لېرې جهاني اهدافو له جملې څخه وي؛ خو د حاضر وخت لپاره مورد نه لري. د هند سمندر ته رسېدل د شوروی لپاره هغومره جهاني اهميت نه لري، کله مديترانې ته د هغه رسېدل چې يې لري. د هند له سمندر څخه هغه خوا داسې سيمې نه شته چې شوروي يوازې له دغې لارې ورته ورسيږي او خپل نفوذ په کې خپور کړي. د دغه فکر له مخې افغانستان د شوروي په اصلي هدف کې نه راځي، په داسې حال کې چې په نظامي لحاظ د شوروي لپاره ډېر مهم دی او په بالقوه ډول نهايت شتمن. له هغه وروسته چې په دغه ملک کې سياسي ګډوډي او خلا پيدا شوې، شوروي ته د دې موقع برابره شوې چې هغه په خپل موجوديت سره ډکه کړي او ورسره د ايران چې هلته هم ان د مخلوع شاه

6- شوروي اوس له دغې پوچې ادعا نه په خپله تېر شوی دی. شوروي هغه وخت له دغې ادعا نه تېر شو چې ګورباچف په تېر دسمبر کې په واشنګټن کې په خپلې مطبوعاتي مرکې کې د افغانستان جنګ د «داخلي خونړي جنګ» په نامه ياد کړ. دا وينا بيا هم سمه نه ده، ځکه چې دا په اصل کې د افغانانو د آزادی يعني له روسي يرغلګرو سره د افغانانو جنګ دی، نه داخلي جنګ.

په وخت کې ګډوډي او بې ثباتي مینځ ته راغلي، له دریو خواوو څخه چارپېره کړي او د منځني ختیځ د تېلو په سیمه کې خپل نفوذ خپور کړي او له دې ناحیې څخه تېلو ته محتاج صناعتي ملکونه تر خپل تاثیر لاندې راولي. په دې ډول په نسبتاً لنډه موده کې به د شوروي لپاره د دې امکان برابر شي چې د افغانستان په زراعتي او صناعتي پوټنشیل شتمنیو سره په خپل ملک کې مړ ژواندی کمونیزم ژوندی او فعال کړي. د دغه حکم د پر ځای ښوولو لپاره د یو څو اساسي حقایقو ذکر لازمي ښکاري.

د افغانستان د حاجی ګک وسپنه د کمیت او کیفیت له مخې په ټولې نړۍ کې په دوهمه یا دریمه درجه کې راځي. د کابل د عینکو د مسو کان بېخي پراخه ساحه نیولې او د تازه نا تائید شویو خبرونو له مخې په دغه پراخ کان کې په مسو سربېره طلا او اوسپنه هم پیدا شوي دي او په هر حال څوک پوهېږي چې مس په دنیا کې کم شوي او صناعت کې د استعمال ډېر موارد لري.

افغانستان هم د تېلو په لحاظ پر ځان بسیا پوټنشیل او هم ډېرې قیمتي ډبرې لري چې له هغو نه یې د بدخشان لاجورد جهاني نوم ګټلی. ګاز یې صادرېږي او د ځینو په قول دغه ملک د یورانیم ډبرې هم لري چې یوه سیمه یې د نیمروز په ولایت کې خان نشین نومېږي. افغانستان د اوبو د برېښنا د تولید په ظرفیت کې شاید په دنیا کې بېساری ملک اوسي، ممکن د ځمکې لاندې دغسې ډېرې نورې معدني شتمنۍ هم ولري چې یوازې روسانو ته به ښکاره وي چې کلونه کلونه یې ټول ملک سروې کړی. دا ملک په زراعتي پوټنشیل کې هم بېخي غني دی. د هېواد په غرب او شمال کې په خاص ډول په میلیونونو جریبه هوار مکین میدانونه په بندونو خړوبېدلی او د کرکېلې لپاره برابرېدلی شي. په دغه ملک کې د ښې او متنوع آب و هوا په موجودیت سره له ټراپیکي زون څخه د غیر نور هر قسم محصولات کرل کېږي، په داسې حال کې چې شوروي د خپل نړدې درې سوه میلیونو وګړو لپاره کافي غله دانه نه لري او هر کال خپل الماس او طلا په زیات مقدار خرڅوي، تر څو خارجي اسعار په لاس راوړي او په هغو سره له پانګه والو هېوادونو څخه د خوړولو غله دانه وارده کړي، چې دا شوروي اویا کلن سوشلستي سیستم سوشلستي زراعت لپاره ناکامي او شرم ګڼل کېږي. په داسې حال کې چې افغانستان په لوړه سویه د صناعتي

کېدو او زراعتي پوره پوټانشيلونه لري او ټول نفوس يې هم پنځلس ميليونه دی؛ ويل کېږي چې دغه ملک د امريکې د ژوند په سويې لرلې سره د شپېتو ميليونو وګړو لپاره ښه مساعد دی. دا چې روسانو خلقي حکومت له مينځه يووړ او په ځای يې پرچميان ودرول، د دې لپاره نه و چې خلقيان يې بد اېسېدل او پرچميان يې سکني ورونه وو، بلکې د دې لپاره وو چې د وروستيو له لارې د افغانستان پورته يادې شوې شتمنۍ په کوم شکل سره خپلې کړي او خپل مړ ژواندی کمونيزم پرې وغوړوي.

خلقيان نشنليست کمونيستان دي او غوښتل يې په کمونيستي اصولو سره افغانستان آباد کړي، په داسې حال کې چې پرچميان انټرنيشنلست کمونيستان دي او غوښتل يې (او اوس هم غواړي) د افغانستان په قيمت سره د کمونيزم لپاره خدمت وکړي؛ نو ځکه لومړني مايل وو، شوروي د خپل ملک واکداران ووينې، په داسې حال کې چې د وروستيو په وخت کې د حکومت واک د روسي مشاورينو په لاس کې پرېوت.

شوروي په افغانستان کې د ضعيف او غير ملي حکومت په هڅه کې

خبره که لنډه شي، که څه هم لا د مخه اوږده شوې، د ايتلافي حکومت د تجويز په ناکامېدو سره ښباني څرګندې شوي چې د شوروي حکومت په خپلو ډيپلوماټيکي پراخو فعاليتونو سره هڅه کوي په افغانستان کې دغسې ملي حکومت مينځ ته را نه شي چې له شوروي څخه غرامات وغواړي او داسې نور، دغه ټکی يو څخه سپړل غواړي.

د ګورباچف شوروي حکومت امريکې ته له اروپا څخه د اتومي راکټونو د لرې کولو په باب نه فکر کېدونکي امتيازات ورکړي او په دې باب ممکن د دغه کال تر پايه د دغو او داسې نورو مهمو هستوي محدودې خلع سلاح په باب موافقې لاسليک شي او ګورباچف له ريګن سره وګوري. د دغو امتيازاتو په پرتله ګورباچف تر اوسه د افغانستان د کشالې د رفع په باب کوم اساسي کار نه دی کړی، که څه هم دوه کاله يې د واکمنۍ کېږي. د ځينو لومړنيو او تر اوسه ناکافي شواهدو له مخې حدس وهل کېږي چې ګورباچوف به ريګن ډاډه کړي چې دی حاضر دی له افغانستان څخه خپل پوځ وباسي؛ خو چې امريکا افغاني مجاهدينو ته پرمختللې موثرې وسلې په

تېره شتېنګر ور نه کړي او په پاکستان فشار واچوي چې نور وسله وال مجاهدين افغانستان ته پرېنږدي. وروسته له دې چې د بربند او بې رحمه زور له لارې افغانستان لاندې نه شو، ګورباچف د همدغې يا هغې بلې ورته ډيپلوماتيکې لار نه په دې هڅه کې ښکاري چې په افغانستان کې د ملي قوې حکومت د مينځته راتللو مخه ونيسي او په هر حال په هر راز آينده حکومت کې د خلق ديموکراتيک ګوند لږ تر لږه برخه ولري. په دې ډول يعنې د مجاهدو ملي ګوندونو په کمزوري کېدو سره به د ګورباچف په فکر د کابل د حکومت لپاره ممکنه شي چې له نورو اعتدالي ډلو او اشخاصو سره په انتقالي دورې کې يو ضعيف ايتلافي حکومت منځ ته راولي چې د حاضر وخت لپاره به د شوروي له لرې نه پرې نفوذ ولري او په هر حال له افغانستان نه به د شوروي لاس په غوڅه توګه قطع شوی نه وي.

ګومان کېږي چې د نورو دلايلو تر څنګ د ايران د اسلامي جمهوريت خارجي سياست امريکا او شوروي دواړه دغسې لوري نيولو ته هڅولي وي، لکه چې د فارس د خليج د جنګ د ختم په باب دغه دوه ستر قدرتونه له کلونو کلونو وروسته دغسې يو ګډ تفاهم ته رسيدلي هم دي. دوی دواړه به په يو شان، يا لږ و ډېر تفاوت سره دې ته متمايل نه وي چې د افغانستان آينده حکومت يوه ورځ د دواړو لپاره سرخوږی پيدا کړي، نو ځکه دواړه خواوې به کوښښ وکړي چې په افغانستان کې د بېلو فرقو نه جوړ يوازې کوم اعتدالي غوندې حکومت مينځ ته راشي. دا به د ګورباچف محاسبه وي. په دې حال کې به لويديځ علاقمند هېوادونه په تېره امريکا او پاکستان څه وکړي؟ طبعاً اوس د دغې پوښتنې ځواب په مشخص ډول نه شي ورکول کېدلی؛ خو د افغانانو د موجودې قهرماني مجاهدې په رڼا کې چې د نړۍ په دغې مهمې سيمې کې يې د شوروي د کمونيزم په مقابل کې ښودلی، يو څه ويل کېدلی شي.

افغانستان، د اسلامي نړۍ يو نه بېلېدونکی جز

افغانستان په خپلو حاضرو مجاهدو او مجادلو سره يو ځل بيا ثابته کړه چې دوی د مسلماني جنوبي آسيا او منځني ختيځ د نړۍ يوه نه بېلېدونکې برخه ده. د دغو سيمو مسلمانانو او حکومتونو هم د دغو مجادلو قدر کړی او کمکونه يې ورسره کړي دي. د يو شمير ملکونو په تېره د مصر، عربستان

او کویټ مسلمانانو په خپله رضا بس د اسلامي جذبې په تحریک سره په ډېرو ستونزو سره ځانونه افغانستان ته رسولي او له خپلو افغاني ورونو سره خوا په خوا له ملحدو روسانو سره جنګېدلي او ځیني یې لا شهیدان شوي هم دي. شتمنو یې پریمانه مالي مرستې ورکړې دي؛ خو حکومتونو یې په خپلو مرستو کې د شوروي عامل په نظر کې نیولی او احتیاط یې کړی دی. یو څو په اصطلاح راډیکالویي (لکه سوریه، دیموکراتیک یمن، عراق او لیبیا) لا د افغانستان په باب د شوروي متجاوز سیاست غندلی هم نه دی او د اسلامي کنفرانسونو په پرېکړه لیکونو کې د شوروي نوم هم نه دی اخېستل شوی، بلکې ویل شوي چې «باندینۍ قواوې» دې له افغانستان څخه ووځي. تر اوسه هېڅ یو اسلامي حکومت (حتی هېڅ حکومت) د افغانستان په سر له شوروي سره خپل روابط نه دي قطع کړي؛ خو په نورو اړخونو کې په اول سر کې پاکستان او بیا ایران له افغانانو سره اساسي مرستې کړې دي.

ډېره ستره مرسته دا ده چې د ایران او پاکستان جمهوریتونو په ګډه د پینځو میلیونو افغانانو په شاوخوا کې او د خلیج عربي هېوادونو په لکونو مهاجرینو ته په خپلو ملکونو کې ځای ورکړی دی. البته د مهاجرت دغسې ژوند بې له ستونزو څخه نه دی؛ خو دا چې په دغومره شمېر افغانانو د تباهۍ نه د ځان ژغورلو په وخت کې د ژبنیو او دیني ورونو په دغو ګاونډیو ملکونو کې د پناه ځایونه ومیندل، د دوی او دغو کوربه خلکو تر مینځ ډېرکلک پیوستون ښیي او د هغه په عکس له شوروي کمونیزم او توتالیټرین (کل اختیار) طرز څخه د هغو کرکه او بېزاري ثابتوي. دا چې د کابل حکومت او شا ته یې د شوروي حکومت په داسې حال کې چې له پاکستان سره سخت مخالف دي، له دې نه عاجز دی چې سرحدات وتړي او افغانانو پرېنږدي چې پاکستان ته واوړي، څرګندوي چې دغه پیوستون عضوي او واقعي دی. دغه واقعیت په افغانستان کې د شوروي او کمونیزم له ناکامۍ سره هم اغېزمنه مرسته وکړي او هم دواړې سیمې او دواړه ولسونه یې تر هر وخت نه زیات نور هم سره نږدې کړي دي. دغو ټولو واقعیتونو په عمل کې ثابته کړې چې هغومره چې افغانستان د یوه ملک په حیث او افغانان د یو ملت په حیث د دغه اسلامي مدنیت یوه برخه ده، د بل هېڅ مدنیت برخه نه ده. د

همدغه اسلامي پراخ مدنيت يو واحدګی د ځينو ځرګندو او ژبنيو، عرقي او جغرافيوي ځانګړتياوو په بنا پاکستان، ايران او افغانستان دې په دې حال کې دا به د دغو هېوادونو په اساسي ګټه تمامه شي چې مناسب وخت کې په اول ګام کې د افغانستان او پاکستان او په بل ګام کې د دوی او ايران تر مينځ د کوم ډول سيمه ييزې اتحاديې تجويز وشي، او دغه اتحاديه د منځني ختيځ له اسلامي جهان سره خاصه رابطه ولري. په هر حال بايد د افغانستان او پاکستان تر مينځ په اول سر کې د انسانانو د تګ راتګ او د سوداګرۍ په ساحه کې بنديزونه تر آخري ممکن حد پورې لرې شي او بيا نور لازمي ګامونه وار په وار واخستل شي چې په هغو کې به د کراچي بندر کې د افغانستان لپاره د يو خاص ځای تخصيصول ډېر مهم او مفيد وي. روسي تېری او خطر دغسې څه د دغو ملکونو لپاره حتمي او اسان کړی دی.

افغانان د کمونيزم په ضد

افغانانو په خپلو دغه پرلپسې او نه ستړې کېدونو مجاهدو او مجادلو سره ثابته کړه چې دوی کمونيزم له يوې مخې ردوي او په دغه هکله له شوروي غونډې يو ستر قدرت سره د ډله ييزې قربانۍ ورکولو تر آخري سرحده پورې ولاړ او تيار دي. دوی په عين حال کې د کمونيزم د حکومتي ټوټاليټرين شکل او مطلقيت هم نه مني، که څه هم دوی په خپل کلتور کې په اجتماعي او سياسي چارو کې له زور او تشدد څخه کار اخېستل رواج لري. دوی دا هم ثابته کړه چې په هماغه اندازه له يو ګوندي سيستم سره مخالف دي او په يو راز ځانګړي کرښته او شډل افغاني انډيويجوليزم باندې مين دي چې هغه له کمونيستي کوليکتويزم سره په تضاد کې دی. د دوی انډيويجوليزم له ديموکراسۍ سره اړخ لګوي او د دوی د جرګو سيستم که څه هم نامنظم دی، په دې چې د افرادو په خوښه او آزادۍ ولاړ دی، د شوروي له تش په نامه ديموکراسۍ سره چې هغه په عمل او واقعيت کې له پاسه نه په ښکته دستور او دکتاتورۍ بنا ده، توپير لري.

په دنيا کې به بل پنځلس ميليوني هېواد نه وي موجود چې دغومره شمېر ګوندونه، تنظيمونه، ډلې او دننه په دغو ګوندونو کې ګوندګي، په تنظيمونو

کي تنظيم ګي او ډلو کي ډلګي ولري او بيا هم د جنګ او اضطرار او له مرکز څخه د تېښتي په دغسي آسانو شرايطو کي يو کل او عمومي مفهوم لکه افغانستان ته وفادار پاتي وي، سره له دې چې يو پراخ ۲۵۰۰۰۰ ميل مربع ييزې خاورې کي بې شمېر ژبني کلتورونه او قامونه په اقتصادي ښکته حال او شکل کي ژوند کوي او د نړۍ دوهم ستر قدرت لکه شوروي اتحاد په ملک کي ننوتلی او دا ځو کاله وشل چې د هغه په کلتوري او جغرافيوي ټوټه کولو پسي يې پښې لوڅي کړي دي. دا حال ثابتوي چې ډېر قدريمي کلتوري ارزښتونه، ديني او اخلاقي ارزښتونه، له جزيي اختلافاتو سره سره د آزادي له ارزښتونو سره په دغي خاورې کي د پېړيو پېړيو په بهير کي په عجيب ډول نغښتي او يو راز دغسي خاص افغاني پيوستون يې نتيجه شوې چې په نرمۍ لکه اوبه او په کلکوالي لکه د پولاد په څېر دی. له بده مرغه بېرونيان دغه واقعيت د جنګ له شرايطو نه غير په نور حالاتو کي ښه نه شي درک کولی، يا لږ تر لږه تر اوسه يې نه ده درک کړی.

افغانان او ملي دفاع

د همدغه خاص افغاني پيوستون له برکته ده چې افغانان که هم د نفوس په لحاظ د خپلو ګاونډيو په پرتله ښځي کم دي، د ملي حاکميت او د هغه د دفاع په با معکوساً ښځي ټينګ دي، دا ځکه چې د ملک د دفاع په لار کي دوی په اصطلاح د پيريانو په شان ډېرېږي. افغانان له ويشتلو، وژلو او جنګ سره پوره عادي دي. په ځينو پښتني سيمو کي هغوی چې په خپل مينځي جنګونو کي د خپلو رقيبانو، دښمنانو او تربورانو له خوا وژل شوي، تر هغو چې په خپل مرګ مړه شوي، کم نه دي. په دوی کي تربوري د ژوند يو دايمي اړخ دی، لکه چې خوګيانيو کي د ملک قيس خېلو او ملک محمدجان خېلو تر مينځ دښمني چې له دواړو خېلو څخه ۱۵۰ تنه انسانان په کي وژل شوي، د ثور تر کودتا پورې د نيمي پېړۍ په بهير کي دوام درلوده او يوازې د روسانو په يرغل سره په موقتي ډول قطع شوه. په هر حال، ممکن په ټولې نړۍ کي به د افغانستان په شان بل داسي ملک نه وي چې ولسي افراد يې د ټوپکو په لرلو کي د هر بل ملک تر خلکو نه د مخه وي. که افغانان په اقتصادي ډګر کي د سرې په سر عايداتو له مخي تر

نورو ملکونو څخه ډېر وروسته دي، برعکس د سړي په سر ټوپک لرلو کي د نړۍ تر هر بل ملک نه د مخه دي. همدغي نظامي او جنګي روحيې افغانستان د رنګ رنګ ښېرته پاتي توب سره سره د نړۍ د ډېرو سترو طاقتونو په مقابل کي ساتلی، که څه هم ډېري سيمې يې له لاسه تللې دي.

په هر حال، افغانان له وسلو سره خاصه مينه لري؛ نو کله چي د نورو له خوا په دوی تېری وشي او دوی په يوه او بل علت وپاريږي، بې دريغه او سمدلاسه وسلو ته رجوع کوي او د ملي دفاع په کار کي د دوی د جنګياليو شمېر د منظمو حکومتي سرتېرو په تناسب په کراتو زياتوالی مومي او د دوی جنګ ګوريلايي او چريکي اشنا شکل غوره کوي. د ملي مبارزې په دغه جاري جنګ کي دوی هم د دغې پېړۍ په سر کي د سلف ډيټرمينشن يا ملي حاکميت په مفهم ايستلی د ولسونو په ژوندانه کي حقيقي، په ځای او ټينګ دي او د هغه په مقابل کي د طبقاتو په نامه د انسانانو د ويش او پيوستون نظر هسې يو ضعيف او کتابي نظر دی، دومره ضعيت دی چي حتی د شوروي غوندې د نړۍ يو ستر قدرت هم و نه شو کولی، هغه په افغانانو ومني.

د افغانانو د مقاومت غورځنګ د مرستي وړ غورځنګ

يو ولس چي له اقتصادي ښېرته والي سره سره په خپلې خپلواکی او ملي حاکميت دومره ټينګ وي، لکه افغان ولس چي دی او يو ولس چي له کمونيزم او د هغه له فرد زبېښوونکي او فرد نفي کوونکي ټوټاليټرين سيستم سره په دومره شدت مخالف وي او يو ولس چي هېواد يې د يوې پرلپسي پراختيا غوښتونکي نظامي امپراتورۍ په وره کي پروت وي او يو ولس چي ملک يې د جهان ډېرې حساسې او مهمې سيمې سره نښلوي، بايد د جهان خپلواک ملتونه يې د خپلې ملي مجازې او عادلې مبارزې په وخت کي يوازې پرېنږدي؛ مخصوصاً هغه ملتونه چي د ملي حاکميت او سلف ډيټرمينشن اصل ته درناوي کوي او دغه اصل نه يوازې د هغوی د باندينې سياست، بلکي د هغوی د ملي او سياسي ژوند بنسټ تشکيلوي، له افغانانو سره د دوی په دغې حقې مبارزې کي مرسته کول په واقع کي کمونيزم په

دغي حساسي سيمي کې قرنطين کول او د آزادۍ په مقابل کې له فرد زبېښوونکمي توتاليتريزم او دکتاتورۍ سره مقابله کول دي. که خدای مکړه دغسې زړور په خپلواکي مين ولس د خپلې برحقې آزادۍ په جګړه کې يوازې پرېښودل شو او توتاليترين پرلپسې پراختيا غوښتونکي شوروي روسيه پرې اوس يا وروسته بره شوه، بيا دې څوک د پاکستان، ايران او منځنۍ ختيځ له مصئونيت نه ډاډه نه وي او په دې حال کې به لويديځ له هغې سيمې نه په شاتګ ته مجبور شوی وي چې د مشرانو په قول يې د دوی لپاره حياتي اهميت لري.

ژوند او آزادي

د دغې ليکنې په پای کې د هغو فقرو راوړل مناسب ښکاري چې پروفيسر کارل وټفوګل د خپل شرقي استبداد نومي نامتو اثر په پای کې راوړی دی او دلته له دغې موضوع سره چې په اصل او نهايت کې د آزادۍ او مريي توب مبارزه ده، نېغ ارتباط لري، وټفوګل وايي:

«په دې کې شک نه شته چې مونږ د يوې سرخلاصې تاريخي وضعې په مينځ کې واقع يو او په دې کې شک نه شته چې د اغېزمن انتخاب آزادي وجود لري؛ خو مونږ له خپلو فرصتونو څخه په صلاحيت سره استفاده نه ده کړې. مونږ په لويديځې نړۍ کې د ټاټوليټرين ضد قوتونو لپاره پوره مجرا نه ده خلاصه کړې او چې دا کار مو نه دی کړی، مونږ د انتقال په حالت کې له اويوپيزو ټولنو سره د ټاټوليټرين ضد قوتونو د پياوړي کېدو په منظور لږ څه کړي دي.»

«خو په داسې حال کې چې د آزادۍ ډګر په ګړندۍ سره تنګېږي، د مدافعه کولو او پراخولو هڅه يې پياوړې کېږي. په داسې حال کې چې زمونږ د خپل دريځ قوي ارزيابي کولو ته مجبور شوي يو، مونږ به اوس هم زده کړو چې برې څنګه له ناکامۍ څخه وژغورو. يو نوی بصيرت چې پوره درک شوی، په قناعت بخښونکي ډول سره وړاندی شوی او په ډېرې زړورتيا سره تطبيق شوی دی، ممکن د نظامي او سياسي ايډيالوژيکي مبارزې مخ واړوي. دا ممکن د يو تاريخي بحران مخ بدل کړي. په نهايت کې د پوره دښمن په ضد د اتحاد د محاسبې د خطر منلو لپاره آمادګی او

قرباني د ورکولو لپاره تیاری د دوو ساده موضوعاتو په مناسبې ارزیابۍ پورې اړه لري، مريې توب او آزادي.»

«د لرغوني یونان ښو همشریانو د خپلو دوو تنو وطنوالو سپیرتیاس (Sperthias) او بولیس (Bulis) له عزم نه قوت وموند چې هغه د تام قدرت هوس تر پښو لاندې کړ. د سپارتا دغه استازي سوزا ته د تګ په لار کې د پاراس له یو لوړ رتبه افسر هایدرنیس (Hydernes) سره مخامخ شول چې هغه د دې په بدل کې چې که دوی د هغه دکتاتور څښتن ستر پاچا ته تسلیم شي، هغوی به په خپل پلرني هېواد کې ستر قدرت ته ورسول شي.

«هیرودتس د یونان د فایدې په غرض او د ټولو آزادو انسانانو د ښېګڼې لپاره د هغوی ځواب ثبت کړی دی. دوی ورته وویل: (ته یو اړخیز مشاور یې، ته د نیمایي موضوع تجربه لرې؛ خو په هغې بلې نیمایي موضوع ستا علم نه رسیږي. ته د مريي په ژوند خبر يې؛ خو څنګه چې تا د آزادۍ څکه نه ده کړې، په دې نه پوهېږې چې هغه خوږه ده یا نه ده؛ او که ته د آزادۍ په نعمت پوهېدای، په مونږ باندې به دې امر کړی وای چې د هغې لپاره وجنګېږو، نه یوازې په نیزې سره، بلکې د جنګ په تبرګي سره.»[7]

---

[7]- د ییل پوهنتون خپرونه، کال ۱۹۵۵، مخ ۴۴۸.